

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

РУСАНІВСЬКА ДІНА ДМИТРІВНА

УДК 343.985:343.36

ДИСЕРТАЦІЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЧИ
ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ

081– Право

08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Д. Д. Русанівська**

Науковий керівник: **Антошук Андрій Олександрович**,
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Русанівська Д. Д. Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2023.

Дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням теоретичних та практичних основ методики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, у контексті сучасного стану кримінального процесуального законодавства та правоохоронної практики. Методика містить криміналістичну характеристику кримінального проступку, передбаченого ст. 397 КК України, а також практичні рекомендації щодо організації початкового етапу розслідування, проведення окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань в умовах спрощеної процесуальної процедури проведення досудового розслідування у формі дізнання як засобу оптимізації та зменшення навантаження на слідчі підрозділи Національної поліції України.

У результаті аналізу матеріалів кримінальних проваджень щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи встановлено, що до елементів криміналістичної характеристики належать: особа потерпілого; способи вчинення; обстановка вчинення; слідова картина; особа правопорушника.

З'ясовано, що потерпілими у кримінальних провадженнях щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи є захисник; представник особи; законний представник, які здійснюють правомірну діяльність, пов'язану з наданням правової допомоги.

Виокремлені способи вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи, які проявляються у: 1) вчиненні в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи; 2) порушенні встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи; 3) порушенні встановлених гарантій професійної таємниці.

Досліджена обстановка вчинення, яка полягає у: місці та часі, які безпосередньо пов'язані із слідовою картиною, що проявляється носіями ідеальних слідів (потерпілі, свідки? підозрювані) та матеріальними слідами – документи (клопотання, скарги, листи-відмови тощо).

Визначено, що найважливішим завданням при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, є встановлення особи, яка їх вчинила. Особа правопорушника представлена за встановленою характеристикою, що детально розглянута в дослідженні.

Під час встановлення особливостей початку досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи та проведеного анкетування дізнавачів, слідчих та працівників оперативних підрозділів Національної поліції України було встановлено, що дізнання за фактом втручання в діяльність захисника чи представника особи, передбаченого ст. 397 КК України, розпочинається на підставі: заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення; за ухвалою слідчого судді щодо зобов'язання про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початок розслідування.

Доведено, що під час розроблення основ методики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи необхідними є деталізація обставин, що підлягають встановленню, та формування їх систематизованого переліку. Вказана необхідність пояснюється специфікою досліджуваного виду кримінальних правопорушень, а зокрема: високими показниками латентності; проблемами внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, труднощами, що виникають під час досудового розслідування; проведенням слідчих (розшукових) дій; статусом особи потерпілого (адвокат чи представник особи).

Здійснено типізацію слідчих ситуацій початкового етапу розслідування вказаних кримінальних правопорушень залежно від чинників інформаційної невизначеності та процесуальних наслідків початку досудового розслідування: 1) типові слідчі ситуації, які виникають у процесі отримання та розгляду заяв і повідомлень про вказані кримінальні правопорушення: а) відома подія про

втручання в діяльність захисника чи представника особи, що потребує реагування правоохоронних органів, проте не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; б) відома особа, яка вчинила протиправне діяння, проте обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, відсутні; в) відома подія кримінального правопорушення та особа, яка його вчинила; 2) типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі розслідування і можуть завершитися ухваленням рішення щодо повідомлення особі про підозру: а) наявна достовірна інформація про: особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, суперечливі відомості про окремі елементи обстановки його вчинення; б) наявна достовірна інформація про: особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; окремі елементи обстановки кримінального правопорушення.

Обґрунтовано необхідність включення типових слідчих ситуацій, типових версій та алгоритм дій щодо їх вирішення, як обов'язкових елементів рекомендацій із розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Проведений аналіз кримінальних проваджень за ст. 397 КК України дозволяє констатувати, що основними заходами забезпечення кримінального провадження є: виклик дізнавачем; привід; накладання грошового стягнення; тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом; тимчасове вилучення майна; затримання уповноваженою службовою особою, запобіжні заходи: особисте зобов'язання, особиста порука.

Запропоновано застосування запобіжних заходів відповідно до ступеня тяжкості вчинення суспільно небезпечного діяння, використовуючи при цьому такий тимчасовий запобіжний захід, як затримання, зокрема уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, передбачених ч. 1 ст. 208 КПК України, та лише за умови, що ця особа: відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; намагається залишити місце вчинення кримінального проступку; під час безпосереднього переслідування

після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи; перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим.

За результатами вивчення теоретичних і нормативно-правових джерел, емпіричного матеріалу, запропоновано криміналістичні рекомендації щодо тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій (огляд, допит, обшук) під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи з урахуванням особливого кримінального процесуального статусу потерпілого й наявності в нього додаткових процесуальних гарантій.

З урахуванням вивчення кримінальних проваджень встановлено, що важливою формою застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом втручання в діяльність захисника чи представника особи, є залучення експерта та проведення експертизи. Доведено, що особливе місце в розслідуванні таких кримінальних проступків належить криміналістичним експертизам: почеркознавча (рукописні тексти й підписи, вилучені під час обшуку чи огляду та які належать до предметів кримінального провадження (державна таємниця, конфіденційна інформація та ін.)); технічна експертиза документів, які становлять адвокатську таємницю; дактилоскопічна (сліди, вилучені під час огляду, обшуку приміщень; сліди залишені на документах, інших предметах); фототехнічна (фотоматеріали, вилучені під час огляду, обшуку); експертиза матеріалів і засобів відео- та звукозапису (фонограма запису розмов; оригінальний пристрій, яким фонограма зафіксована, додаткове обладнання); комп'ютерно-технічна експертиза (встановлення слідів кримінального проступку або іншої значущої для кримінального процесу інформації).

Ключові слова: захисник, представник особи, втручання, розслідування, проступок, криміналістична характеристика, слідча ситуація, заходи забезпечення кримінального провадження, слідчі (розшукові) дії, спеціальні знання.

ANNOTATION

Rusanivska D.D. Investigating interference in the activities of a defense attorney or a person's representative. – *Qualifying scientific work on the rights of manuscript*.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2023.

The dissertation is one of the first comprehensive studies of the theoretical and practical foundations of the methodology of investigating interference in the activities of a defense attorney or representative of a person in the context of the current state of criminal procedural legislation and law enforcement practice in domestic legal science. The methodology contains the forensic characteristics of the criminal offense provided for in Art. 397 of the Criminal Code of Ukraine, as well as practical recommendations regarding the organization of the initial stage of the investigation, the conduct of separate investigative (search) actions and the use of special knowledge in the conditions of a simplified procedural procedure for conducting a pre-trial investigation in the form of an inquiry as a means of optimizing and reducing the burden on the investigative units of the National Police of Ukraine.

As a result of the analysis of the materials of criminal proceedings regarding interference in the activities of the defender or representative of the person, it was established that the elements of the forensic characteristics include: the person of the victim; ways of committing; the setting of the crime; trace picture; the identity of the offender.

It was found that the victims in criminal proceedings regarding interference in the activities of the defense counsel or a person's representative are the defense counsel; representative of a person; legal representative who carry out legitimate activities related to the provision of legal assistance.

The methods of interference in the activities of the defender or representative of the person were singled out, they are manifested in: 1) committing in any form of obstacles to the legitimate activity of the defender or representative of the person;

2) violation of legal guarantees of the activity of the defender or representative of the person; 3) violation of established guarantees of professional secrecy.

The setting of the crime was investigated, which consists of: place and time, which are directly related to the trace picture, which is manifested by the carriers of ideal traces (victims, witnesses and suspects) and material traces (documents: petitions, complaints, refusal letters etc.).

It was determined that the most important task in the investigation of criminal offenses provided for in Art. 397 of the Criminal Code of Ukraine is to establish the person who committed it. The person of the offender is presented according to the established characteristics, which are discussed in detail in the study.

In the course of determining the specifics of the initiation of a pre-trial investigation into interference in the activities of a defense attorney or representative of a person and conducting a questionnaire survey of inquirers, investigators, and operatives of the National Police of Ukraine, it was established that an inquiry based on the fact of interference in the activities of a defense attorney or representative of a person, provided for in Art. 397 of the Criminal Code of Ukraine, begins on the basis of: a statement, notification of a committed criminal offense; according to the decision of the investigating judge regarding the obligation to enter information into the Unified Register of Pretrial Investigations and the beginning of the investigation.

It is proved that during the development of the basics of the methodology of the investigation of interference in the activities of the defender or the representative of the person, it is necessary to detail the circumstances to be established and to form a systematic list of them. This necessity is explained by the specifics of the investigated type of criminal offenses, and in particular: high rates of latency; problems of entering information into the Unified Register of Pretrial Investigations, difficulties arising during the pretrial investigation; conducting investigative (search) actions; status of the victim (lawyer or representative of the person).

Investigative situations at the initial stage of the investigation of the specified criminal offenses were typified depending on the factors of information uncertainty and procedural consequences of the start of the pre-trial investigation: 1) typical investigative

situations that arise during the receipt and consideration of statements and reports about the specified criminal offenses: a) a known event of interference in the activities of a defense attorney or a representative of a person requiring the response of law enforcement agencies, but the person who committed the criminal offense has not been identified; b) a known person who has committed an illegal act, but there are no circumstances that may indicate the commission of a criminal offense; c) a known event of a criminal offense and the person who committed it; 2) typical investigative situations that arise at the initial stage of the investigation and may end with a decision to notify the person of suspicion: a) there is reliable information about: the person who committed the criminal offense, conflicting information about individual elements of the circumstances of its commission; b) there is reliable information about: a person who has committed a criminal offense; separate elements of the situation of a criminal offense.

The need to include typical investigative situations, typical versions and an algorithm of actions to solve them, as mandatory elements of the recommendations on the investigation of interference in the activities of a defense attorney or a person's representative, is substantiated.

Conducted analysis of criminal proceedings under Art. 397 of the Criminal Code of Ukraine allows us to state that the main measures to ensure criminal proceedings are: summons by an investigator; occasion; imposition of monetary penalty; temporary restriction in the use of a special right; temporary seizure of property; detention by an authorized official, preventive measures: personal commitment, personal surety.

It is proposed to apply preventive measures in accordance with the degree of gravity of committing a socially dangerous act, using at the same time such a temporary preventive measure as detention, in particular, an authorized official has the right to detain a person suspected of committing a criminal offense without a decision of an investigating judge, a court, in the cases provided for in Part 1 Art. 208 of the Criminal Code of Ukraine, and only on the condition that this person: refuses to comply with the lawful request of an authorized official to stop a criminal offense or resists; tries to leave the place of commission of a criminal offense; fails to comply with the legal

requirements of an authorized official during direct prosecution after committing a criminal offense; is in a state of alcohol, drug or other intoxication and may harm themselves or others.

Based on the results of the study of theoretical and normative-legal sources, empirical material, forensic recommendations were proposed on the tactics of conducting separate investigative (search) actions (survey, interrogation, search) during the investigation of interference in the activities of the defender or representative of the person, taking into account the special criminal procedural status of the victim and if he/she has additional procedural guarantees.

Taking into account the study of criminal proceedings, it was established that an important form of application of special knowledge in criminal proceedings initiated by the fact of interference in the activities of a defense attorney or a person's representative is the involvement of an expert and conducting an examination. It has been proven that a special place in the investigation of such criminal misdemeanors belongs to forensic expertise: handwriting (handwritten texts and signatures seized during a search or inspection and which relate to the subjects of criminal proceedings (state secrets, confidential information, etc.)); technical examination of documents that constitute lawyer's secret; dactyloscopic expertise (traces removed during inspection, search of premises; traces left on documents, other objects); photo-technical examination (photo materials seized during inspection, search); examination of materials and means of video and audio recording (phonogram of conversation recording; original device with which the phonogram was recorded, additional equipment); computer and technical examination (establishment of traces of a criminal offense or other information significant for the criminal process).

Key words: defender, representative of a person, intervention, investigation, misdemeanor, forensic characteristics, investigative situation, measures to ensure criminal proceedings, investigative (search) actions, special knowledge.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Русанівська Д. Д. Науковий доробок досліджень проблематики втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Київський часопис права*. 2022. № 2. С. 175–180. DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2022.2.26>

2. Русанівська Д. Д. Генеза проблеми втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 3. 2022. С. 131–137. DOI : <https://doi.org/10.32782/3922108>

3. Русанівська Д. Д. Спосіб вчинення як ключовий елемент криміналістичної характеристики втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Право і суспільство*. № 5/2022. С. 131–137. DOI : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.39>

4. Антошук А.О., Русанівська Д.Д. Початок досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 77: частина 2. 2023. С. 205–210. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.36>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Русанівська Д. Д. Деякі проблемні аспекти розслідування та призначення покарання за втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Механізм функціонування громадянського суспільства в умовах війни (осінні читання): збірник тез Всеукр. наук. конф. здобувачів вищої освіти (Львів, 18 лист. 2022 р.)*. Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 313–316.

6. Русанівська Д. Д. Формування структури методики втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Актуальні питання криміналістики*

та судової експертизи : матер. міжвід. наук.-практ. конф. (Київ, 25 лист. 2022 р.). НАВС. С. 198–200.

7. Русанівська Д. Д. Окремі проблемні аспекти початку досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матер. міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.). Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 251–254.

8. Русанівська Д. Д. Типова слідова картина втручання у діяльність захисника чи представника особи. *Global Society in Formation of New Security System and World Order: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference, July 27-28, 2023*. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine. С. 248–249.

9. Русанівська Д.Д., Антощук А.О. Призначення та проведення експертизи матеріалів і засобів відео-звукзапису при розслідуванні втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики» з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса* : матер. міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 10 лист. 2023 р.). НАВС. С. 71–73.

ЗМІСТ

<u>ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ</u>	14
<u>ВСТУП</u>	15
<u>РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА</u> <u>КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ</u> <u>ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ</u>	25
<u>1.1. Стан наукової розробки проблеми розслідування втручання в діяльність</u> <u>захисника чи представника особи</u>	25
<u>1.2. Криміналістична характеристика втручання в діяльність захисника чи</u> <u>представника особи</u>	48
<u>1.3. Зарубіжний досвід розслідування втручання в діяльність захисника чи</u> <u>представника особи</u>	80
<u>Висновки до розділу 1</u>	94
<u>РОЗДІЛ 2. ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ</u> <u>РОЗСЛІДУВАННЯ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЧИ</u> <u>ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ</u>	99
<u>2.1. Підстави та особливості початку досудового розслідування втручання в</u> <u>діяльність захисника чи представника особи</u>	99
<u>2.2. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування</u> <u>втручання в діяльність захисника чи представника особи</u>	113
<u>2.3. Типові слідчі ситуації та слідчі версії, що виникають на початковому</u> <u>етапі розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи</u>	126
<u>Висновки до розділу 2</u>	143
<u>РОЗДІЛ 3 ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА</u> <u>ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО</u>	

<u>ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ</u>	146
<u>3.1. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження дії під час досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи</u>	146
<u>3.2. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи</u>	167
<u>3.3. Використання спеціальних знань при розслідуванні втручання в діяльність захисника чи представника особи</u>	192
<u>Висновки до розділу 3</u>	201
<u>ВИСНОВКИ</u>	204
<u>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</u>	217
<u>ДОДАТКИ</u>	245

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЗЗКП	Заходи забезпечення кримінального провадження
КК	Кримінальний кодекс
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	Міністерство внутрішніх справ
НПУ	Національна поліція України
ОМП	огляд місця події
СОГ	слідчо-оперативна група
ст.	стаття, статті
ФРН	Федеративна Республіка Німеччина
ч.	частина, частини

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У ст. 3 Конституції України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю, а їх утвердження та забезпечення є головним обов'язком держави. Таким чином, на державу покладено обов'язок не тільки визнавати, а й гарантувати та забезпечувати дотримання прав людини і громадянина, сприяти у їх реалізації.

За таким вихідним конституційним положенням, одним із суб'єктів забезпечення належного та ефективного функціонування механізму захисту прав особи виступає система адвокатури. З метою встановлення верховенства права, сприяння забезпеченню доступу до правосуддя та правової допомоги, дотримання прав людини, створення змагальної системи судочинства адвокати мають мати належні умови для вільного та повного виконання обов'язків передбачених КПК України та законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (2012 р.). Окрім цього, відповідно до ст. 6 Європейської конвенції з прав людини кожна людина має право захищати себе особисто чи використовувати правову допомогу захисника на власний вибір або, якщо вона не має коштів для оплати правової допомоги захисника, одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя. Держава має створювати належні умови для діяльності адвокатури, дотримання гарантій адвокатської діяльності і професійної таємниці та убезпечення від вчинення у будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги.

Водночас, попри досить прогресивні нормативно-правові постулати у сфері захисту інституту адвокатури, почастишали випадки, коли такі гарантії не дотримуються, а в умовах воєнного стану виконання своїх функцій адвокатами суттєво ускладнюються, зокрема й через незаконність дій щодо них, у тому числі з боку органів кримінальної юстиції. Так, відповідно до статистичної інформації Офісу Генерального прокурора, кількість облікованих кримінальних

правопорушень проти правосуддя та, зокрема, правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, становила: у 2017 році було обліковано 1443 кримінальні правопорушення проти правосуддя, із них втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України) – 47; у 2018 році – 278 (7), у 2019 році – 21 (0); у 2020 році – 6747 (69); у 2021 році – 5744 (37); у 2022 році – 2970 (15) та за 7 місяців 2023 року – 2902 (31). Зростання обліку кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, з 2020 року обумовлений Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (2018 р.).

При цьому питома вага кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, серед усіх облікованих кримінальних правопорушень проти правосуддя становила: 2017 року – 3,3%, 2018-го – 2,5%, 2019-го – 0%, 2020-го – 1%, 2021-го – 0,6%, 2022-го – 0,5%, за 7 міс. 2023 року – 1,1%. Загалом, питома вага цих кримінальних правопорушень із загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень проти правосуддя за період від початку 2017 року по липень 2023 року становить 9,8%. Водночас із обвинувальним актом до суду не було направлено жодного кримінального провадження¹. Як випливає з наведених даних, відсоток кримінальних правопорушень, які становлять питому вагу, є доволі низьким, що свідчить про наявність різного роду ускладнень: із реєстрацією повідомлень про вчинення вказаних кримінальних правопорушень; здійсненням розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи; неналежним методичним забезпеченням.

Саме тому, в умовах сьогодення, слідчими недооцінюється складність розслідування в умовах очевидності, що зумовило нагальну потребу в детальному дослідженні кримінальних правопорушень, що посягають на законну діяльність захисників чи представників особи, й розробці методики

---

¹ Звіт Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2017–2023 рр. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

розслідування з урахуванням особливостей кримінального судочинства в умовах воєнного стану.

Розробленню методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень присвятили свої наукові доробки Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша, В. П. Бахін, Г. П. Власова, А. Ф. Волобуєв, І. В. Гора, В. А. Журавель, А. П. Запотоцький, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. А. Колесник, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. В. Лисенко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, М. А. Погорецький, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, Д. Б. Сергєєва, Р. Л. Степанюк, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, П. В. Цимбал, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько, В. В. Юсупов та ін.

У межах кримінальної процесуальної доктрини питання процесуального статусу захисника чи представника особи розглядали у своїх роботах О. Р. Балацька, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, С. В. Давиденко, І. В. Дубівка, С. В. Михайлів, Н. М. Обрізан, О. Д. Святоцький, О. М. Скрябін, Л. Д. Удалова, втручання в діяльність захисника чи представника особи (з позиції кримінального права в контексті кримінально-правової характеристики, кримінальної відповідальності) досліджували П. П. Андрушко, В. К. Грищук, О. М. Джужа, О. М. Костенко, В. М. Кудрявцев, М. І. Мельник, П. П. Михайленко, А. О. Мороз, В. І. Осадчий, М. І. Панов, А. В. Савченко, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, Н. М. Ярмиш. Серед криміналістичних розробок можна виокремити дисертаційне дослідження Я. С. Олійника «Методика розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи».

Концептуальні положення таких учених у дослідженні окресленої проблематики є безперечним, однак усі вони безпосередньо не торкалися криміналістичних питань щодо втручання в адвокатську діяльність. Отже, на сьогодні актуальним є питання наукового розроблення криміналістичних засад розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, шляхом ефективної реалізації відповідних криміналістичних методів і засобів, для отримання криміналістично значущої інформації про підозрювану особу, подію

кримінального правопорушення та обставини вчинення вказаного кримінального правопорушення, що дасть змогу правильно вирішити завдання кримінального провадження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік (Указ Президента України від 11 травня 2021 року № 189/2021), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 30 червня 2022 р. (протокол № 10) та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (№ 1118, 2022 р.).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є розроблення криміналістичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *завдання*:

- з'ясувати стан наукової розробки проблематики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи;
- розкрити зміст основних елементів криміналістичної характеристики втручання в діяльність захисника чи представника особи;
- узагальнити зарубіжний досвід розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи та запропонувати рекомендації щодо

використання позитивних напрацювань у національному кримінальному процесі;

- розкрити підстави та особливості початку досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи;

- виокремити обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування;

- встановити та конкретизувати типові слідчі ситуації та версії, що виникають на початковому етапі розслідування;

- визначити найбільш доцільні заходи забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень;

- розкрити порядок та особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій та ухвалення процесуальних рішень під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи;

- окреслити напрями використання спеціальних знань і призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях цієї категорії.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері правосуддя в частині діяльності захисника чи представника особи.

Предмет дослідження – розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Методи дослідження. Під час дослідження застосовуватимуться як загальнонаукові методи (*спостереження, опису, порівняння, класифікації*) з метою встановлення закономірностей, що характеризують досліджуваний вид протиправної діяльності та особливості досудового розслідування подібних проваджень, так і спеціальні методи, зокрема: *історико-правовий* – для розкриття поглядів учених різних часів на проблеми, що стосуються предмета дослідження (підрозділ 1.1); *порівняльно-правовий* – під час узагальнення різних підходів учених щодо сутності ключових понять та категорій, а також вивчення зарубіжного досвіду розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); *системно-структурний*

– для формування структури криміналістичної характеристики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи (підрозділ 1.2); *соціологічні (інтерв'ювання, анкетування, опитування)* – для з'ясування позиції практичних працівників щодо проблемних аспектів розслідування даних видів кримінальних проваджень (розділи 1–3); *статистичні (групування, зведення, аналіз кількісних показників)* – для узагальнення результатів соціологічних досліджень, вивчення матеріалів кримінальних проваджень, правозастосовної та судової практики (розділи 1–3). Використання зазначених та інших методів наукового пізнання здійснюватиметься у взаємозв'язку з метою проведення всебічного аналізу, обґрунтування змістовних теоретичних висновків та практичних рекомендацій.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені матеріали вивчення 96 кримінальних проваджень, передбачених ст. 397 КК України, за період 2017–2023 рр. з Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Івано-Франківської, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Київської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької областей, м. Києва; зведені дані анкетування 356 респондентів (178 дізнавачів, 98 слідчих Національної поліції України та 80 адвокатів), а також власний досвід слідчої та адвокатської практики.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень теоретичних і практичних основ методики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, у контексті сучасного стану кримінального процесуального законодавства та правоохоронної практики. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

– розроблені основи криміналістичної методики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, що містять криміналістичну характеристику кримінального проступку, передбаченого ст. 397 КК України, а також практичні рекомендації щодо організації початкового етапу розслідування, проведення окремих слідчих (розшукових) дій та використання

спеціальних знань в умовах спрощеної процесуальної процедури проведення досудового розслідування у формі дізнання як засобу оптимізації навантаження на органи досудового розслідування Національної поліції України;

– обґрунтовано застосування запобіжних заходів відповідно до ступеня тяжкості вчинення суспільно небезпечного діяння, використовуючи при цьому затримання як тимчасовий запобіжний захід у випадках, передбачених ч. 1 ст. 208 КПК України, та лише за умови, що ця особа: відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; намагається залишити місце вчинення кримінального проступку; після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи; перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим;

– запропоновано внесення змін щодо вирішення проблемних аспектів кваліфікації, розслідування та притягнення до відповідальності осіб за вчинення втручання в діяльність захисника в частині: а) можливості посилення санкції ст. 397 КК України; б) внесення відомостей до ЄРДР, передбачених ч. 1 ст. 214 КПК України; в) регламентації у главі 20 КПК України нової статті 236-1 «Обшук особи», яка має визначати процесуальний порядок проведення обшуку особи на підставі ухвали слідчого судді; г) огляду житла чи іншого володіння особи, передбаченого ч. 2 ст. 237 КПК України;

удосконалено:

– підходи до формування криміналістичної характеристики втручання в діяльність захисника чи представника особи, відповідно до яких визначено найбільш значущі елементи (особу потерпілого; способи вчинення; обстановку вчинення; слідову картину; особу правопорушника), що сприяють всебічному, повному та об'єктивному розв'язанню тактичних завдань розслідування;

– наукове бачення імплементації кращих зарубіжних моделей спрощеного досудового розслідування в частині лібералізації (стимулювання позитивної поведінки) відповідальності за кримінальні проступки; позасудового вирішення

конфлікту у кримінальних провадженнях про малозначні діяння з можливістю оскарження угоди про примирення до суду; закриття кримінального провадження про проступки до направлення обвинувального акта до суду у разі малозначності й визнання вини особи, яка вчинила таке діяння;

– перелік обставин, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, спрямовані на встановлення всіх елементів механізму протиправної діяльності й охоплюють: 1) обставини, які пов’язані зі складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України; 2) обставини, пов’язані з кримінально-процесуальною діяльністю у вказаній категорії кримінальних проваджень; 3) обставини, що не входять до предмета доказування, проте мають важливе криміналістичне значення;

– положення ситуаційного підходу до розслідування, шляхом визначення й систематизації типових слідчих ситуацій (ситуації, які виникають: а) у процесі отримання та розгляду заяв і повідомлень за ст. 397 КК України; б) на початковому етапі розслідування і можуть завершитися ухваленням рішення щодо повідомлення особі про підозру) та версій (стосовно події втручання в діяльність та особи правопорушника) початкового етапу розслідування кримінального протиправного діяння за ст. 397 КК України;

дістало подальший розвиток:

– характеристика стану наукових досліджень щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи із виокремленням нагальних питань побудови теоретичних та практичних основ розслідування кримінальних проступків, передбачених ст. 397 КК України, з урахуванням законодавчих змін, слідчої практики й помилок, воєнних дій та криміналістичних інновацій;

– процесуальні підходи та криміналістичне забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, зокрема огляду, допиту, обшуку, а також додаткові способи збирання доказової інформації щодо досудового розслідування вказаних кримінальних проступків;

– криміналістичні рекомендації щодо використання під час розслідування кримінальних проступків, пов’язаних із втручанням у діяльність захисника чи представника особи, спеціальних знань у різних формах (надання консультацій та безпосередньої технічної допомоги; проведення документальних перевірок; витребування та отримання доступу до комп’ютерної техніки; призначення експертиз) для пошуку, виявлення, фіксації та вилучення об’єктів відповідних судово-експертних досліджень.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджені й використовуються у:

– *практичній діяльності* органів досудового розслідування – для безпосереднього використання управлінням дізнання Національної поліції України під час підготовки нормативних документів та методичних рекомендацій щодо удосконалення криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних проступків, а також під час проведення занять у системі службової підготовки (акт Управління дізнання Національної поліції України від 12 червня 2023 р.);

– *освітньому процесі* – для підготовки лекцій, посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з криміналістики, кримінального права, кримінального процесуального права, оперативно-розшукової діяльності, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників системи МВС України (акт Національної академії внутрішніх справ від 31 липня 2023 р.);

– *науково-дослідній роботі* – для подальшого дослідження проблем та розроблення криміналістичних положень і рекомендацій з питань розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи (акт Національної академії внутрішніх справ від 23 червня 2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно, усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень

автора. У науковій статті «Початок досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи» та тезах доповідей «Призначення та проведення експертизи матеріалів і засобів відео-звукзапису при розслідуванні втручання в діяльність захисника чи представника особи» опублікованих у співавторстві, частка дисертантки становить 75%. Ідеї та розробки, що належать співавтору, у дисертації не використовувались.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено на науково-практичних конференціях різного рівня: «Механізм функціонування громадянського суспільства в умовах війни (осінні читання)» (м. Львів, 18 листопада 2022 р.); «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (Київ, 25 листопада 2022 р.); «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 28 квітня 2023 р.); «*Global Society in Formation of New Security System and World Order*» (Dnipro, July 27-28 2023 у.); «Актуальні питання судової експертизи і криміналістики» з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 10 листопада 2023 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у 9 наукових публікаціях, серед яких чотири статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, та п'ять – у збірниках тез науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (275 найменування на 28 сторінках) та 5 додатків на 16 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 260 сторінок, з них обсяг основного тексту – 216 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ

1.1. Стан наукової розробки проблеми розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи

Конституція України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3). Це конституційне положення є проявом правової демократичної держави й має ключове значення для кримінального процесу, який передбачає у випадках, встановлених законом, втручання в особисте життя людини, обмеження її прав і свобод, застосовуючи заходи забезпечення кримінального провадження. Тому для реалізації гарантій прав та свобод людини в Конституції України (ст. 59) закріплено право людини на правову допомогу, а також на вільний вибір захисника своїх прав [93].

Водночас, згідно зі ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, кожна людина має право захищати себе особисто чи використовувати правову допомогу захисника на власний вибір або, якщо вона не має коштів для оплати правової допомоги захисника, одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя. Держава має створювати належні умови для діяльності адвокатури, дотримання гарантій адвокатської діяльності і професійної таємниці та убезпечення від вчинення у будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги [51]. Серед пріоритетних питань, які вирізняються в

цьому контексті, є втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 Кримінального кодексу (КК) України) [104].

З урахуванням цього ст. 2 КПК України 2012 року визначає одним із загальнопроцесуальних завдань кримінального провадження охорону прав, свобод та законних інтересів усіх його учасників [109], що повністю відповідає положенням ст. 3 Основного Закону держави [93]. Виконання означеного завдання зумовило запровадження в кожному стадію кримінального провадження спеціальних правозабезпечувальних (правозахисних) механізмів, функціонування яких зорієнтоване на унеможливлення незаконного обмеження прав і законних інтересів усіх осіб, залучених чи допущених до цього виду державно-правової діяльності.

Забезпечення права на захист та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах покладається на адвокатуру – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, яку складають всі адвокати України, що мають право здійснювати адвокатську діяльність. Реалізація адвокатом своїх повноважень у кримінальному процесі можлива лише за умов гарантій адвокатської таємниці – однієї з головних засад, що забезпечує його діяльність [154, с. 24].

Водночас однією з гарантій утвердження змагальності та процесуальної рівності сторін у кримінальному процесі є представництво суб'єктів кримінального процесуального провадження. Від своєчасного допуску до кримінального провадження представника учасника процесу залежить забезпечення повноцінного захисту його прав і законних інтересів, а також реалізація прав, якими він не може розпорядитися самостійно через неповноліття, наявність вад фізичного або психічного розвитку або просто бажає скористатися належною правовою допомогою. При цьому норми, що стосуються участі представника у кримінальному процесі, залишають поза увагою порядок та підстави його допуску до цього процесу як самостійного учасника кримінально-процесуальної діяльності. Тому й виникає необхідність

дослідження питань, пов'язаних зі встановленням передумов та підстав виникнення представництва, його процесуального визнання.

Становлення та розвиток кримінального процесуального законодавства України постійно супроводжувались розробкою законопроектів, прийняттям нових законів або імплементацією окремих новацій у вже наявні нормативно-правові акти. Не є винятком норми законодавства, які забезпечують та гарантують у державі право особи на захист. Законотворчий процес спрямований на гуманізацію кримінальних процесуальних відносин, підвищення рівня захисту прав, свобод і законних інтересів особи, покликаний удосконалити вже наявні правові інститути. Одним з актуальних питань сьогодення є належна правова регламентація інституту захисту в кримінальному провадженні, що нерозривно пов'язано зі становленням та визначенням усієї української правозахисної системи й правозахисної діяльності, розвитком правового статусу адвоката як захисника законних прав та інтересів громадян у кримінальному процесі України [203, с. 27; 246, с. 224].

Аналізуючи розвиток адвокатури та представництва особи в Україні, а також питання втручання в діяльність захисника чи представника особи, відразу хочемо наголосити, що таке питання не знайшло свого фундаментального, комплексного дослідження й залишилося поза увагою вчених-процесуалістів та криміналістів, що й зумовило відсутність методики розслідування таких кримінальних правопорушень. Однак, з метою наукового пошуку, в контексті предмета дослідження звернемося до закріплення статусу адвоката-захисника в кримінальному процесі України й генези проблеми втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Так, інститут представництва не є новим в історії вітчизняного кримінального процесу. Немає єдиного погляду в істориків і процесуалістів про те, коли бере свій початок представництво і чи на його основі зародилася адвокатура. Так, Л. Д. Кокорев вважає, що «історія і спостереження над юридичним життям інших народів свідчать, що адвокатура й судове представництво – дві різні установи, що викликані різними потребами,

розвинулися окремо одне від одного і навіть нині існують самотійно в багатьох державах Європи» [34, с. 15]. І далі, підбиваючи підсумок свого дослідження, він доходить висновку про те, що «адвокатура зародилася не в результаті розвитку існуючого з XV ст. інституту представництва, що здійснює фізичне заміщення сторони на процесі. Появу її можна зв'язати з потребою в публічному захисті прав сторін у військовому процесі, що ж до правозаступництва на користь особи, то адвокатура розвинулася трохи пізніше в депутатському інституті від станів» [41, с. 16].

Аналіз правових [248] та наукових джерел [124] дає підстави для висновку, що виникнення й становлення інституту представництва пов'язане з виникненням і становленням інституту правозаступництва як особливого виду професійної діяльності в древніх західних державах та подальшим розвитком адвокатури у західних країнах. Спочатку в Римі роль повірених виконували родичі, а згодом на зміну так званим родинним адвокатам прийшов інститут патронату. Патрони стали першими адвокатами в Римі.

У період створення державності (X ст.) на Русі існувала система норм усного звичаєвого права. Дані щодо звичаїв східних слов'ян до утворення Київської Русі містяться в літописах і повідомленнях зарубіжних авторів [248, с. 84]. Однак писемних джерел, які б висвітлювали кримінальні-процесуальні питання, не збереглося [216, с. 37–68], та й не могло бути. У процесі становлення повноцінної держави окремі звичаї родового ладу, які можна було використовувати в інтересах пануючої верхівки, що формувалася, поступово трансформувались у норми звичаєвого права.

Першим письмовим документом, який згадував про захисника, був пам'ятник руського права – «Руська правда». Сам захисник у цьому документі іменувався «дитячим отроком». При цьому обидві сторони, що змагаються, іменувалися «позивачами». Судова тяжба проходила гласно й урочисто. Судочинство називалося позовним і починалося з «наклепу», тобто скарги з боку позивача, на якому лежав і тягар доведення свого позову. Обов'язковою була присутність обвинувача (мечника). Запрошувалися свідки – послухи. «Процес

знав три стадії: заклич, зведення і гоніння сліду. До судових доказів належали: визнання, свідчення видоков, послухов, посібники і речовий доказ (викрадені предмети, виявлені в будинку, у дворі або в руках підозрюваної особи). У числі доказів були відомі також випробування водою і залізом. Закінчувався розгляд справи винесенням ухвали». Потрібно зазначити, що і мечник, і дитячий отрок отримували винагороду за участь у справі, так званий «залізний урок».

У пізніший період історії Древньої Русі з'явилися такі джерела права, як Новгородська і Псковська судні грамоти, де чіткіше були сформульовані норми цивільного і кримінального матеріального і процесуального права. У цих документах виразно регламентовано право позивача на участь у справі представника. Проте таким правом були наділені далеко не всі, а тільки жінки, діти, ченці, престарілі або глухі [249, с. 56].

На відміну від Псковської у Новгородській «судній грамоте» повноваження представників були значно ширші: мати повіреного міг всякий. Тут уперше згадується про законне представництво: представляти інтереси жінок могли сини і чоловіки. Представники наділялися правом подачі клопотань, викладу аргументів і виправдань, скріплення протоколів. В деяких випадках вони мали право цілувати хрест, тобто присягати, за тих, що представляються [249, с. 219–223].

В період об'єднання земель Північно-Східної Русі навколо Московського князівства перед урядом Івана III постало завдання створення єдиного спільноруського законодавства, що діяло на території всієї країни. Таким документом став Судебник 1497 р., що змінив систему судів, круг обов'язків учасників процесу, процедуру судового розгляду й винесення ухвал. Допускалося в суді й законне представництво.

Отже, можна констатувати, що набув існування за межами України інститут представництва, але витоків кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника чи представника особи не існувало.

Професійна адвокатура, на обґрунтовану думку багатьох дослідників [195, с. 15–16], яка підтверджується й результатами дослідження

М. М. Погорецького [154, с. 24–30], на землях, що входять до сучасної України, почала своє формування лише в період польсько-литовської доби, з розповсюдженням на них магдебурзького права [11] та з прийняттям Литовських статутів 1529 р., 1566 р. та 1588 р., які, як і магдебурзьке право, за справедливою оцінкою фахівців, відіграли важливу роль у її формуванні, у тому числі і в Україні [68].

Коли в українських містах було запроваджено магдебурзьке право, в міських судах вперше у XV ст. і з'явилася фігура захисника як професійного юриста [79, с. 17]. Однак у ті часи ще були відсутні будь-які норми, які б висвітлювали умови та підстави, за яких певна особа могла б виступати в суді як захисник стосовно захисту прав певної особи або осіб. У XVI ст. у загальних судах, зокрема у великокняжих, господарських, а також у судах міських і земських, з'являється новий тип захисника, професійного юриста – «прокурора» або «речника» [79]. Так, Литовський статут, який діяв на всіх українських землях аж до 1840 р., у трьох редакціях – 1529, 1556, 1588 рр., встановлює умови та підстави, необхідні для виконання обов'язків прокурора в судах [210]. Зокрема, у ст. 10 VI розділу першого Литовського статуту регламентувалися умови й підстави, за якими прокурором (захисником) у судах Литовсько-Української держави не міг бути громадянин іноземної держави, а лише чоловік «у Великій княжестві оселый». У ньому вперше в Україні зроблена спроба впорядкувати справу судового захисту та чітко виокремити адвокатську діяльність як певну професію. Норми Литовського статуту й магдебурзького права залишилися чинними й у часи Гетьманщини (1648 р. – кінець XVIII ст.). Проте ні Литовський статут, як Кодекс шляхетського права, ні магдебурзьке право не могли знайти в Україні свого застосування. В цей час в Україні не діяло російське право: ані «Судебник 1550 г.», ані «Акты местного управления», «Стоглав», ані «Акты Земских Соборов», ані законодавство про правовий статус населення [158].

Наступний період становлення та розвитку інституту представництва пов'язаний з першими спробами кодифікації права на сучасних землях, що входили на той час до Російської імперії, якою, на думку В. С. Кульчицького,

російський царизм ставив за мету поширити на Україну загальноросійське законодавство й цим самим сприяти якнайшвидшій ліквідації автономії України, що і стало причиною видання царського указу від 28 серпня 1728 р. про створення кодифікаційної комісії, яка й розробила проєкт Кодексу «Прав, за якими судиться малоросійський народ» [113, с. 8–9].

У результаті першої кодифікації був вироблений проєкт кодексу українського права під назвою: «Права, за яким судиться малоросійський народ» (1743 р.) [205]. Слід зауважити, що хоча зазначений законопроєкт і не був прийнятий царським урядом, проте його положення застосовувалося в правозастосовній діяльності.

У цьому документі вперше вжито термін «адвокат», а не «прокуратор». Адвокати перед початком своєї адвокатської діяльності давали присягу на доброякісне виконання професійного обов'язку, дотримання етичних і правових норм. Крім професійних адвокатів, Кодекс дозволяв допускати до участі в процесі й непрофесійних захисників – батьків, опікунів [134, с. 73].

Як зазначено в науковій літературі, цей період можна вважати часом народження професійної адвокатури, хоча момент її організаційного оформлення ще був віддалений у термінах [195, с. 16]. За часів панування звичаєвого права захист могла здійснювати будь-яка досвідчена особа, обізнана з правовим звичаєм, яка з товариських спонукань намагалася захистити інтереси сторони. Однак, унаслідок витіснення звичаєвого права, захисником уже може бути особа, яка добре обізнана з писаним правом [254, с. 17].

Для наступного періоду становлення інституту захисту в кримінальному судочинстві України характерний значний вплив законодавства Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій у 1772 р. [254, с. 18]. Так, адвокатура в Галичині й на Буковині утвердилася як інститут з ухваленням Положення про суд 1781 р., згідно з яким, щоб здобути право на адвокатську діяльність, необхідно було мати юридичну освіту, ступінь доктора права, пройти практику адвоката (термін не визначений) та скласти адвокатський іспит.

Також належну правову регламентацію інститут представництва у суді дістав саме за «Судовими статутами», затвердженими у 1864 р. Було введено інститут повірених, які поділялися на дві категорії – присяжних і приватних. Присяжними повіреними могли бути особи, які мали вищу юридичну освіту й п'ятирічний практичний стаж відповідної судової роботи. Слід також зазначити, що це могли бути тільки російські піддані, які не перебували на державній чи громадській службі на будь-яких посадах, крім почесних і безкоштовних, і мали визначений віковий і моральний ценз. Віковий ценз полягав у досягненні 25 років. Моральний ценз – майже такий, як і для суддів. Крім того, присяжними повіреними не могли бути особи, яким закон забороняв вести чужі судові справи. Присяжні повірені могли брати на себе представництво в кримінальних справах, що розглядалися в окрузі, до якого вони були приписані [272, с. 19]. Приватними повіреними могли бути громадяни, які досягли 18 років, за винятком жінок, які не мали права представляти в суді чужі інтереси. Для отримання свого звання їм необхідно було скласти іспит в окружному суді або судовій палаті, які й видавали свідоцтво встановленого зразка на право ведення судових справ [195, с. 22–23]. Разом з тим участь за призначенням у ролі представників потерпілого або цивільного позивача Статут не передбачав [156, с. 234].

Згодом, 16 серпня 1849 р., було прийняте тимчасове, а 6 липня 1868 р. – постійне, Положення про адвокатуру, що внесло деякі зміни в чинне законодавство. Так, згідно з Положенням 1849 р., адвокатами могли бути юристи, які мали ступінь доктора права і не менше ніж трирічну практику в органах суду й прокуратурі або в адвоката [17, с. 9].

Період 1917–1922 рр. характеризується відсутністю нормативно-правових актів, які регулюють діяльність адвокатури, тобто документи, ухвалені за часів судової реформи 1864 року, було скасовано, а нових не створено [49, с. 34].

Перший Кримінально-процесуальний кодекс УСРР був затверджений постановою ВУЦВК від 13 вересня 1922 року «Про введення в дію Кримінально-процесуального кодексу УСРР» та введений у дію 20 листопада 1922 року [112].

Цей документ не містив норм щодо участі захисника (адвоката) на стадії досудового розслідування, а тільки з моменту віддання обвинуваченого до суду (ст. 247). У ст. 57 визначено осіб, які можуть бути захисниками: члени колегії захисників, близькі родичі обвинуваченого, уповноважені представники державних установ і підприємств, спілок та інших професійних і громадських організацій, а також інші особи з особливого дозволу суду, у провадженні якого перебувала справа.

У тому ж році постановою ВУЦВК 2 жовтня було прийнято Положення «Про адвокатуру» [157]. НКЮ УССР затвердив Інструкцію про організацію губернських колегій оборонців у кримінальних та цивільних справах, які створювалися при губернських радах народних суддів. Аналіз цих правових актів свідчить про те, що в них не визначаються поняття «адвокатура» та «колегія оборонців». Водночас, виходячи зі змісту повноважень оборонця, можна зробити висновок, що він мав ширші повноваження, аніж адвокат-захисник, оскільки до «оборони» допускалися близькі родичі, представники підприємств, державних установ тощо. Ці документи хоча й не регулюють питання участі адвоката (захисника) в стадії досудового розслідування, проте є свідченням підсилення ролі і значення адвокатури, поступового відновлення втрачених повноважень та організаційної структури.

Нове Положення про адвокатуру, затверджене Радою народних комісарів СРСР 16 серпня 1939 р., дещо підвищило вимоги до адвокатів. Так, членами колегії адвокатів могли бути особи, що мають вищу юридичну освіту та стаж практичної роботи в судових, прокурорських та інших органах юстиції не менше одного року, а також особи, які не мають юридичної освіти, але пропрацювали не менше трьох років на тих же посадах. Особи, що закінчили юридичні навчальні заклади, але не мають стажу практичної роботи в судових, прокурорських та інших органах юстиції, приймалися до колегії адвокатів як стажисти. Наступний етап розвитку представництва в радянському кримінальному судочинстві можна назвати класичним етапом процесуальної

регламентації цього інституту. Він пов'язаний з прийняттям Основ кримінального судочинства 1959 р. та на цій підставі нового КПК УРСР 1960 р.

КПК УРСР 1960 р. закріпив рівність учасників судового процесу та надав широкі права щодо збирання й надання доказів, їх дослідження та заявлення клопотань. Фактично було закріплено рівність учасників кримінального процесу. Так, згідно з нормами КПК 1960 р., обвинувач, підсудний, захисник, потерпілий, а також цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники в судовому розгляді користуються рівними правами щодо подання доказів, участі в дослідженні доказів і заявлення клопотань. Тобто представників визнавали рівноправними учасниками кримінального судочинства, наділеними такими процесуальними правами: подавати докази; заявляти клопотання; знайомитися з матеріалами справи з моменту закінчення попереднього слідства, а у справах, у яких попереднє слідство не провадилося, – після віддання обвинуваченого до суду; брати участь у судовому розгляді; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду; підтримувати обвинувачення в певних випадках, здійснювати захист неповнолітнього обвинуваченого, підтримувати або заперечувати проти цивільного позову [111].

Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 16 квітня 1984 р. [166] ст. 69 КПК була доповнена п. 2, згідно з яким до суб'єктів адвокатської таємниці були віднесені адвокат, представник професійної спілки та іншої громадської організації про обставини, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням ним обов'язків представника потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача. Пункт 2 попередньої редакції став відповідно п. 3.

Прийняття 19 грудня 1992 р. ЗУ «Про адвокатуру» [163] сприяло подальшому демократичному розвитку української адвокатури, забезпечило право на доступ до адвокатської професії широкої верстви кваліфікованих юристів, встановило існуючі гарантії здійснення адвокатської діяльності, розширивши професійні права адвокатів, їхні обов'язки та відповідальність.

У 2001 році було внесено зміни до КПК, що передбачали розмежування функцій обвинувачення, захисту та судового розгляду. Реалізація засади змагальності передбачала участь захисника в стадії досудового розслідування (ст. 44), можливості для захисника збирати відомості про факти, що можуть використовуватись як докази (ст. 48).

З прийняттям чинного КК України від 5 квітня 2001 р. в ньому отримала закріплення ст. 397 КК України «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» [104].

Подальша розбудова України як правової держави потребувала створення дієвих механізмів регулювання діяльності державних органів, покликаних здійснювати розслідування та розгляд питань, пов'язаних із притягненням особи до кримінальної відповідальності, а також захисту прав та свобод людини і громадянина та удосконалення уже існуючих, з урахуванням правових позицій ЄСПЛ, рекомендацій Ради Європи, досвіду правових демократичних країн з ключових питань кримінального судочинства організації діяльності адвокатури і, зокрема, розробки гарантій адвокатської / представницької діяльності у кримінальному судочинстві.

На виконання цього завдання були прийняті КПК України від 13 квітня 2012 р. [109], а також Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. [164], якими започатковано новий етап розвитку інституту захисту в кримінальному процесі та які закріпили значні зміни щодо статусу захисника у кримінальному процесі, й цим зумовили особливості його захисту.

Крім цього, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги», важливих змін зазнав і Закон України «Про безоплатну правову допомогу». Так, по-перше, були внесені зміни щодо терміну «правова допомога», який замінений на «правничу допомогу», під яким розуміють – надання правничих послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення [165]. І це цілком узгоджується з КУ, адже відповідно до ст. 59 КУ:

«Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [93]. По-друге, розширено перелік категорій осіб, які мають право звертатися за безоплатною правничою допомогою. Так, у вказаному законі ст. 14 «Суб'єкти права на безоплатну вторинну правничу допомогу» було зазначено п'ятнадцять категорій осіб, яким передбачена правова допомога, а після внесених змін таких категорій уже двадцять дев'ять. Крім цього, спрощено доступ громадян до безоплатної вторинної правничої допомоги, яка включає в себе: допомогу в підготовці документів до суду; послуги представництва інтересів у суді. І в результаті таких змін потенційно можуть розширитися обставини втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Формування криміналістичних знань у контексті предмета дослідження варто розглядати з позиції *проблем процесуального статусу захисника чи представника особи та його захисту*.

Досліджуючи це питання, Н. М. Обрізан у роботі «Захисник як суб'єкт доказування в кримінальному процесі» виклала обґрунтовану концептуальну схему наукових і прикладних положень, спрямованих на вдосконалення процесуального положення захисника, організації і здійснення його професійної діяльності в кримінально-процесуальному доказуванні. Наведено висновки, подаються пропозиції та рекомендації щодо розв'язання проблем правового положення захисника на етапі збирання доказів і їх оцінки для надання найбільш ефективної правової допомоги підзахисним в умовах розвитку змагальних засад у кримінальному процесі [142, с. 86].

У цьому контексті, О. М. Скрябін звертає увагу на те, що «від правильного застосування правового статусу захисника, відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства, залежить вирішення багатьох конкретних питань, пов'язаних з участю захисника в кримінальному провадженні, ефективного здійснення ним функції захисту прав і свобод особи» [203, с. 45].

Таким чином, процесуальний статус захисника – одна з найскладніших і разом із тим найактуальніших проблем теорії та практики кримінального процесу, із висвітленням якої пов'язане вирішення багатьох інших питань, таких як механізм реалізації процесуальних повноважень захисника, ступінь участі захисника в процесі доказування, предмет та межі доказування захисником, ефективність здійснення захисником функції захисту. Визначення сутності правового статусу захисника пов'язувалось здебільшого з вирішенням питання про те, наскільки захисник пов'язаний з підзахисним, який характер мають взаємовідносини між ними.

Це питання було й залишається гостро дискусійним, у науковій полеміці було висловлено як мінімум три основні погляди щодо процесуального становища захисника у кримінальному процесі. Перший із них був поширений за часів радянської ідеології домінування загальнодержавних інтересів над інтересами окремих громадян: основним призначенням захисника є служіння істині. Зокрема, вперше представництво як вид адвокатської діяльності у кримінальному процесі розглянуто Ю. І. Стецовським, «Функції і процесуальне становище адвоката-захисника і адвоката-представника потерпілого у радянському кримінальному процесі» (1967 р.), П. М. Туленковим, «Представництво у радянському кримінальному процесі» (1970 р.), В. Д. Адаменком, «Представництво у радянському кримінальному процесі» (1972 р.), А. В. Кожевниковим, «Адвокат – представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у радянському кримінальному процесі (1974 р.).

У подальшому науковці наголошували на вагомому державному та суспільному значенні діяльності захисника, а також звертали увагу на те, що, здійснюючи свою професійну діяльність, захисник допомагає правосуддю, сприяє встановленню істини та з'ясуванню дійсних обставин справи, що підтверджує публічно-правовий характер функції захисту [160].

В умовах сучасного кримінального провадження беззаперечним є те, що захисник «не може служити досягненню істини у справі, оскільки він служить

своєму клієнту» [160, с. 65], а суду він сприяє у правильному вирішенні справи лише в межах здійснюваної функції захисту. При цьому, однак, деякі дослідники, зокрема Ю. О. Кухарук, і сьогодні звертають увагу на соціальний характер діяльності захисника та спрямованість не лише на інтереси підозрюваного, обвинуваченого, а й інтереси правосуддя та суспільства в цілому [114, с. 59–63].

Досліджуючи таке становище захисника та наявність процесуальної самостійності, науковці дійшли висновку, що допустимими є дії захисника, які суперечать інтересам і волі підзахисного, оскільки захисник фактично уособлює підзахисного та заміщує його у процесі [23, с. 27].

Сьогодні цей погляд трансформувався в ідею визначення правового статусу захисника видовим (професійним) правовим статусом, тобто сукупністю прав, обов'язків і гарантій його діяльності та відповідальності, які обумовлено адвокатською діяльністю, її функціями та завданнями. Зокрема, на адвокатському статусі захисника у визначенні його процесуального становища у своїх наукових дослідженнях наголошували С. Є. Абламський, М. Ю. Єфімова, О. В. Мартовицька, Т. Г. Фоміна. Однак у цих дослідженнях процесуальний статус захисника розглядався в контексті забезпечення прав потерпілого, свідка, реалізації правової допомоги на окремих етапах кримінального провадження, зокрема досудового розслідування, а не захисту особи від підозри (обвинувачення) [1, с. 11; 127, с. 8–9].

На підтвердження цього, С. В. Михайлів у роботі «Адвокат – представник потерпілого у кримінальному процесі» (2011 р.) удосконалила поняття та наукові уявлення про зміст та форми представництва у кримінальному процесі; визначила місце адвоката-представника потерпілого серед учасників кримінального процесу, порядок вступу та процедуру призначення адвоката до участі у справі. Також з'ясовано правову природу діяльності адвоката-представника потерпілого у процесі збирання, перевірки та оцінки доказів у досудових і судових стадіях кримінального процесу, його участі у слідчих діях; здійснено порівняльне дослідження розвитку та сучасного становища адвоката-представника потерпілого у кримінальному процесі за законодавством

зарубіжних країн; обґрунтовано рекомендації щодо покращення практичної діяльності адвоката-представника потерпілого та внесено пропозиції щодо подальшого вдосконалення Закону України «Про адвокатуру», чинного Кримінально-процесуального кодексу та проєктів КПК України, що регламентують цю діяльність [130].

Зі свого боку І. В. Дубівка, з урахуванням сучасного стану законодавства та з метою конкретизації конституційних положень у КПК України, охарактеризувала співвідношення понять «професійна правнича допомога» та «кваліфікована правова допомога», зокрема надано поняття кваліфікованої правової допомоги як професійної діяльності адвоката у кримінальному провадженні з метою реалізації прав і законних інтересів суб'єктів, які мають право на таку допомогу; право учасника кримінального провадження на кваліфіковану правову допомогу забезпечується можливістю безперешкодного доступу та отримання такої допомоги від суб'єктів та на підставах, визначених законом [49, с. 125].

Як зазначає О. Р. Балацька, усі наукові доктрини мають високу наукову цінність, оскільки відображають різні сторони природи та специфіки процесуального статусу захисника. Проте, на нашу думку, для повного та комплексного відображення цього поняття слід враховувати всі погляди й розкрити всі «іпостасі», в яких виступає захисник у кримінальному провадженні. Адже, вступаючи у кримінальне провадження, захисник стає одним із суб'єктів кримінально-процесуальних правовідносин. При цьому це суб'єкт сторони захисту, який забезпечує право особи на захист від підозри, обвинувачення та здійснює представництво законних інтересів, прав та обов'язків свого підзахисного. Водночас захисником є лише адвокат, що є членом професійної асоціації адвокатів держави. Ці фактори визначають особливості процесуального становища захисника, що є відмінним від правового статусу будь-якого іншого суб'єкта кримінального провадження [13, с. 45].

При цьому слід звернути увагу, що процесуальні особливості участі захисника як суб'єкта кримінального провадження сьогодні залишаються

дискусійними, оскільки після прийняття КПК висловлюються думки, що законом не закріплено прав та реальних повноважень захисника, немає їх переліку, тому що у ст. 46 КПК України передбачено лише загальні правила участі захисника у кримінальному провадженні [53, с. 110].

Дане питання стало частково предметом монографічних досліджень науковців відповідно до чинного КПК. Так, О. М. Скрыбін констатує, що «на сьогодні в КПК України остаточно не вирішене питання процесуального становища захисника в кримінальному провадженні: 1) представник підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого; 2) самостійний учасник кримінального процесу; 3) представник чи самостійний учасник процесу, залежно від ситуації, яка складається в конкретному кримінальному провадженні» [203, с. 46].

У свою чергу Т. Г. Фоміна висловила пропозицію про необхідність визначення процесуального статусу захисника в окремій статті КПК. Зокрема, у своєму монографічному дослідженні науковиця зазначала, що «зважаючи на те, що захисник є самостійним учасником кримінального провадження й виконує важливу конституційну функцію – забезпечення права на захист, він, як і інші учасники кримінального провадження, повинен мати окремий процесуальний статус, чітко визначений в окремій статті КПК України» [247, с. 36]. Окрім цього, окремі науковці висловили тезу про те, що «відповідно до положень КПК процесуальне становище захисника є тотожним становищу його підзахисного, тому процесуальний статус захисника є неврегульованим на законодавчому рівні та таким, що потребує чіткого визначення в законі» [53, с. 110].

Таким чином, правова природа правового статусу захисника розкривається з урахуванням ролей, у яких він одночасно виступає у кримінальному провадженні, що й зумовлює його правовий захист, зокрема як суб'єкт сторони захисту у кримінальному провадженні, представник особи, захист якої він здійснює, адвокат, який є членом професійної асоціації адвокатів України. Водночас питання методики розслідування втручання в діяльність захисника чи

представника особи відсутня, що унеможливлює ефективно здійснювати його захист.

Також варто зосередити увагу на дослідженнях, що стосуються захисту прав потерпілих та викликають певний інтерес. Так, Л. І. Шаповалова у своїй роботі «Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності в досудових стадіях кримінального процесу» (2001 р.) з'ясувала сутність, правову природу шкоди, заподіяної злочином, визначила форми та засоби відшкодування шкоди потерпілому. На підставі цього дослідниця сформулювала поняття особи, яка постраждала від злочину, зокрема розкрила її правовий статус та обґрунтувала необхідність закріплення правового статусу «постраждалий», визначила поведінку потерпілої від злочину особи як елемент предмета доказування та її вплив на відшкодування заподіяної шкоди [259].

Заслуговує на увагу й дисертація С. В. Давиденко «Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування» (2007 р.). Зокрема, вона є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням, присвяченим проблемам процесуального становища потерпілого як суб'єкта кримінально-процесуального доказування на різних стадіях кримінального провадження. У роботі досліджуються теоретичні та практичні проблеми правового положення потерпілого як суб'єкта кримінально-процесуального доказування в досудових стадіях провадження, при розгляді та вирішенні справ у суді першої інстанції, а також при перегляді судових рішень. Авторкою наведено авторське нормативне визначення процесуальних механізмів, які забезпечують доступ потерпілого до правосуддя та його право на судовий захист. Сформульовано положення щодо необхідності надання потерпілому права вибору власної позиції по справах приватно-публічного та публічного обвинувачення, обґрунтованість якої обов'язково має знайти відображення в обвинувальному висновку, вирoku (ухвалі) суду [42].

У роботі Т. І. Панасюк «Захист свідків та потерпілих у кримінальному процесі України» (2009 р.) в історико-правовому аспекті висвітлено порядок участі свідків та потерпілих у кримінальному судочинстві; здійснено аналіз

відповідності чинного кримінально-процесуального законодавства України у сфері захисту свідків та потерпілих міжнародно-правовим нормам. Авторкою вперше запропоновано ввести соціальний захист свідків та потерпілих, до яких застосовуються заходи забезпечення безпеки, які в сукупності становлять інститут захисту свідків та потерпілих. На підставі аналізу наукової літератури, чинного в Україні законодавства та законодавства інших країн у роботі розкрито особливості вживання термінів «захист» та «безпека», здійснено їх розмежування. Також досліджено інститут забезпечення безпеки свідків та потерпілих у кримінальному процесі України, сформульовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року та Кримінально-процесуального кодексу України [150].

Д. О. Пилипенком у дисертаційному дослідженні «Потерпілий як суб'єкт реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України» (2014 р.) розглянуто загальну характеристику потерпілого як суб'єкта реалізації функції обвинувачення. Висвітлено генезу правового статусу потерпілого як суб'єкта обвинувачення. Досліджено процесуальний статус потерпілого в системі суб'єктів реалізації функції обвинувачення. Визначено поняття та досліджено сутність реалізованої потерпілим обвинувальної функції. Також автором детально розглянуто особливості реалізації потерпілим функції обвинувачення в кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення. Досліджено припинення реалізації потерпілим функції обвинувачення у зв'язку із примиренням з підозрюваним чи обвинуваченим. Приділено увагу детальному розгляду реалізації потерпілим функції обвинувачення в разі відмови прокурора від підтримання обвинувачення або зміни обвинувачення тощо [152].

Не менш цікавою є дисертаційна робота Д. Ю. Кавуна «Кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні» (2016 р.). Так, автором уперше сформульовано авторське визначення поняття кримінального процесуального механізму забезпечення прав і законних інтересів потерпілого (фізичної особи) у

досудовому розслідуванні, а також розкрито його структуру, призначення і порядок функціонування; з'ясовано особливості забезпечення прав і законних інтересів потерпілого (фізичної особи) кожною ланкою правозабезпечувального (правозахисного) механізму; обґрунтовано ключову роль основних владних суб'єктів досудового розслідування (слідчого, прокурора, слідчого судді) у механізмі забезпечення прав і законних інтересів потерпілого (фізичної особи); доведено необхідність закріплення у Кримінальному процесуальному кодексі України переліку процесуальних прав потерпілого (фізичної особи) під час його особистої участі судово-контрольному провадженні тощо [70].

Визначенню сутності правових гарантій реалізації процесуальних прав потерпілого на стадії досудового розслідування присвячена робота М. О. Буртового «Процесуальні права потерпілого та їх реалізація на стадії досудового розслідування» [21].

У монографії Л. А. Гарбовського, Г. В. Дідківської, В. В. Топчія «Правовий статус потерпілого у кримінальному процесі України» досліджено поняття особи, потерпілої від кримінального правопорушення та питання захисту процесуальних прав потерпілого, а також механізму відшкодування завданих йому матеріальних та моральних збитків у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві. Також дано авторське визначення забезпечення прав та законних інтересів потерпілого в кримінальному процесі, запропоновано зміни до КПК щодо забезпечення права потерпілого на відшкодування завданих збитків кримінальним правопорушенням, що має не тільки теоретичне, але й актуальне прикладне значення [34].

Усі ці вищеназвані наукові доробки лише дотично стосуються предмета дослідження, присвячені проблемам кримінального процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні, й можна стверджувати, що комплексної наукової роботи, яка б досліджувала процесуальні права захисника чи представника особи як потерпілих та механізму їх захисту, немає.

Більш поглиблено втручання в діяльність захисника чи представника особи розглянуто в теорії кримінального права. Так, А. О. Мороз усебічно, комплексно

розроблено питання кримінально-правового дослідження злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України). У процесі дослідження з'ясовано витoki та історію кримінальної відповідальності за злочин втручання в діяльність захисника чи представника особи та сучасний стан цієї проблеми. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення положень ст. 397 КК України і практики її застосування [131]. Г. В. Логвинський здійснив розмежування посягання на захисника та представника особи від складу злочину, передбаченого ст. 397 КК України. У роботі встановлено, що норма статті 397 КК України має низький коефіцієнт практичного застосування через недосконалість нормативної конструкції. Запропоновано поняття «втручання» в діяльність захисника чи представника особи визначати як порушення встановлених законом гарантій від примушування, вчинення перешкод до здійснення правомірної діяльності, а також від політичного переслідування у зв'язку з правомірною діяльністю захисника та представника особи. Аргументовано, що з огляду на бланкетний характер норми статті 397 КК України, її неефективність пов'язана також з відсутністю комплексного механізму протидії втручанням в діяльність захисника чи представника особи, який має містити, крім кримінально-правових гарантій, також додаткові кримінально-процесуальні гарантії та гарантії на рівні спеціального законодавства [120].

Єдиною роботою, яка присвячена захисту захисника чи представника особи, є дисертація Я. С. Олійника «Методика розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи» [145]. У ній розроблено криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, пов'язаних із погрозою або насильством щодо захисника чи представника особи, та детально обґрунтовано її основні структурні елементи: спосіб вчинення кримінального правопорушення; предмет злочинного посягання; місце, обстановка і час вчинення кримінального правопорушення; знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення; особа правопорушника; особа потерпілого; слідова картина. Також, спираючись на аналіз емпіричної бази, запропоновано

авторський зміст поняття «криміналістична характеристика погрози або насильства щодо захисника чи представника особи» – це комплекс даних про криміналістично вагомі ознаки та властивості погрози або насильства, що відображає закономірні зв'язки його елементів і слугує для побудови та перевірки слідчих версій у ході розкриття і розслідування кримінального правопорушення; запропоновано систему слідчих ситуацій у провадженнях про погрози або насильство щодо захисника чи представника особи стосовно таких основних етапів розслідування: 1 етап. Слідчі ситуації, що виникають під час розгляду заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення: а) є інформація про особу, що вчинила кримінальне правопорушення; б) відсутність інформації, що містить відомості про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; в) відсутність інформації про факт учинення кримінального правопорушення; 2 етап. Слідчі ситуації, що виникають на початковому етапі провадження, який завершується ухваленням рішення про притягнення особи до кримінальної відповідальності – повідомленням про підозру: а) є інформація про особу, що вчинила кримінальне правопорушення, окремі елементи обстановки кримінального правопорушення, місцезрештування майна і знарядь учинення кримінального правопорушення; б) є інформація про особу, що вчинила злочин, є суперечливі відомості про знаряддя і предмети злочинного посягання й окремі елементи обстановки його вчинення; в) у процесі розслідування іншого протиправного діяння виявлені й вилучені знаряддя його вчинення і предмети злочинного посягання, є орієнтовна інформація про особу, що вчинила кримінальне правопорушення, але відсутня інформація про окремі елементи обстановки вчинення кримінального правопорушення; г) є достатні відомості про особу потерпілого й орієнтовна інформація про особу, що вчинила кримінальне правопорушення (у низці випадків інформація про особу нападника відома одразу), відсутня інформація про окремі елементи обстановки вчинення кримінального правопорушення; 3 етап. Слідчі ситуації, що виникають у процесі наступного етапу розслідування кримінальних правопорушень: повідомлення особі про підозру: а) підозрюваний повністю визнає свою вину (при цьому

сприяє розслідуванню чи відмовляється давати з цього приводу показання); б) підозрюваний визнає свою вину частково у частині підозри; в) злочинець не визнає факт учинення протиправного діяння взагалі (дає повідомлення про алібі, вказує, що вчинив інше протиправне діяння, а не кримінальне правопорушення); виокремлено особливості та детально проаналізовано можливості проведення експертизи матеріалів і засобів відео- та звукозапису під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, що в майбутньому може бути відображено в методичних рекомендаціях для практичних працівників підрозділів Національної поліції, що значно спростить їхню роботу.

Таким чином, на підставі викладеного можна виокремити такі періоди розвитку інституту представництва, а на його основі – положення захисту діяльності захисника чи представника особи, зокрема: I) *звичаєвий* – рецепція римського права на території Київської Русі й формування умов для правового закріплення інституту представництва (XI ст. – II пол. XIV ст.); II) *козацький* – досягнення інститутом представництва самостійності в межах розшукової форми кримінального судочинства, його закріплення та розширення, спроба державного захисту захисника і представника особи, у тому числі кримінально-правовими засобами (козацько-звичаєве, польське, литовське, російське законодавство) (1529 р. – II пол. XVIII ст.); III) *імперський* – перегляд значення інституту представництва та процесуального статусу представників учасників кримінального судочинства у зв'язку з переходом від розшукової форми кримінального процесу до змішаної, зміцненням ролі інституту адвокатури та гарантій адвокатської діяльності й закріпленням їх у Судових статутах, а також реалізацією їх у правозастосовній діяльності (1864–1917 рр.); IV) *радянський* – ліквідація адвокатури як незалежного органу й повна відсутність законодавчого регулювання інституту представництва й захисту діяльності захисника чи представника особи (1917–1960 рр.); V) *класичний* (1960–2001 рр.) – відновлення законодавчого закріплення інституту представництва у кримінально-процесуальному законодавстві й законодавстві про адвокатуру, його правова регламентація, але відсутність захисту; VI) *незалежний* (2001 р. по сьогодні) –

встановлення права потерпілого на правову допомогу, розширення правової регламентації інституту представництва, імплементація норм міжнародного права та практики ЄСПЛ з прав людини, розширення статусу захисника у кримінальному процесі і вперше закріплення ст. 397 КК України «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» як гарантії захисту діяльності захисника чи представника особи.

Варто констатувати, що формування в Україні правової держави та громадянського суспільства безпосередньо пов'язано з проблемою створення належного механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Не винятком став і захист діяльності захисника чи представника особи. Зокрема, виникнення і становлення гарантій адвокатської діяльності у кримінальному процесі на землях сучасної України мали свої унікальні риси, обумовлені особливостями соціального, політичного й економічного розвитку держави та національною ментальністю, і відповідали загальним тенденціям їх світового генезису. Їх становлення пов'язане з розвитком кримінального судочинства та інституту адвокатури, що формувалися під впливом досвіду зарубіжних країн і, перш за все, тих, до складу яких входили землі сучасної України.

Аналіз судово-слідчої практики показує, що здебільшого захисник чи представник особи стає жертвою кримінального правопорушення під час перешкоджання до здійснення правомірної діяльності з надання правової допомоги, порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці, що додатково підкреслює суспільну небезпечність цих діянь. Низький рівень наукової розробки вказаної проблематики негативно вплинув у практичній діяльності на ефективне розслідування цього виду кримінального правопорушення. На жаль, в умовах сьогодення питання процесуального статусу захисника чи представника особи розглянуто кримінальною процесуальною доктриною (О. Р. Балацька, С. В. Давиденко, І. В. Дубівка, С. В. Михайлів, Н. М. Обрізан, О. Д. Святоцький, О. М. Скрябін та ін.), втручання в їх діяльність – з позиції кримінального права в контексті кримінально-правової характеристики, кримінальної відповідальності

(А. О. Мороз, Г. В. Логвинський), а представники криміналістики таку тематику не порушували, що зумовило відсутність методики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи й ускладнило протидію цьому негативному явищу з боку підрозділів Національної поліції України.

1.2. Криміналістична характеристика втручання в діяльність захисника чи представника особи

Одним із завдань розробки криміналістичних методик або ж методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень є виявлення спільних рис кримінального правопорушення певного виду, ґрунтовне їх узагальнення та надання на цій основі найбільш ефективних засобів та методів їх розслідування для виконання завдань кримінального судочинства. Звичайно, важко уявити єдину, загальноприйнятую та притаманну для розслідування будь-якого кримінального правопорушення методику, оскільки вчинення кожного кримінального правопорушення має свої особливості, тож і напрямки розслідування кожного кримінального правопорушення визначаються індивідуально. Водночас індивідуальність кожного вчиненого кримінального правопорушення та відповідний різний підхід до його розслідування не означає, що не повинно існувати загальних положень для розслідування кримінального правопорушення, об'єднаних за певним критерієм. Такими критеріями є класифікація криміналістичних методик.

У криміналістиці методики розслідування прийнято розмежовувати:

1. Видові криміналістичні методики (за видами кримінальних правопорушень). При визначенні видових криміналістичних методик слід керуватися положеннями особливої частини Кримінального кодексу України.

2. Внутрішньовидові криміналістичні методики (підвиди чи різновиди, виділені з-поміж кримінальних правопорушень одного виду за криміналістично значущими ознаками).

3. Міжвидові (або групові, комплексні) криміналістичні методики розслідування кримінальних правопорушень, у яких відображені рекомендації з розслідування комплексів взаємопов'язаних кримінально протиправних дій, об'єднаних на підставі одночасного врахування кримінально-правових і криміналістичних критеріїв.

4. Позавидові криміналістичні методики. В основі виділення цих методик покладено особливості суб'єкта злочину, вплив чинника часу, специфіка засобів вчинення злочинів тощо [95 с. 574–575].

Разом з тим необхідно зазначити, що вказана класифікація методик розслідування кримінальних правопорушень не є вичерпною, а нами вибрана, оскільки ми її підтримуємо. Деталізація внутрішньовидових методик ґрунтується також на криміналістично значущих ознаках складу кримінального правопорушення.

Належність захисника чи представника особи до певної групи обумовлює особливості методики розслідування такого роду кримінальних правопорушень. Так, методика розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи є внутрішньовидовою. Це означає, що вона є найбільш наближеною до запитів практики, оскільки є більш диференційованою, формується за криміналістично значущими ознаками, а не кримінально-правовими [244, с. 211].

Сьогодні існує нагальна потреба в детальному дослідженні кримінальних правопорушень, що посягають на законну діяльність захисників чи представників особи та методики їх розслідування в контексті сучасних соціально-правових умов, з урахуванням наявних теоретичних розробок правозастосовної та судової практики. Позаяк набуття чинності КПК України 2012 року [109] поставило перед кримінальною процесуальною доктриною нові завдання, що пов'язано з теоретичним та прикладним переосмисленням ідеології застосування нових концептуальних новел і процесуальних інститутів кримінального процесуального законодавства. У цьому напрямі діяльності положення КПК України спонукають по-новому розглядати окремі питання, які

б, здавалось, на сьогодні є достатньо дослідженими у процесуальній науці. Зазначене стосується й застосування міжнародних правових стандартів та врахування практики ЄСПЛ у кримінальному процесі України, а також правозастосовної діяльності правоохоронних органів і суду [227, с. 6–7].

Відповідно до даних з Єдиного реєстру досудових розслідувань за період 2014–2021 рр., за статтею 397 КК України було внесено відомості про вчинення кримінальних правопорушень 616 разів. Водночас у 94% випадків на кінець звітного періоду рішення (про закінчення або зупинення) не прийнято [167].

Як видно зі статистичних даних, трапляються масові випадки звернення адвокатів із заявами про вчинення щодо них кримінальних правопорушень за статтями, де адвокати є спеціальним суб'єктом (потерпілим), які передбачають відповідальність за порушення професійних прав та гарантій адвокатів.

Успіх здійснення правоохоронними органами своїх функцій перебуває у прямому зв'язку з використанням у їх діяльності досягнень науково-теоретичного прогресу. Важливе значення в цьому відношенні належить юридичній науці і, зокрема, криміналістиці з її заключним розділом – методикою розслідування кримінальних правопорушень [98; 99; 100; 101; 102; 129; 96]. Криміналістична методика відіграє ключове значення під час розслідування кримінальних правопорушень. Криміналістична методика традиційно охоплює напрацювання науки криміналістики щодо поняття, сутності та тенденцій розвитку криміналістичної методики як наукової категорії, класифікації та структури окремих методик, криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень [95].

Говорячи про формування виокремлення елементів криміналістичної характеристики, варто окреслити загальні питання формування методики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, з'ясування її сутності, завдання та структурних елементів. Адже, щоб побудувати окрему криміналістичну методику, слід знати та розуміти, що саме прагнемо сформувати і з якою ціллю. На необхідність розроблення криміналістичних рекомендацій щодо проведення досудового розслідування

втручання в діяльність захисника чи представника особи вказали й 71,6% опитаних респондентів (Додаток Б).

Так, як зазначає О. В. Федосова, формування нових і модернізація наявних криміналістичних методик здійснюється на основі узагальнення та теоретичного пояснення накопиченого емпіричного матеріалу й пізнання наукових фактів, які стосуються як етапів становлення, так і напрямів розвитку методики розслідування кримінальних правопорушень у сучасних умовах [245, с. 174]. При цьому, як зауважує В. П. Бахін, методика розслідування перебуває в тісному взаємозв'язку зі слідчою практикою, оскільки формується за результатами її узагальнення. Вказаний зв'язок виражається в наступних напрямках: дані слідчої практики є основою для пізнання закономірностей кримінальної протиправної діяльності, форми її вияву, досвіду розкриття та розслідування кримінальних правопорушень; потреби слідчої практики визначають завдання щодо розроблення та вдосконалення спеціальних методик; розроблені методичні рекомендації проходять перевірку практикою та дістають підтвердження своєї ефективності або неповноти та необґрунтованості; нові засоби та прийоми, які застосовують на практиці, набувають характеру методологічних основ унаслідок їх наукового аналізу та узагальнення [15, с. 45–63; 61, с. 65].

Методика розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи представлена системою науково обґрунтованих рекомендацій стосовно ситуативно зумовлених алгоритмів і/чи комплексів СРД, інших процесуальних та організаційних дій, а також тактичних прийомів і техніко-криміналістичного забезпечення з метою вирішення завдань кримінального провадження. Зокрема, на системний характер методики розслідування злочинів указує С. О. Книженко, яка зазначає, що саме в методиках розслідування окремих видів злочинів реалізуються техніко-криміналістичні засоби роботи зі слідами і тактичні прийоми проведення СРД відповідно до слідової картини [78, с. 39].

Так, методика розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи є внутрішньовидова. Це означає, що вона є найбільш

наближеною до запитів практики, оскільки є більш диференційованою, формується за криміналістично значущими ознаками, а не кримінально-правовими [244, с. 211]. Підвидові окремі криміналістичні методики, як зазначають Б. В. Щур і С. С. Косаняк, називають ще мікрометодиками, і вони формуються відповідно до підвидів чи різновидів, виділених з-поміж злочинів одного виду кримінальних правопорушень [271, с. 219]. Більше того, як указують В. А. Журавель і В. Л. Синчук, зміст і структура підвидових методик (мікрометодик) відображають у найбільш концентрованому вигляді криміналістично значущу інформацію щодо конкретних кримінальних або слідчих ситуацій. Тільки в мікрометодиках найбільш повно можуть бути представлені статистичні показники стосовно кореляційних залежностей між елементами криміналістичної характеристики певного підвиду кримінальних правопорушень [196, с. 73].

Результатами наукової криміналістичної діяльності є розробка теоретичних положень, рекомендацій з окремих методичних, організаційних або тактичних аспектів практичної криміналістичної діяльності. Значне місце при цьому відводиться науковим розробкам методик розслідування окремих видів та груп кримінальних правопорушень (окремим методикам розслідування кримінальних правопорушень). Із самого початку процесу формування методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень відчувалася необхідність надання певної системи узагальнених відомостей про найбільш виразні ознаки даного виду кримінальних правопорушень, що має передувати безпосередньо розробці комплексів методичних рекомендацій. На різних етапах становлення методики науковці-криміналісти вирішували це питання по-різному. На підставі аналізу й узагальнення різних методологічних підходів до визначення вихідних засад побудови системи окремої методики розслідування переважна більшість науковців схиляється до думки, що основою побудови окремих методик є криміналістична характеристика кримінальних правопорушень (В. П. Бахін, О. Н. Колесниченко, М. В. Салтевський) [191; 88; 14].

Визначення поняття криміналістичної характеристики відіграє важливу роль у науці, а розробка її понятійного апарату є принциповим і важливим питанням. Це пояснюється різними факторами: зокрема, перспективою побудови сталих кореляційних зв'язків між її елементами, можливістю висувати певні версії за їх допомогою під час досудового розслідування, планувати проведення різних процесуальних дій тощо.

Як зазначають представники Київської школи криміналістики, ґрунтовне дослідження криміналістичної характеристики втручання в діяльність захисника чи представника особи, з урахуванням актуальної на сьогодні слідчої, експертної та судової практики, надає змогу в режимі реального часу проаналізувати стан та оперативну обстановку щодо кількісного і якісного рівня злочинності за низкою показників, на основі отриманих даних сформулювати наукові засади комплексної криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень. Криміналістичні рекомендації є важливим інструментарієм слідчого, інших компетентних суб'єктів, що залучені до кримінального провадження, – своєрідним алгоритмом дій у типових слідчих ситуаціях [95, с. 570].

Криміналістична характеристика окремого різновиду кримінальних правопорушень, у тому числі втручання в діяльність захисника чи представника особи, відіграє важливе як теоретичне, так і практичне значення. Вона одночасно є робочим інструментом працівника органу досудового розслідування та теоретичним підґрунтям діяльності з формування окремих криміналістичних методик. Названі значення криміналістичної характеристики вказують не тільки на її роль, а й визначають сутнісні ознаки, зокрема подвійну природу [143, с. 53; 144, с. 141–146; 125, с. 76]. Крім того, значення криміналістичної характеристики для розслідування окремої категорії кримінального правопорушення відображається й через свою «систематично-методичну функцію», яка полягає в тому, що «для кожного рівня окремої методики (міжвидової, видової, групової) повинні виділятися та характеризуватися ті ознаки злочинів, що сприяють правильному вибору напрямків розслідування та

побудові методики розслідування» [223, с. 51]. Тобто криміналістична характеристика не просто формується як обов'язковий невід'ємний елемент будь-якої криміналістичної методики, бо так має бути. Вона повинна бути адаптованою до практичних потреб і придатною для її реалізації під час виявлення та досудового розслідування конкретного виду кримінального правопорушення. Це означає, що вона повинна рекомендувати найоптимальніші напрями розслідування, засоби та методи збирання доказової інформації та встановлення всіх обставин, що підлягають з'ясуванню, враховуючи кримінально-правову характеристику та механізм учинення конкретного протиправного діяння, а також предмет доказування в цій категорії кримінальних проваджень.

Категорію криміналістичної характеристики не можна вже назвати «молодою», але це жодним чином не покращує ситуацію з позиції вироблення єдності серед науковців щодо її тлумачення та змістового наповнення. Невизначеність і невиробленість однозначності в трактуванні криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень тільки шкодить практичній діяльності з її застосування під час досудового розслідування; призводить до розпорошення уваги науковців на безпідставні й необґрунтовані дискусії, які не несуть жодної корисної складової й не сприяють вирішенню реальних потреб слідчої практики [209; 266; 20; 58; 214; 176, с. 174]. Проте не можна недооцінювати значення вказаної категорії як у діяльності з формування методики розслідування, зокрема втручання в діяльність захисника чи представника особи, так і практичній діяльності з їх виявлення та досудового розслідування. Тому очевидно, що побудова відповідної криміналістичної характеристики розпочинається зі з'ясування її основних властивостей і системи.

Вперше про криміналістичну характеристику як елемент методики розслідування згадується ще в 1966 році. Так, прийнято вважати, що саме тоді запроваджено у науковий обіг термін «криміналістична характеристика» і тлумачили його як сукупність взаємопов'язаних чинників, що характеризують особливості способів учинення і слідів відповідних видів кримінальних

правопорушень, об'єкта посягань, обставин, що характеризують учасників кримінальних правопорушень та їх злочинні зв'язки, час, місце, умови й обстановку вчинення кримінального правопорушення [62, с. 40].

Тим часом, як зазначає С. С. Чернявський, у криміналістичній науці сформувалися три основні підходи визначення поняття криміналістичної характеристики злочинів, а саме: 1) вказуючи на її змістове навантаження; 2) перераховуючи її складові елементи; 3) поєднуючи вказівки на її зміст і роль для теорії та практики [255, с.139].

Здійснений ними аналіз криміналістичної літератури також дав змогу дійти висновку, що вчені, залежно від обраної позиції щодо трактування криміналістичної характеристики, об'єдналися в декілька груп. Вважаємо за необхідне навести основні з них і з'ясувати, яке з них у повній мірі буде відповідати сутності криміналістичної характеристики втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Перша група вчених акцентує на такій ознаці криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень окремого виду як системність. На їх думку, вона є системою криміналістично значущих відомостей про ознаки механізму вчинення окремого різновиду протиправного діяння, зв'язки між ними, які формуються як залежності та вказують на їх повторюваність. При цьому науковці наголошують на значенні цієї системи для досудового розслідування. Просто одні вчені вказують на загальне завдання криміналістичної характеристики – виявлення, розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень, а інші – деталізують, у чому саме полягає діяльність із провадження досудового розслідування [201, с. 179]. Зокрема, найчастіше зазначають, що вона допомагає встановити ще невідомі правоохоронним органам відомості про вчинене кримінальне правопорушення шляхом висунення та перевірки типових версій. Окрім того, вона дозволяє спланувати й zorganizувати як весь процес розслідування, так і окремих його етапів, визначитися з тактикою проведення окремих процесуальних дій тощо [90, с. 16; 266, с. 121].

На наш погляд, указаний підхід є вдалим, оскільки, систематизуючи відомості про криміналістично значущі ознаки кримінальних правопорушень, зокрема втручання в діяльність захисника чи представника особи, визначається їх місце у вказаній системі та взаємозв'язок. Це, безперечно, дає змогу не лише впорядкувати корисну інформацію про вчинені діяння, але й правильно організувати їх практичне застосування. В такий спосіб реалізуються одразу дві складові вказаної категорії – теоретична та практична, що, у свою чергу, підкреслює її значення як наукової категорії і як робочого інструменту працівника органу досудового розслідування. У цьому контексті вдалим убачається підхід А. В. Старушкевича, котрий розглядає поняття криміналістичної характеристики з позиції двох аспектів, а саме – теоретичного (як наукової категорії) та прикладного (як опису, схем тощо) [209, с. 6–13].

Представники другої групи науковців пропонують визначати криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень не інакше як модель. При цьому в якості прикладного прикметника використовують слова, як «вірогідна», «ідеальна», «інформаційна», тощо [37, с. 5; 192, с. 419; 261, с. 136]. На нашу думку, заслуговує уваги позиція В. А. Журавля, згідно з якою криміналістична характеристика кримінальних правопорушень водночас є поєднанням теоретичної концепції, складової окремої криміналістичної методики, інформаційної моделі, у якій відбиваються якісно-кількісні показники ретроспективної спрямованості про типові ознаки, тобто ті, що притаманні даному масиву протиправних діянь, і специфічні, котрі дають змогу відокремити його від інших груп злочинів [56, с. 206–207; 58, с. 156]. Наведене трактування вдало підкреслює саме багатоманітність досліджуваної категорії, її складність і багатоаспектність. Така думка має право на існування, адже залежно від конкретних цілей і завдань за різних умов криміналістична характеристика може виконувати різні функції, а значить, відігравати різну роль як у науковій, так і практичній діяльності. Крім того, вказаний підхід акцентує на інформаційній складовій криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що особливо актуальним є для слідчого за умов дефіциту вихідної інформації про

обставини вчинення протиправного діяння та відсутності особистого досвіду розслідування конкретного різновиду кримінальних проступків. Причому акцент робиться саме на криміналістичній інформації, а не кримінально-правовій, кримінологічній, оперативно-розшуковій і т. п. У такому трактуванні названої категорії чітко прослідковується її прогностичне значення, що виражається в можливості слідчого змодельовати кримінальну протиправну подію, що мала місце та про яку відсутні достатні відомості.

Третя ж група науковців обмежується звичайним наведенням переліку її структурних елементів, без виокремлення будь-яких взаємозв'язків між ними. Як приклад, Ю. В. Висотенко під криміналістичною характеристикою злочинів розуміє сукупність взаємопов'язаних, криміналістично значущих, об'єктивних відомостей про типові ознаки злочинів конкретного виду, які відображаються в механізмі вчинення злочину, відомостях про особу злочинця, потерпілого, інших особливостях злочинної діяльності, закономірних зв'язках між ними та взаємодії між собою, які слугують для побудови й перевірки слідчих версій під час розслідування злочинів, а також вирішують завдання розслідування і попередження злочинів [29, с. 242].

Однак, незважаючи на різні думки науковців, у кожному погляді вчених-криміналістів простежується одна мета – сформулювати об'єктивне уявлення про кримінальне правопорушення, вказати ті його риси, що є відправними для методики розслідування. Ба більше, криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень більшість вчених-криміналістів тлумачить як: а) систему даних (відомостей); б) сукупність властивостей, взаємозв'язків; в) інформаційні дані, що мають значення для розслідування; г) сукупність криміналістично значущої інформації про кримінальне правопорушення; г) важливий елемент методики розслідування кримінальних правопорушень як видової [76].

Таким чином, практичне значення криміналістичної характеристики кримінального правопорушення полягає в тому, щоб служити слідчому (дознавачу) своєрідним трафаретом, який би «накладався» на наявні в його

розпорядженні дані на даному етапі досудового розслідування. У свою чергу такий «трафарет» дає змогу: а) визначати, чи містяться в цій події ознаки кримінального правопорушення; б) прогнозувати суть цієї події і супутніх їй обставин; в) обґрунтовано припускати зміст і форми прояву тих слідів, які могли й повинні були залишитися в результаті кримінального правопорушення, і причинно пов'язаних з ним передуючих і подальших обставин; г) конкретизувати повноту зібраної у справі доказової інформації і проводити її аналіз та оцінку; г) планувати і здійснювати цілеспрямовані заходи з дослідження цієї події, що припускають пошук, фіксацію і процесуальне закріплення слідів [209, с. 100].

Підсумовуючи зазначені вище погляди науковців на проблему криміналістичної характеристики, можна дійти висновку про спільні риси у всіх вищенаведених визначеннях: криміналістична характеристика є сукупністю відомостей про кримінальне правопорушення і при правильному її застосуванні дає відповідь на питання механізму його вчинення.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи та наявних думок учених щодо структури криміналістичної характеристики дає змогу зробити висновок про те, що до елементів криміналістичної характеристики втручання в діяльність захисника чи представника особи варто віднести:

- особу потерпілого;
- способи вчинення;
- обстановку вчинення;
- слідову картину;
- особу правопорушника.

На нашу думку, вказана вище модель дає змогу дізнавачам встановити всі обставини вчинення протиправних дій, належним чином зібрати докази і, як наслідок, притягти винну особу до відповідальності. Про важливість та необхідність вказаної криміналістичної категорії зазначають і практичні працівники разом із адвокатами. Так, на запитання про те, які елементи

криміналістичної характеристики є найбільш інформативними в розслідуванні втручання в діяльність захисника чи представника особи, респонденти надали такі відповіді: особа правопорушника – 78,3%; спосіб вчинення кримінального правопорушення – 71,3%; обстановка кримінального правопорушення – 78,9%; слідова картина вчинення кримінального правопорушення – 88,9%; власний варіант – 5,8% (Додаток Б).

Розглянемо кожний з елементів криміналістичної характеристики детальніше.

Особа потерпілого. Аналіз диспозиції ст. 397 КК України дає підстави виділити суб'єктів, чия правомірна діяльність із надання правової допомоги потерпає від незаконних посягань у вигляді вчинення в будь-якій формі перешкод у здійсненні цієї діяльності або порушення встановлених законом гарантій цієї діяльності та професійної таємниці. Суб'єктами, які відповідно до закону здійснюють правомірну діяльність із надання правової допомоги, можуть бути тільки визначені в диспозиції ст. 397 КК захисник і представник особи [139].

Таким чином, захисник і представник особи – не лише суб'єкти – учасники відповідних суспільних відносин, вони ще й мають статус потерпілих.

Зміст організаційно-правового статусу адвоката становлять повноваження, які дають йому змогу брати участь у кримінальному провадженні. Так, ст. 45 КПК України передбачено, що захисником може бути тільки адвокат, відомості про якого внесені до Єдиного реєстру адвокатів України. Відповідно, якщо такі відомості відсутні або в Єдиному реєстрі адвокатів України міститься запис про зупинення чи припинення права на заняття адвокатською діяльністю, особа (адвокат) не може бути захисником у кримінальному провадженні [109].

Документами, які підтверджують право (повноваження) адвоката брати участь у кримінальному провадженні, є: свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю; ордер, договір із захисником або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги (ст. 50 КПК України) [109].

Науковцями та практиками справедливо вказується про недосконалість правової регламентації порядку підтвердження повноважень адвоката у кримінальному процесі. Проблема полягає в неузгодженості положень КПК України та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [164].

Так, як вже було зазначено, ст. 50 КПК України визначено виключний перелік вимог та документів для підтвердження повноважень захисника чи для його залучення до участі в кримінальному провадженні. Водночас у ч. 1 ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що документами, які посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, можуть бути: 1) договір про надання правової допомоги; 2) довіреність; 3) ордер; 4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Таким чином, з урахуванням особливостей кримінального процесуального закону, повноваження адвоката в кримінальному судочинстві можуть бути підтверджені ордером або договором. Як ордер, так і договір містять у собі ідентичні положення стосовно предмета договору про надання правової допомоги, особи, щодо якої надаватиметься правова допомога, адвоката, який буде надавати таку правову допомогу, номер і дата видачі свідоцтва та посвідчення адвоката [49].

У той же час, відповідно до затвердженої форми, ордер містить у собі: прізвище, ім'я, по батькові особи, якій надається правова допомога, підставу надання правової допомоги (договір, доручення на надання безоплатної правової допомоги), назву органу, в якому надається правова допомога, прізвище, ім'я, по батькові адвоката, який буде надавати правову допомогу, номер свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, дату його видачі, назву ради адвокатів або кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, яка видала свідоцтво, з обов'язковою вказівкою про те, що правова допомога надається адвокатом, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально (адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням), із зазначенням місцезнаходження (робочого місця) адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання [13, с. 105–106; 49].

Вищенаведене дає підстави для висновку про те, що документом, який підтверджує повноваження адвоката на надання правової допомоги, може бути як ордер, так і договір про надання правової допомоги між адвокатом та його клієнтом. Разом з тим, двозначність формулювання, яке міститься в законі, призводить до необґрунтованих вимог щодо надання адвокатами для підтвердження повноважень у кримінальному судочинстві й ордера, й договору. Вважаємо, що подання двох документів є недоцільним і необґрунтованим, зокрема надання договору про правову допомогу.

Адвокатура України здійснює свою діяльність на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів. На адвокатуру як певним чином організоване об'єднання юристів-професіоналів покладається низка завдань із надання професійної правничої допомоги, виконання яких свідчитиме про її ефективність. До таких завдань адвокатури можна віднести такі: сприяння охороні прав і законних інтересів усіх фізичних і юридичних осіб, сприяння здійсненню правосуддя, дотримання і зміцнення законності, виховання громадян у дусі точного й неухильного виконання законів, поваги до прав, свобод, честі та гідності особи. Спеціальним і головним завданням адвокатури є забезпечення кваліфікованою правовою допомогою кожного, хто її потребує. Для виконання цих завдань адвокатура виконує свої функції у різних напрямках діяльності: від надання консультацій до захисту у кримінальному провадженні і представництва в цивільних, господарських та адміністративних справах.

Водночас, згідно з ч. 1 ст. 58 КПК України, представником потерпілого є особа, яка у кримінальному провадженні може бути захисником. Відповідно до положень ст. 45 КПК України захисником у кримінальному провадженні є адвокат, відомості про якого внесено до Єдиного реєстру адвокатів України, а також стосовно якого в Єдиному реєстрі адвокатів України відсутні відомості про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю. Участь захисника при ініціюванні, укладенні та затвердженні угоди у кримінальному провадженні сприяє дотриманню прав та інтересів сторін угоди.

Правові основи участі захисника у кримінальному провадженні на підставі угод включають систему нормативно-правових актів та правових позицій, які регулюють діяльність захисника у кримінальному провадженні в особливому порядку розгляду справ на підставі угод [67]. Разом з тим, відсутня законодавча регламентація обов'язкової участі захисника як представника потерпілого у кримінальному провадженні, а також надання захисника потерпілому за рахунок держави. На нашу думку, це ставить у нерівноправне положення сторін кримінального провадження та потерпілого. У науковій літературі такими вченими, як О. П. Кучинська, М. І. Гошовський, А. В. Кожевніков, С. В. Давиденко, вже давно пропонується законодавчо передбачити забезпечення потерпілого захисником безоплатно, а також обов'язкову участь захисника як представника потерпілого у кримінальному провадженні. Так, О. П. Кучинська зазначила випадки, при яких участь захисника як представника потерпілого має забезпечуватись за рахунок держави: відмова прокурора від державного обвинувачення (представник надається за бажанням потерпілого); потерпілий є неповнолітнім; потерпілий має фізичні або психічні вади, що не дозволяють йому достатньою мірою здійснювати захист своїх прав; потерпілий не володіє мовою, якою ведеться судочинство; у всіх провадженнях про умисні вбивства [115, с. 11]. Слід погодитися з думкою Ю. В. Лисюка, що потерпілий доручає представнику більшість дій, якщо не всі, пов'язані зі своїм захистом. Це передусім пов'язано з можливою відсутністю в потерпілого відповідного досвіду участі у кримінальному провадженні та належної правової підготовки, що, безумовно, зіграє вирішальну роль у відновленні порушених прав [117, с. 159].

Заява про бажання скористатися послугами представника за угодою (адвоката) може бути подана потерпілим, цивільним позивачем та цивільним відповідачем як у письмовій формі, так і усно. В останньому випадку вона заноситься слідчим (судом) до протоколу.

Адвокат-представник користується процесуальними правами осіб, інтереси яких вони представляють (ст. 58 КПК), крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена

представнику. На відміну від захисника він не є самостійним учасником процесу. У випадках, коли адвокат-представник використовує свої повноваження на шкоду інтересам потерпілого, його участь у кримінальному провадженні повинна бути припинена або він може бути замінений за постановою слідчого, судді чи ухвалою суду. Такий висновок можна зробити, виходячи зі змісту п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 2004 р. № 13 «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів» [171].

За п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України, «близькі родичі та члени сім'ї – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювачі чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі» [109]; відповідно до ч. 2 ст. 44 КПК України, «законний представник – батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний» [109]. Чинний КПК у ч. 1 ст. 63 передбачає поняття «представник цивільного позивача, цивільного відповідача», а саме – те, що представником цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні може бути: особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником; керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю – у випадку, якщо цивільним позивачем, цивільним відповідачем є юридична особа [109]. Крім того, ч. 1 ст. 64 КПК визначено поняття «законний представник цивільного позивача, де зазначається, що, якщо цивільним позивачем є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, її процесуальними правами

користується законний представник. Питання участі законного представника цивільного позивача у кримінальному провадженні регулюється згідно з положеннями ст. 44 КПК України [109].

В підтвердження цього слугують і матеріали вивчених кримінальних проваджень та анкетування респондентів, на підставі яких доведено, що потерпілим у вказаній категорії кримінальних правопорушень може бути: 1) захисник (69,7%); 2) представник особи (23,6%); 3) законний представник особи (6,7%) (Додаток Б).

З викладеного вище зрозуміло, що термін «представник особи» є родовим поняттям, яке в собі об'єднує таких представників особи, що підтверджується анкетуванням респондентів: 1) законний представник підозрюваного, обвинуваченого (44,7%); 2) законний представник потерпілого (36,5%); 3) представник цивільного позивача, цивільного відповідача (12,9%); 4) законний представник цивільного позивача (5,9%) (Додаток Б).

Таким чином, *потерпілими від досліджуваного нами кримінального правопорушення можуть бути захисник; представник особи; законний представник, які здійснюють правомірну діяльність, пов'язану з наданням правової допомоги, а саме: надання правових послуг (правова інформація, консультації і роз'яснення з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні її доступу до вторинної правової допомоги та медіації), спрямованих на забезпечення реалізації прав та свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення, й така допомога потерпає від незаконних посягань у вигляді вчинення в будь-якій формі перешкод у здійсненні цієї діяльності або порушення встановлених законом гарантій цієї діяльності та професійної таємниці.*

Способи вчинення.

Як підкреслюють І.В. Гора та І.Ш. Жорданія, спосіб – це центральний момент у генезисі кримінальної протиправної поведінки. Саме спосіб вчинення злочину є тією головною якісною характеристикою діяльності злочинця, яка найтісніше взаємопов'язана з властивостями інших елементів кримінальної протиправної події. Вивчаючи характер актів поведінки, слідчий може вийти на встановлення мотиву і мети злочину, визначити шлях для встановлення психологічного контакту з підозрюваним, обрати для конкретного випадку тактичні прийоми проведення окремих процесуальних дій і вирішити багато інших криміналістичних завдань. Спосіб вчинення злочину – не просто сума або якийсь комплекс поведінкових актів, а визначена цілісна структура поведінки, що є певною системою. Отже, як будь-яка система, що має певну структуру, спосіб вчинення злочину утворюється із взаємопов'язаних елементів, актів поведінки. Ці акти поведінки – дії, операції, прийоми – сполучаються за певною ієрархією і субординацією як частини цілеспрямованої вольової діяльності [55, с. 73; 38, с. 36].

Більше того, «встановлення обставин підготовки до вчинення кримінального правопорушення, безпосереднього його вчинення та приховання слідів злочинної діяльності надає можливість органу досудового розслідування повною мірою відтворити подію, що мала місце в минулому. Встановлення цих обставин як складових елементів поняття “спосіб вчинення кримінального правопорушення” забезпечить повне та комплексне збирання доказів, їх оцінку для забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування. Саме завдяки встановленому способу вчинення кримінального правопорушення можуть бути отримані дані про особистісні характеристики злочинця, які можуть проявлятися в його навичках та вміннях, розумовій та інтелектуальній діяльності, фізичній підготовці, психологічному розвитку, впевненості у своїх діях тощо, що певним чином звужить коло підозрюваних осіб та спрямує орган досудового розслідування у тому чи іншому напрямку» [136, с. 249].

Виокремлення типових способів втручання в діяльність захисника чи представника особи варто розпочати зі з'ясування сутності способів кримінального правопорушення з криміналістичної точки зору. При цьому слід усвідомлювати, що «спосіб вчинення злочину – це складна категорія, у якій відбиваються кримінально-правовий, кримінально-процесуальний, судово-психологічний і абсолютно криміналістичний аспекти. Тому необхідно підкреслити, що криміналістичне розуміння способу вчинення злочину не може цілком збігатися з його розумінням в інших науках. Криміналістика вивчає спосіб вчинення злочину як складне явище об'єктивної дійсності, ґрунтуючись на пізнанні закономірностей його формування і відображення, причин і форм його повторюваності, детермінованості. На підставі отриманих результатів криміналістика розробляє засоби, прийоми і методи виявлення, збирання, дослідження і використання у процесі розслідування доказів щодо способу вчинення злочину й особистості злочинця» [38, с. 38].

Кримінально-правове поняття способу є базовим для інших наук. Спосіб тут розуміється в нерозривному зв'язку зі злочинним діянням [159, с. 123]. На думку М. І. Панова, об'єктивні ознаки способу вчинення злочину характеризують фізичний (операційний) динамічний процес вчинення злочину, його зовнішній бік. Вони свідчать про те, яким чином, у яких умовах, за допомогою яких сил та засобів вчинено діяння, що визнається злочинним [151, с. 29]. У цьому контексті В. В. Лисенко стверджує, що спосіб учинення злочину є сукупністю мотивованих, цілеспрямованих і необхідних дій, обумовлених обстановкою та засобами вчинення злочину та виконуваних винуватим для досягнення поставлених завдань [123, с. 8]. М. В. Салтевський під способом вчинення злочину розуміє комплекс причинно і функціонально пов'язаних довільних (і частково мимовільних) цілеспрямованих дій злочинця [192, с. 421].

Кримінальний процесуальний аспект способу визначається завданнями щодо виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, установлення обставин, що входять до предмета доказування (ст. 91 КПК України) [109].

Підставою для формування криміналістичного поняття способу кримінального правопорушення є відповідні положення матеріального права, вчення про сліди та слідоутворення, а також узагальнення матеріалів слідчої та судової практики [89, с. 6]. При цьому слушною є теза І. Ю. Нагалової з приводу того, що «головним аспектом визначення способу вчинення того чи іншого кримінального правопорушення є саме розумова діяльність особи, яка охоплює визначення певних методів, прийомів, шляхів та послідовності їх реалізації, що у своїй сукупності утворює певний спосіб його вчинення» [136, с. 248]. Вказане твердження в повній мірі є актуальним і стосовно типових способів втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Як передбачено в КК України, способами вчинення такого кримінального правопорушення є діяння, вчинені щодо захисника чи представника особи з метою незаконного впливу на їх діяльність шляхом:

- 1) вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги;
- 2) порушення встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги та їх професійної таємниці [104].

Водночас колектив авторів під заг. ред. Потебенька М. О., Гончаренка В. Г. зазначають, що «...незаконне втручання в правомірну діяльність захисника чи представника особи з надання правової допомоги, що перешкоджає її належному здійсненню, може відбуватися: 1) шляхом втручання; 2) шляхом тиску; 3) шляхом створення умов, за яких захисник чи представник не можуть виконувати свої повноваження; 4) ненаданням даних керівником підприємства, до якого звернувся захисник щодо отримання відомостей про факти, що можуть бути використані як докази в справі; 5) незабезпеченням прав представника особи особою, яка проводить дізнання, прокурором, слідчим, судом; 6) витребуванням від представника додаткових не передбачених законом документів для ствердження його повноважень; 7) порушенням права представника на ознайомлення з протоколом судового засідання у термін,

встановлений ст. 199 КПК; 8) несвоєчасним повідомленням представника про час і місце розгляду справи у суді апеляційної інстанції (ст. 300 КПК України) [138, с. 817–819];

З огляду на зазначене вище та існуючі погляди, перелік вчинення перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги може проявитися, зокрема, такими діями, як: 1) відмова органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, посадових осіб підприємств установ, організацій, громадських об'єднань, а також фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб) за запитами адвокатів (захисників) в отриманні копій документів, необхідних для надання правової допомоги; 2) відмова адвокату (захиснику) на офіційне його звернення у наданні можливості ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської (захисника) діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом; 3) заборона адвокату (захиснику) складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх в установленому законом порядку; 4) заборона або відмова компетентними особами захисникові доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги; 5) відмова або заборона бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг; 6) заборона та відмова захисникові збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку, запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою; 7) заборона або відмова захисникові уповноваженими особами застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в яких адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом; 8) заборона уповноваженими особами адвокату

(захисникові) посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законодавством встановлено інший спосіб посвідчення копій документів, а також відмова прийняття таких документів; 9) заборона або відмова захисникові уповноваженими на те особами на його запит або клопотання одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань; 10) заборона або відмова уповноваженими на те особами користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», зокрема: а) заборона або відмова захисникові уповноваженою особою здійснювати захист прав і свобод і законних інтересів особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягується до адміністративної відповідальності під час адміністративного правопорушення; б) заборона або відмова адвокату (захисникові) уповноваженою особою надавати правову допомогу свідкові у кримінальному провадженні; в) заборона або відмова адвокату уповноваженою особою, здійснювати представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав та обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні; г) заборона або відмова адвокату уповноваженою особою здійснювати представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також й інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами; г) заборона або відмова адвокату уповноваженою особою, здійснювати представництво інтересів фізичних юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; д) заборона або відмова адвокату (захисникові) уповноваженою

особою у наданні правової допомоги особі під час виконання та відбування покарань і т. ін. [164].

Крім цього, необхідно розглянути вчинення перешкод до здійснення правомірної діяльності представника особи з надання правової допомоги (інших осіб, крім адвоката). Так, згідно зі ст. 64 ЦПК України представник, який має повноваження на ведення справи в суді, може вчиняти від імені особи, яку він представляє, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа (за винятком обмеження повноважень, які застережені у виданій йому довіреності). Отже, виходячи з приписів ЦПК України, де виписані права та обов'язки сторін, можна визначитися з діями, які є вчиненням перешкод до здійснення правомірної діяльності представника особи з надання правової допомоги в цивільному процесі. Це може відбуватися в наступному: 1) у відмові або забороні представникові ознайомлюватися з матеріалами справи; 2) у відмові або забороні представникові особи робити витяги з матеріалів справи, знімати копії з документів, долучених до справи; 3) у відмові представнику особи одержувати копії рішень, ухвал; 4) у відмові або забороні представнику особи брати участь у судових засіданнях; 5) у відмові або забороні представнику особи подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, ставити питання іншим особам, які беруть участь у справі, а також свідкам, експертам, спеціалістам; 6) у відмові або забороні представнику особи заявляти клопотання та відводи; 7) у відмові або забороні представнику особи давати усні та письмові пояснення судові, подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб; 8) у забороні або відмові представникові особи ознайомлюватися із журналом судового засідання, знімати з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти; 9) в забороні або відмові представникові особи можливості прослуховувати запис судового засідання технічними засобами, робити з нього копії, подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти тощо [251].

Таким чином, на нашу думку, способами вчинення є: 1) *вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи (34,8%); 2) порушення встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи (54,9%); 3) порушення встановлених гарантій професійної таємниці (10,3%)* (Додаток В).

Звернімося до наявних точок зору на з'ясування того, що потрібно розуміти під втручанням у діяльність захисника чи представника особи. Так, В. О. Навроцький наголошує на тому, що під втручанням слід розуміти дії, завдяки яким особа стає учасником чужої для неї справи, втручається в поведінку інших осіб, які беруть участь у справі, з метою зміни її ходу [135, с. 547]. В. В. Сміх зазначає, що у широкому розумінні втручання в діяльність захисника чи представника особи може проявлятися по-різному, зокрема, це може бути будь-яке посягання на життя і здоров'я захисника чи представника особи, його близьких родичів, їхню власність у зв'язку з виконанням захисником чи представником особи діяльності, пов'язаної з наданням правової допомоги [204, с. 75], а під втручанням у діяльність захисника чи представника особи слід розуміти конкретні дії, спрямовані на перешкоду у виконанні ним службових обов'язків на досягнення неправомірного рішення, крім прохання вчинити які-небудь дії) [204, с. 104]. Також В. В. Сміх зауважує, що втручання може проявлятися в умовлянні, шантажуванні потерпілого, погрозі відмовити в наданні законних благ, а також у будь-якій іншій формі впливу та стверджує, що наведене роз'яснення поняття «втручання стосовно злочину, передбаченого ст. 343 КК, може бути певним чином використано і при тлумаченні поняття втручання в об'єктивній стороні злочину за ст. 397 КК [204, с. 75].

Виходячи з цих суджень, *під втручанням у діяльність захисника чи представника особи слід розуміти конкретні дії, спрямовані на перешкоду (умовляння, шантажування, погроза відмовити в наданні законних благ та інші форми впливу, окрім прохання вчинити які-небудь дії) захиснику чи представнику особи у виконанні ним службових обов'язків на досягнення неправомірного рішення.*

Таке втручання в діяльність захисника чи представника особи може здійснюватися шляхом вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги [104]. *Вчинення перешкод до початку діяльності захисника чи представника особи може полягати, наприклад, у викраденні документів, щоб не допустити їх участі у кримінальному провадженні; поширенні відомостей, що їх ганьблять, тобто їх дискредитація, щоб усунути від участі у кримінальному провадженні; обмані з метою їх дезінформації та позбавлення можливості брати участь у кримінальному провадженні.*

М. І. Мельник, М. І. Хавронюк під порушенням встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи розуміють «...будь-які протиправні дії, які, зокрема: посягають на встановлений законом порядок запрошення чи призначення захисника або допуску представника до участі у справі; пов'язані з безпідставним усуненням їх від участі у справі; позбавляють їх можливості відповідно до закону реалізувати свої повноваження у повному обсязі» [140, с. 1143]. Натомість ці автори стверджують, що порушення професійної таємниці при вчиненні цього злочину «...полягає, зокрема, у вчиненні дій, спрямованих на протиправне отримання даних, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням його обов'язків. Так, за законом захисник не має права розголошувати дані, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням його обов'язків. Отже, домагання з боку інших осіб отримати дані слід розглядати як діяння, спрямоване на порушення професійної таємниці захисника. Документи, пов'язані з виконанням захисником його обов'язків при участі у справі, не підлягають огляду, розголошенню чи вилученню дізнавачем, слідчим, прокурором чи судом без його згоди. Порушення цих приписів закону також може бути розцінене як порушення професійної таємниці захисника» [140, с. 1143].

Порушення встановлених законом гарантій діяльності та професійної таємниці захисника чи представника особи можуть виявитися у: допиті адвоката як свідка з питань, що становлять адвокатську таємницю; вилученні

документів, пов'язаних з виконанням адвокатом доручення, без його згоди; прослуховування телефонних розмов без дозволу відповідного прокурора; притягненні потерпілого до будь-якої юридичної відповідальності у зв'язку з наданням ним правової допомоги тощо.

Нерідко є спроби з боку службових осіб різних рівнів, правоохоронних органів, а також злочинних угруповань контролювати діяльність захисника і представника, особливо коли в їх ролі виступає адвокат, вимагати розголошення адвокатської таємниці або відстоювання певної правової позиції. Останнім часом допускалися незаконне вилучення в адвокатів документів, що становлять адвокатську таємницю, обшук приміщень адвокатських об'єднань, незаконне прослуховування розмов адвоката з клієнтом тощо.

Обстановка вчинення. Обстановка вчинення досліджуваної категорії кримінальних правопорушень напряду зумовлюється об'єктом посягання. У зв'язку із цим, вважаємо, що обстановку слід розглядати в широкому розумінні, включаючи до неї відомості про час, місце й інші умови вчинення втручання. Обстановка вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи дає можливість суб'єкту розслідування встановити, де безпосередньо було вчинено таке протиправне посягання і за яких обставин. Водночас необхідно пам'ятати, що під час розслідування будь-якого кримінального правопорушення, а при втручанні в діяльність захисника чи представника особи, обов'язково слід встановлювати: 1) місце, де, можливо, відбувалися дії щодо підготовки до вчинення кримінального правопорушення; 2) місце безпосереднього втручання в діяльність захисника чи представника особи; 3) місце або предмети, на яких залишені будь-які сліди протиправного посягання; 4) місце приховування слідів кримінального правопорушення, знарядь і засобів його вчинення.

Як зазначає В. В. Тищенко, знання обстановки кримінального правопорушення дає змогу слідчому будувати версії щодо злочинця, механізму кримінального правопорушення, цілей і мотивів [224, с. 69–70].

В результаті дослідження та аналізу матеріалів кримінальних проваджень було встановлено, що місце вчинення втручання в діяльність захисника чи

представника особи, як правило, пов'язане з місцем перебування осіб, стосовно яких вчиняється кримінальне правопорушення. Цими місцями найчастіше є: приміщення суду (27,9%), службові кабінети (19,8%), підприємства та інші державні установи (18,7%); зали судових засідань (12,4%); офіси захисників (7,9%); квартири та будинки (7,6%); вулиця (5,7%) тощо. Окрім того, непоодинокими є випадки, коли місце вчинення кримінального правопорушення було пов'язане з маршрутом пересування потерпілої особи (4,3%) (Додаток В).

Під часом вчинення кримінального правопорушення потрібно розуміти певний проміжок часу, певний часовий період, що має криміналістичне значення, в який вчиняється суспільно-небезпечне діяння або настали суспільно-небезпечні наслідки, або кримінальне правопорушення було завершено чи припинено. Тому кримінальний проступок, передбачений ч. 1 ст. 397 КК, у першій формі його прояву має таку обов'язкову ознаку, як час вчинення, яка закріплює положення, що діяння винної особи за вчинення в будь-якій формі перешкод проявляються лише тоді, коли захисник чи представник здійснював свою правомірну діяльність з надання правової допомоги.

Слідова картина. Типові сліди, що виникають під час вчинення втручання у діяльність захисника чи представника особи найдоцільніше згрупувати як ідеальні та матеріальні. Згідно з опрацьованими матеріалами кримінальних проваджень, типовими слідами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, є: матеріальні сліди – предмети, документи, відображення (клопотання, скарги, листи-відмови тощо) – 100%; ідеальні сліди, які залишилися в пам'яті учасників кримінального провадження (потерпілий, підозрюваний, свідки: працівники підприємств, установ та організацій) – 54,4%; електронні сліди, які містяться в електронних документах, сайтах, IP-телефонії, – 49,3 % (Додаток В).

Як доречно зазначає Д. В. Затенацький, ідеальні сліди в криміналістиці – це не тільки результат відображення дійсності у свідомості певної людини, а й форма збереження відповідної інформації. Ідеальні сліди існують об'єктивно в пам'яті людини, а обсяг інформації, який зберігається в ідеальних слідах,

зазвичай більший, аніж обсяг інформації, отриманий (відновлений) із цих слідів. Завдання ж слідчого полягає в тому, щоби під час допиту чи інших СРД із застосуванням різноманітних техніко-криміналістичних і тактичних прийомів актуалізувати інформацію із цих слідів. Водночас таке завдання можна вважати виконаним у випадках, коли обсяг інформації збереженої і отриманої майже дорівнюють один одному [63, с. 21]. З огляду на досліджуваний нами вид кримінальних правопорушень, носіями ідеальних слідів у нас будуть виступати потерпілі, свідки та підозрюваний (підозрювані), а отримання цих слідів (з подальшим аналізом та використанням) відбуватиметься шляхом проведення їх допиту та інших процесуальних дій.

У криміналістиці під матеріальними слідами кримінального правопорушення розуміють різноманітні матеріальні зміни, які виникли у зв'язку з тими чи іншими діями злочинця, пов'язаними з учиненням кримінального правопорушення на всіх його стадіях [4, с. 74]. Матеріальні сліди так чи інакше відображаються на об'єктах матеріального світу. Для досліджуваного нами втручання характерними матеріальними слідами можуть бути: документи; засоби, за допомогою яких ці документи поширюються, виготовляються; грошові кошти, отримані службовою особою за втручання тощо.

Відповідно до ст. 99 КПК України, документ – це спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, котрий містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [109]. Такими документами є: а) клопотання та скарги, що подані на прийомі в посадових і службових осіб, та одержані від них письмові вмотивовані відповіді; б) листи-відмови або заборони, зокрема бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг; збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку; запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії,

ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою; застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів провадження, в яких адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом; посвідчувати копії документів у провадженнях, які він веде, крім випадків, якщо законодавством встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів, а також відмову прийняття таких документів тощо.

Особа правопорушника. Особа як об'єкт дослідження передбачає багатоаспектний та багаторівневий аналіз її сутності. Найбільш загальні положення про особу формуються філософією, яка є методологічною основою для конкретних галузей знань. Філософський підхід у розумінні сутності особи передбачає єдність внутрішньої сторони (свідомість) та зовнішньої сторони (діяльність). Філософія розглядає особу як продукт соціального розвитку, як єдність загального, особливого й одиничного. У цьому розумінні людина (особа) є результатом еволюції всього людського роду, успадковує і відображає соціальний досвід усіх попередніх поколінь. Разом з тим особа володіє також деякими неповторними ознаками і якостями, що відображають її індивідуальний життєвий досвід, буття, обумовлене конкретним змістом її сімейних, виробничих, побутових та інших відносин, зв'язків, а також мікросередовища, в якому вона перебуває. Таким чином, людину як особистість формує вся сукупність матеріальних, політичних, ідеологічних, моральних, правових, побутових, культурних, естетичних та інших умов, які становлять зміст буття, їх відображення в суспільній та індивідуальній свідомості. Викладене положення створює підґрунтя для розвитку криміналістичного підходу до пізнання особи [141, с. 130].

Особа правопорушника як складовий елемент криміналістичної характеристики вивчається майже всіма вченими-криміналістами. Однак питання про ознаки та властивості особи злочинця, які потрібно досліджувати в межах криміналістичної характеристики, залишається відкритим. Під

криміналістичним вивченням особи варто розуміти встановлення криміналістично значущої інформації про особу злочинця, жертву злочинного посягання й інших учасників процесу розслідування [225, с. 28].

Зі свого боку С. А. Шалгунова зазначає, що особа злочинця, як і будь-якої іншої людини, характеризується різноманіттям ознак: демографічних (статтю, віком, станом здоров'я), моральних (світоглядом, інтересами, спрямованістю), соціальних (трудових, сімейно-побутових) та психологічних (емоціями, темпераментом, вольовими якостями тощо). Ці ознаки відбиваються в індивідуальних властивостях особи злочинця, його відносинах з потерпілим. У психології існує визначення психологічної структури особи, що складається із чотирьох підструктур: 1 – спрямованість особи (потяги, бажання, інтереси, ідеали, світогляд, переконання), що формується у процесі виховання; 2 – досвід (знання, вміння, навички і звички, набуті особистим досвідом, навчанням, але вже з помітним впливом біологічних якостей особи); 3 – індивідуальні особливості окремих психічних процесів як форм відображення, це емоції, відчуття, мислення, сприйняття, увага, почуття, воля, пам'ять; 4 – біологічно обумовлена підструктура, що поєднує темперамент особи, її статеві і вікові якості, а також патологічні зміни [258, с. 128–129].

Відомості, які характеризують особу злочинця, мають особливе значення, оскільки сприяють: висуванню версій про особу, яка вчинила злочин; створенню уявної моделі злочинця для визначення шляхів його пошуку; плануванню розслідування; вибору тактики проведення окремих СРД; з'ясуванню ролі підозрюваного в учиненні кримінального правопорушення; досягненню необхідного психологічного контакту з підозрюваним; встановленню мотивів і цілей учинення кримінального правопорушення; вибору відповідного запобіжного заходу; прогнозуванню поведінки злочинця на різних етапах досудового розслідування та під час розгляду кримінального провадження в суді; удосконаленню тактики й методики розслідування; встановленню причин та умов, що сприяють учиненню кримінального правопорушення [137].

У межах встановлення обставин, що характеризують особу підозрюваного,

інтерес становить інформація, яка безпосередньо не пов'язана з учиненим кримінальним правопорушенням. До таких відомостей належать дані про: вік особи, стан її здоров'я, поведінку, взаємини, колишні судимості тощо. До суб'єктивних чинників, які визначають такий структурний елемент криміналістичної характеристики, як «особа правопорушника», слід віднести: наявність у правопорушників попереднього злочинного досвіду, зокрема й знання конкретних способів учинення, приховування слідів протиправної діяльності; досвід роботи в силових структурах; індивідуальні властивості особи правопорушника тощо [76].

Типовий правопорушник по провадженнях зазначеної категорії є осудною особою, тому питання про осудність суб'єкта, тобто здатність усвідомлювати свої дії і керувати ними, майже не виникає. Виходячи зі способів вчинення, особою, яка вчиняє такі кримінальні правопорушення, є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), яка до вчинення злочину досягла 16-річного віку (перша форма); службова особа, яка не використовує своє службове становище, неслужбові або приватні особи, які зобов'язані згідно із законом не порушувати гарантій з надання правової допомоги або професійної таємниці; лише службова особа, яка при вчиненні цього злочину використовує своє службове становище (друга та третя форма).

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень допомогло встановити, що головною метою вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК є : 1) почуття жалю до обвинуваченого – 22,22%; 2) вплив зацікавлених осіб – 44,45%; 3) користь – 16,67%; 4) ревнощі, злість та інші особисті почуття – 1,39%; 5) помста – 6,94%; 6) приховання іншого злочину – 6,94%; 7) неприязнь на ґрунті міжнаціональних та релігійних стосунків – 1,39% (Додаток В).

Основними результатами такої мети було: 1) добитися більш м'якого покарання для винної особи; 2) уникнути можливих неприємностей від зацікавлених осіб або, навпаки, догодити цим особам; 3) отримати певну матеріальну чи іншу винагороду; 4) задовольнити які-небудь власні егоїстичні

потреби (помститися, дошкулити ворогу, супернику в особистих взаєминах і т. п.); 5) притягнути до кримінальної відповідальності та засудити завідомо невинну особу; 6) уникнути відповідальності за вчинення іншого кримінального правопорушення (Додаток Б).

На основі вивчених матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що найчастіше втручання в діяльність захисника чи представника особи вчиняють службові особи чоловічої статі (62%), у віці 30–45 років (19%), 45–50 років (25%) та у віці 50–59 років (56 %), для яких характерне зневажливе ставлення до соціальних цінностей і установок (56,2%), корисливі мотиви (100,0%), ігнорування моральних норм заради особистої вигоди (100,0 %), переконаність у прийнятності та доцільності незаконних засобів задоволення власних інтересів (32,7%), безвідповідальне ставлення до своїх обов'язків (75,3%), ігнорування службових інтересів (90,5%) (Додаток В).

З-поміж усіх засуджених переважна більшість мала вищу освіту – 57,8%, причому 73,8% із них – вищу юридичну освіту (23,9% становили засуджені із середньою спеціальною освітою) (Додаток В). Такий розподіл є додатковим свідченням специфіки сфери службової діяльності, умовою залученості до якої є досить високий рівень освіти.

Однак матеріали кримінальних проваджень засвідчили, що 71% службових осіб свою вину у вчиненні протиправних дій, передбачених ст. 397 КК України, не визнають (16,9% – повністю визнали; 7% – частково; 7% – визнали у процесі досудового розслідування, але відмовилися в суді) (Додаток В). Більше того, вони використовували свої владні повноваження для отримання незаконних переваг, матеріальних благ та вигод майнового характеру, а також спостерігалось не тільки втручання в діяльність захисника чи представника особи, а й зловживання владою або службовим становищем (42%), отримання неправомірної вигоди (37%), службове підроблення (19%) (Додаток А).

1.3. Зарубіжний досвід розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи

В умовах реформування кримінально-процесуальної діяльності загалом та адвокатури зокрема, пріоритетність захисту як правового інституту важко перебільшити, адже саме завдяки його реалізації забезпечується всебічний розвиток демократії, дотримання прав та свобод особи, рівноправність, змагальність, справедливе правосуддя та досягнення істини у провадженні.

На сьогодні триває процес формування правового та організаційного забезпечення засади забезпечення права на захист, який є пріоритетним напрямком державної політики України. Тому перед правоохоронними органами стоїть завдання підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, зокрема з посяганнями на правомірну діяльність захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги або встановлених гарантій їх діяльності й професійної таємниці від вчинення перешкод у будь-якій формі.

В умовах побудови правової держави актуальною для науки кримінального процесу і практики законотворення є захист прав потерпілого, процесуальний статус якого в умовах чинного законодавства значно менш досконалий, ніж підозрюваного, обвинуваченого. Також на ефективне поновлення прав та законних інтересів осіб, потерпілих від кримінального правопорушення, орієнтуються й сучасні міжнародні документи. Це зумовлює необхідність реформування національного законодавства, що стосується потерпілого, зокрема й спеціального суб'єкта, яким є захисник або законний представник, з метою приведення його у відповідність зі світовими стандартами в галузі захисту й охорони прав людини. Слід відмітити, що діяльність таких суб'єктів у кримінальному процесі визначена тільки в найзагальніших рисах, без конкретизації прав та обов'язків. Далеко не всі проблемні питання за цим напрямом належним чином вивчені, а деякі базуються на застарілому законодавстві й узагальненні слідчої та судової практики минулих років; не проаналізовані особливості зарубіжного досвіду

участі адвоката-представника потерпілого на різних стадіях кримінального процесу [52].

Нерідко під час досудового слідства каменем спотикання стають питання, пов'язані з належною правовою кваліфікацією діянь, вчинених щодо захисників або представників особи. Навіть якщо такі суб'єкти зазначають норму КК України, під яку, на їхню думку, підпадає вчинене щодо нього діяння (наприклад, ч. 1 ст. 397 КК України), слідчий може з цим не погодитись і внести до ЄРДР відомості про іншу кваліфікацію кримінального правопорушення. Найпоширенішою є практика, коли слідчий вносить до ЄРДР відомості про кримінальне правопорушення, вчинене щодо захисника, за такими статтями КК України, як 125 – умисне легке тілесне ушкодження, 126 – побої та мордування або 296 – хуліганство чи 194 – умисне знищення або пошкодження майна тощо.

Дійсно, закон надає слідчому право самостійно вирішувати питання щодо кваліфікації кримінальних правопорушень. Проте в контексті теми нашого дослідження мусимо звернути увагу на те, що в низці випадків неналежна правова оцінка вчинених правопорушень призводила до наступних незаконних рішень слідчого, а зрештою – до неефективного розслідування кримінальних проваджень.

Наслідком неправильної кваліфікації може стати відмова у визнанні особи потерпілою або закриття провадження у зв'язку з відсутністю в діянні особи ознак складу кримінального правопорушення. Наприклад, розглядаючи скаргу на постанову слідчого про закриття кримінального провадження, Васильківський міськрайонний суд Київської області звернув увагу на те, що відомості до ЄРДР внесені слідчим на підставі ухвали слідчого судді за заявою про вчинення дій, що містять ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 397 КК України, проте з правовою кваліфікацією за ч. 1 ст. 398 КК України. Не встановивши під час досудового слідства ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 398 КК України (погроза або насильство щодо захисника чи представника особи), слідчий кримінальне провадження закрит. Суд скасував зазначену постанову, дійшовши висновку

про неповноту досудового слідства. Проте одночасно він звернув увагу і на неможливість оскарження правової кваліфікації кримінального правопорушення до суду на стадії досудового розслідування [229].

У цьому сенсі слід звернути увагу на ст. 70 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (1988), яка визначає, що умисно вчинене перешкоджання збиранню доказів є злочином (на наше переконання, ці положення стосуються втручання в діяльність захисника чи представника особи) [178]. Це дасть нам змогу провести дослідження втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України) й аналогічних діянь за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав у порівняльно-правовому аспекті [133, с. 87].

У Вступному Меморандумі Парламентської Асамблеї від 20 червня 2019 року (Introductory memorandum), який має назву – «Про принципи і гарантії адвокатів» (The principles and guarantees of advocates), у п. 58 зазначено, що важливо, щоб органи Ради Європи чітко дали зрозуміти, що будь-яке незаконне втручання (unlawful interference) в роботу адвоката, і особливо погрози і переслідування адвоката за його професійну діяльність (especially threats against and prosecutions of lawyers for their professional activities), коли адвокат ототожнюється зі своїм клієнтом і у зв'язку з цим розглядається як той, хто сприяє злочину (when a lawyer is identified with his/her client and as such is considered to assist a crime), повинні бути кваліфіковані як кримінальні правопорушення проти правосуддя і суворо покарані.

Однак аналіз КК багатьох зарубіжних країн (Австралії, Австрії, Азербайджану, Албанії, Бельгії, Болгарії, Естонії, Італії, Казахстану, Китаю, Молдови, Латвії, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Польщі, Швейцарії, Франції та багатьох інших) засвідчив відсутність норми, що стосується кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Системи кримінального судочинства більшості країн Європи і Північної Америки стосовно ролі й обсягу процесуальних прав потерпілого можна

поділити на дві основні групи.

До першої групи належать країни, що використовують англосаксонську модель кримінального судочинства (Великобританія, Ірландія, США, Канада), законодавство яких не знає такої кримінально-процесуальної фігури, як потерпілий. Наслідком цього є практично повна відсутність норм, регулюючих положення потерпілого у кримінальному процесі. Водночас у цих країнах приділяється значна увага створенню ефективної системи соціального захисту і допомоги жертвам злочинів, а в останні два десятиліття спостерігається й тенденція до помітного підвищення правового статусу жертв злочинів, до визнання необґрунтованої орієнтації на пріоритетну увагу до прав обвинувачених за рахунок збитків інтересам жертв.

До другої групи належать держави континентальної системи кримінального судочинства, де законодавство традиційно дає потерпілому право брати участь у кримінальному переслідуванні винного.

Стандарти Ради Європи, а також практика Європейського суду з прав людини вимагають забезпечення на національному рівні професійної свободи адвокатів, оскільки їх незалежність і професійна компетентність є інструментом утвердження та захисту прав людини. Надані професійні права і гарантії адвокатів необхідні для належного захисту прав їх клієнтів. Незалежність адвокатури становить істотну гарантію для здійснення захисту прав людини і є необхідною умовою для отримання якісної правової допомоги. Професійна свобода адвоката означає відсутність зовнішнього впливу, включаючи неналежний вплив з боку судді, прокурора або працівників судової системи [86].

В Англії і Вельсі представниками адвокатської професії є баристери («barristers» або радники «counsels») – це адвокати, які мають право виступати у вищих судових інстанціях. До їх повноважень належать такі: складання процесуальних документів (деталізованих позовних вимог або відкликання позову); консультування з питань права; представлення інтересів у суді. Адвокати не уповноважені: отримувати інструкції від клієнтів; займатись процесом розкриття інформації; спілкуватись зі свідками; проводити

розслідування та керувати ними; займатись досудовим / позасудовим вирішенням спорів. Соліситори («solicitors») – юристи, до їх функцій належать: отримувати інструкції / доручення від клієнта; визначати відповідні норми англійського права; за потреби визначати адвоката, який спеціалізується у певній галузі права; давати інструкції адвокату; готувати та передавати позов до суду; вивчати можливості захисту щодо позову, поданого проти клієнта; отримувати інструкції від клієнта щодо захисту, відкликання позову; давати консультації щодо подальших дій і заяв, які можуть бути подані до винесення рішення судом; займатись процесом розкриття інформації та ознайомлення з нею; отримувати інструкції / доручення для підготовки письмових заяв свідків, для проведення інтерв'ю зі свідками; визначати експертів і давати інструкції експертам; готувати справу до слухання в суді; вести переговори про досудове / позасудове врегулювання спору.

У ч. 1 ст. 464 КК Іспанії, яка розміщена в розділі XX «Злочини проти судової влади», зазначається, що «той, хто насиллям або залякуванням намагається прямо або непрямо вплинути на заявника, сторону або обвинуваченого, адвоката, прокурора, експерта, перекладача або свідка в процесі для того, щоб той змінив свою процесуальну позицію, карається тюремним ув'язненням на строк від шести до двадцяти чотирьох місяців. Якщо винний досяг своєї мети, покарання призначається ближче до верхньої межі санкції» [207, с. 145].

У цій частині статті, коли йдеться про насилля щодо адвоката, можна її порівняти зі ст. 398 КК України. А в тому випадку, коли мова йде про залякування, коли вони не стосуються погроз (залякування вбивством, насильством, знищенням або пошкодженням майна), то ці положення можуть бути використані для порівняльно-правового дослідження. Мається на увазі, що в ч. 1 ст. 464 КК Іспанії йдеться про дві форми прояву цього злочину, які проявляються в простих одиничних злочинах, і один з них – «залякування... адвоката» для того, щоб він змінив свою процесуальну позицію [207, с. 145].

Стосовно способів вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 464 КК Іспанії, де йдеться про насилля або залякування, але

стосовно адвоката, службової особи, де особа прямо або непрямо (побічно) могла вплинути на адвоката в процесі для того, щоб той змінив свою процесуальну позицію, то така поведінка особи характеризується активними діями та часом вчинення кримінального правопорушення [207, с. 145; 132].

У французькому кримінально-процесуальному законодавстві поняття «потерпілий» і «цивільний позивач» є синонімами. Отже, у Франції під терміном «цивільний позов (action civile)» розуміється кримінальний позов, порушений за ініціативою приватної особи, на відміну від прилюдного позову (action publique), що порушується *ex officio* прокуратурою.

Вивчення правових актів, що регулюють діяльність адвокатів у Франції показало, що законодавець не тільки визначив вимоги до адвокатів, а й передбачив кримінальну відповідальність за їх недотримання. Так, відповідно до ст. 433-17 КК Франції кримінальна відповідальність настає, якщо інша, не передбачена міжнародними угодами, особа, яка не зареєстрована належним чином у реєстрі колегії адвокатів, при цьому здійснює діяльність, що належить до виключної компетенції адвоката. За цією статтею кваліфікуються також дії особи, яка незаконно використовує статус і не відповідає встановленим для його набуття вимогам, з метою ввести в оману необмежене коло осіб щодо свого права на статус та належність до професії. Примітно, що у кримінальному процесуальному кодексі Франції законодавець детально не визначає підстави участі адвоката у кримінальному процесі, порядок його залучення та ін. Ці положення певним чином відображені у спеціальному законодавстві (Закон № 71-1130 від 31 грудня 1971 року «Про реформу низки судових і юридичних професій», Декрет № 91-1197 від 27 листопада 1991 року «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», Закон № 2005-790 від 12 липня 2005 року «Про правила професійної етики адвоката», Нормативне рішення № 2005-003 «Про затвердження регламенту адвокатури і адвокатської діяльності у Франції»).

Цікаво, що французька процесуальна теорія абсолютно не розрізняє захисника обвинуваченого і представника потерпілого як самостійні суб'єкти кримінального процесу [148].

Велика увага регламентації процесуального положення потерпілого і його представника приділена у Кримінально-процесуальному кодексі ФРН, прийнятому 1 лютого 1877 року і що діє в редакції від 7 квітня 1987 року. Досить сказати, що П'ята книга КПК ФРН повністю присвячена участі у процесі потерпілого (всього КПК ФРН складається із семи книг). У кримінальному процесі ФРН законодавець не обмежує коло захисників професійними адвокатами. Як захисники можуть брати участь адвокати, а також, згідно з Рамковим законом про вищі навчальні заклади, викладачі юриспруденції в німецьких ВНЗ, що мають кваліфікацію для обіймання посади судді. Інші особи можуть бути захисниками лише за умови затвердження судом. Якщо у випадку обов'язкової участі захисника обрана особа, що не належить до осіб, які можуть бути призначені захисником, вона може бути допущена як захисник за вибором лише поряд із особою, яка може бути призначена захисником [36].

Законодавство ФРН детально регламентує і процесуальний статус адвоката-представника потерпілого. Глава 4 П'ятої книги КПК ФРН, хоча й іменується «Інші повноваження потерпілого», практично повністю присвячена повноваженням адвоката-представника потерпілого.

Згідно з § 406 адвокат від імені потерпілого має право знайомитися з матеріалами провадження, які передані до суду або підлягали б передачі до суду в разі порушення публічного переслідування, а також оглянути речові докази. У передбачених законом випадках у цьому праві адвокатів може бути відмовлено, наприклад, якщо таке ознайомлення загрожує цілям досудового розслідування або пов'язане з істотним затягуванням процесу. За клопотанням адвоката матеріали провадження можуть бути навіть видані йому на руки, за винятком речових доказів, для ознайомлення з ними в адвокатській конторі. Відмова у задоволенні такого клопотання можлива лише за наявності серйозних на те заперечень. На досудових стадіях процесу питання про ознайомлення адвоката потерпілого з матеріалами провадження вирішує прокуратура, але її відмова може бути оскаржена до суду. Адвокат може знімати копії з документів, що містяться у матеріалах провадження. Отже, кримінально-процесуальне

законодавство ФРН детальніше, ніж законодавство Франції, визначає правовий статус адвоката-представника потерпілого і, на відміну від останнього, наділяє його такими процесуальними правами, які відсутні в особи, що представляється.

У ст. 47 КПК Естонії зазначено, що адвокат-захисник має такі права: одержувати документи від фізичних та юридичних осіб, необхідні для надання юридичної допомоги людині, яка захищається; подавати докази; представляти запити і скарги; брати участь у процесуальних діях і робити заяви про умови, хід та результати процесуальних дій; використовувати технічні засоби при виконанні обов'язку захисту, якщо це не ускладнює проведення процесуальних дій; брати участь у процесуальних діях, виконуваних у присутності підзахисного на досудовій та судовій стадії; після вступу в справу вивчати протокол допиту підзахисного й документи про затримання підзахисного, а після завершення попереднього розслідування справи вивчати всі матеріали, наявні в справі; мати побачення з підзахисним без присутності інших людей необмежену кількість разів і з необмеженою тривалістю, якщо інше не передбачено КПК. У ст. 45 КПК Естонії зазначено, що адвокат має право вступити в кримінальну справу з моменту, коли особа набуває статусу підозрюваного. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 72 КПК Естонії адвокат має право відмовитися давати показання як свідок про обставини, які стали йому відомими у зв'язку з наданням юридичної допомоги [110; 52].

Участь адвоката в кримінальному процесі Литовської Республіки регулюється другим розділом Кримінально-процесуального кодексу Литовської Республіки від 14 березня 2002 р. [103]. Так, ст. 47 КПК Литовської Республіки дуже схожа зі ст. 45 КПК України та встановлює, що захисники – це адвокати. У ролі одного адвоката не можуть виступати в захисті двоє або більше осіб, якщо тільки одна з них не представляє інтереси захисту щодо інтересів іншого захисту. Такою нормою встановлено основні вимоги до захисника в кримінальному процесі, вона також передбачає що в Литві, як і в Україні, захисником може бути тільки адвокат. Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 47 КПК Литовської Республіки, адвокатом для ведення захисту може виступати помічник адвоката, якщо тільки

проти цього не буде заперечувати підзахисний. Помічник адвоката не може виступати в захисті під час розгляду в суді справ з приводу вагомих або дуже вагомих обвинувачень. Одна особа може мати декількох захисників [52]. Далі у ст. 48 КПК визначені права та обов'язки захисника в кримінальному процесі. Загалом вони досить схожі, а деякі навіть аналогічні українським. Однак існують кілька положень, на які, на нашу думку, варто звернути увагу. Так, наприклад, відповідно до п. 6 ст. 48 КПК Литовської Республіки, до повноважень захисника віднесено можливість оглядати та фотографувати місце подій, розпитувати окремих осіб про відомі їм обставини справи. Загалом на практиці адвокати-захисники в Україні керуються тими самими правами, що й у Литовській Республіці, однак у КПК України вчинення таких дій чітко не регламентовано. Тому потрібно наголосити, що до обов'язків захисника в Литовській Республіці належить виконання розпоряджень органів досудового слідства, прокурора, судді та суду. Ця норма нам не зовсім зрозуміла, адже законодавство Литовської Республіки не встановлює меж цим розпорядженням, у зв'язку із чим виникає питання щодо самостійності та незалежності захисної діяльності в Литовській Республіці. У ст. 49 КПК «Усунення захисника через звинувачення в застосуванні незаконних заходів захисту» протягом досудового дізнання прокурор або суд під час ведення судочинства з розгляду справи вирішують, що захисник використовує незаконні заходи в захисті, вони мають право усунути цього захисника від ведення справи. В Україні такого «усунення» процесуальним законом не передбачено, вважаємо, що таку норму доцільно впровадити до кримінального процесуального законодавства з урахуванням вітчизняної специфіки, а право на усунення захисника від ведення справи варто покласти на суд [202, с. 100; 52].

У ст. 231 КПК Литовської Республіки, яка має назву «перешкоджання діяльності судді, прокурора, службової особи досудового розслідування, адвоката чи судового виконавця», а саме – в ч. 1 цієї статті, йдеться, що «той, хто в якій би то не було формі перешкоджав судді, прокурору, службовій особі попереднього розслідування, адвокату чи службовій особі Міжнародного кримінального суду виконанню посади, зв'язаної з розслідуванням і розглядом кримінальної,

цивільної чи адміністративної справи, або перешкоджав судовому приставу виконувати рішення суду, карається...», передбачена також відповідальність за перешкодження діяльності адвоката нарівні з таким перешкодженням діяльності судді, прокурора, службової особи Міжнародного кримінального суду, службової особи попереднього розслідування тощо [103, с. 120]. На відміну від положень ст. 397 КК України тут ідеться про суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони діяльності адвоката, з виконання функцій, пов'язаних з наданням правової допомоги під час розслідування і розгляду кримінальної, цивільної або адміністративної справи. Тут не йдеться про гарантії діяльності або гарантії професійної таємниці. Це свідчить, що положення українського законодавства є більш пріоритетним [103, с. 120]. Спосіб вчинення сформульовано таким чином: «той, хто в якій би то не було формі перешкоджав... адвокату...», а час позначений у законі як: «... зв'язаної з розслідуванням і розглядом кримінальної, цивільної чи адміністративної справи» [103, с. 135; 132, с. 87].

У кримінальному процесі США право адвоката представляти інтереси підозрюваного, обвинуваченого закріплено для всіх стадій. Це передбачено у VI Поправці Конституції США, Федеральному кримінальному процесуальному законодавстві, законодавстві штатів, прецедентах Верховного суду США и Верховних судів штатів. Проте чіткого переліку прав захисника законодавець не пропонує.

Як зазначають дослідники проблем участі захисника в стадії досудового розслідування у кримінальному процесі США, законодавчі норми і судові прецеденти надали такі основні права захиснику підозрюваного, обвинуваченого: 1) виступити на захист інтересів клієнта з моменту його затримання або арешту; 2) бачитися і консультувати свого клієнта до проведення допиту, а також протягом усього поліцейського розслідування; 3) брати участь у процедурі проведення допиту підзахисного, його впізнанні й обшуку; 4) ознайомитися з матеріалами обвинувачення; 5) заявляти клопотання, пов'язані з наданням доказів, реалізацією прав підзахисного та ін. Характер досудового розслідування в кримінальному процесі США, притаманна йому

змагальність впливає на можливості адвоката при здійсненні захисту інтересів свого клієнта [59].

Захистом підозрюваних, обвинувачених на стадії досудового розслідування в США можуть займатися як адвокати – члени колегії адвокатів, так і адвокати, які отримали ліцензію на ведення індивідуальної адвокатської практики [50, с. 355].

У ст. 233-1 КК Японії «Підрив репутації і перешкоджання професійній діяльності», яка розміщена у гл. 35 за назвою «Злочини проти репутації і професійної діяльності» [105], зазначено, що під охорону підпадають суспільні відносини, що забезпечують умови зі збереження репутації та належної професійної діяльності, якою користується інша особа, та убезпечення її від підриву такої репутації і від перешкоджання її належної професійної діяльності, які можуть бути знівельовані шляхом поширення неправдивих чуток або за допомогою лукавства (підступництва). Водночас ст. 233-1 КК Японії захищає умови, що забезпечують репутацію та належну професійну діяльність, якою користується інша особа, тобто більш вузьке коло стосунків (тут не враховується представництво особи, а також нічого не вказується стосовно гарантій діяльності та гарантій професійної таємниці). Йдеться про конституційні права особи, яка виконує професійну діяльність [105].

Аналіз зазначених відносин та їх охорони свідчить, що положення національного законодавця щодо захисту суспільних відносин, що нами досліджуються, має значні переваги і не надлишково криміналізує діяння, які можуть бути врегульовані іншим законодавством.

Дана норма Японії сформульована таким чином: «Той, хто підриває репутацію, якою користується інша особа, або перешкоджав її професійній діяльності шляхом поширення неправдивих чуток або за допомогою лукавства (підступництва...)». З цих приписів видно, що це кримінальне правопорушення вчиняється такими діями: а) підрив репутації іншої особи; б) перешкоджання її професійній діяльності; в) поширення неправдивих чуток, шляхом підступництва. Нам уявляється, що положення вказаної статті обмежує вчинення

цього кримінального правопорушення шляхом лише дії та обмеженими способами. Крім того, підрив репутації можна регулювати цивільним законодавством. Тому положення українського законодавця є більш вдалим стосовно захисника чи представника особи та їх захисту. Японський законодавець не передбачив кваліфікуючу ознаку, чим не врахував індивідуалізацію кримінальної відповідальності та покарання різних за тяжкістю злочинів.

Основні міжнародні стандарти та принципи також визначають як втручання також перешкоджання у будь-якій формі професійній діяльності юридичних асоціацій. Таке втручання є рівнозначним втручанням в діяльність адвоката. Так, міжнародні стандарти щодо ролі юристів розроблялися з 1980-х років, коли робота Підкомісії ООН з прав людини привела до розробки проєкту декларації Сінгві 1989 року. Принципи, що стосуються ролі юристів, були прийняті і схвалені Генеральною Асамблеєю ООН. Ці недоговірні стандарти визнають принципи незалежності окремих адвокатів і юридичної спільноти в цілому. Важливо зауважити, що вони також визнають обов'язки і відповідальність юридичної спільноти й окремих юристів: працювати незалежно, старанно і сумлінно, щоб представляти своїх клієнтів, захищати права людини й підтримувати верховенство закону [275; 120, с. 34–35].

Міжнародна комісія юристів (МКЮ) отримала пропозицію Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) в Рекомендації № 2121 (2018), що закликає до розробки Конвенції Ради Європи про професії юриста (у розумінні адвокат – від англ. lawyer). Міжнародна комісія юристів вважає, що така Конвенція могла б зробити важливий внесок у зміцнення верховенства закону і захист прав людини в регіоні Ради Європи, ґрунтуючись на чинних стандартах Ради Європи та судовій практиці Європейського суду з прав людини задля створення ефективного механізму контролю відповідно до нової Конвенції, оскільки недавні події в низці держав-членів Ради Європи демонструють значну прогалину в реалізації стандартів Ради Європи щодо незалежності та безпеки адвокатів [275].

Комітет з прав людини неодноразово посилався на перешкоди, з якими стикаються адвокати при виконанні своїх професійних функцій у різних країнах. Розглядаючи новий закон про адвокатуру в Азербайджані, Комітет дійшов висновку, що зазначений закон «може скомпрометувати вільне та незалежне здійснення адвокатами своїх функцій», і рекомендував уряду «забезпечити, щоб критерії доступу та умови членства в адвокатурі не порушували незалежність адвокатів» [273]. Що стосується Лівії, Комітет зазначив, що виникли серйозні сумніви щодо «[...] свободи адвокатів вільно здійснювати свої професійні обов'язки та надавати послуги правової допомоги», і рекомендував «ужити заходів для забезпечення повної відповідності статті 14 Пакту, а також [...] основним принципам ролі адвокатів» [274].

В Азербайджані залежність асоціації адвокатів від виконавчої влади дозволила стати інструментом переслідування адвокатів шляхом довільного позбавлення адвокатського статусу і відмови у кваліфікації адвокатів. По всьому регіону Ради Європи, де верховенство закону й інститути, які його захищають, усе частіше ставляться під сумнів і загрозу, посилення захисту незалежності органів управління юридичної професії було б своєчасним. Слід зазначити, що в декількох сусідніх країнах, за межами регіону Ради Європи, реформи правової бази щодо регулювання адвокатської діяльності спричинили посилення виконавчого контролю [275].

Проведений порівняльно-правовий аналіз шляхом порівняння приписів ст. 397 КК України та ч. 1 ст. 231 КК Литовської Республіки засвідчив, що положення норми настановляють нас на деталізації часу вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України. Водночас положення ст. 233 КК Японії, ст. 231 Литовської Республіки та 464 КК Іспанії не можуть бути використані для вдосконалення ст. 397 КК України, оскільки суб'єкт у них визначено загальний або загалом не визначений, але такий аналіз доводить, що такі дослідження корисні для тлумачення положень ст. 397 КК України; їх результати можна використати у практичній діяльності слідчого й вони є корисними для вдосконалення ст. 397 КК України.

Проте узагальнення практики правоохоронних органів, судів та аналіз матеріалів з опитування респондентів свідчить про те, що при розслідуванні трапляються певні труднощі в застосуванні норм про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 397 КК України. Це зумовлено сукупністю факторів, до яких належать недоліки в конструюванні норм, передбачених ст. 397 КК України, відсутність роз'яснень із застосування зазначеної статті. Низка проблем продовжує бути предметом дискусій.

Зокрема, приймаючи рішення про визнання підсудного винним у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного із втручанням у діяльність захисника чи представника особи, суди застосовують покарання, не пов'язані з позбавленням волі. Більшість кримінальних проваджень завершилась призначенням штрафів у розмірі 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Для прикладу, Вироком Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області ОСОБА_3 визнати винуватою у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 397, ч. 1 ст. 296, ч. 2 ст. 398 КК України та призначити їй покарання – за ч. 1 ст. 397 КК України – штраф у розмірі 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 1700 (тисяча сімсот) гривень [27].

Лише у двох кримінальних провадженнях штраф становив 200 та 400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Для прикладу, Вироком Сосницького районного суду Чернігівської області від 10 вересня 2015 року ОСОБА_4 визнати винним у скоєнні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 397 КК України, і призначити йому покарання у вигляді штрафу на користь держави у розмірі трьохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 5100 грн, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій строком на два роки [28].

П'ять кримінальних проваджень завершилися ухваленням вироків, якими призначено покарання у вигляді обмеження волі. Проте й тут підсудних було

звільнено від відбування покарання із призначенням випробувального терміну.

Позбавлення волі застосовано лише в кількох кримінальних провадженнях, де окрім кримінального правопорушення проти захисника чи представника особи обвинувачений вчинив й інші кримінальні правопорушення чи не відбув раніше призначене судом покарання.

Водночас варто зазначити, що причина описаної проблеми полягає не лише в недоліках практики розслідування цієї категорії кримінальних проваджень та їх судового розгляду. В основі зазначеного явища лежать недоліки українського законодавства, яке встановлює невеликі покарання за вчинення вказаних правопорушень. Звідси випливає й інша проблема – стислі строки притягнення до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені щодо захисника чи представника особи.

Відповідно, виправлення цієї ситуації та подолання або зниження рівня безкарності можливе лише у разі врахування зарубіжного позитивного досвіду й застосування комплексного підходу до вирішення описаної проблеми. З одного боку, необхідно посилити покарання за вчинення кримінально карних діянь, які спрямовані на порушення професійних прав захисника чи представника особи, а з іншого – удосконалювати практику досудового розслідування та судового розгляду таких кримінальних проваджень.

Висновки до розділу 1

Аналіз судово-слідчої практики показує, що здебільшого захисник чи представник особи стає жертвою кримінального правопорушення під час перешкоджання до здійснення правомірної діяльності з надання правової допомоги, порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці, що додатково підкреслює суспільну небезпечність цих діянь. Низький рівень наукової розробки вказаної проблематики негативно вплинув у практичній діяльності на ефективне розслідування даного виду кримінального правопорушення. На жаль, в умовах сьогодення питання

процесуального статусу захисника чи представника особи розглянуто кримінальною процесуальною доктриною (О. Р. Балацька, С. В. Давиденко, І. В. Дубівка, С. В. Михайлів, Н. М. Обрізан, О. Д. Святоцький, О. М. Скрябін та ін.), втручання в їх діяльність – з позиції кримінального права в контексті кримінально-правової характеристики, кримінальної відповідальності (А. О. Мороз, Г. В. Логвинський), а представники криміналістики таку тематику не порушували, що зумовило відсутність методики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи й ускладнило протидію. Велика кількість труднощів під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи пов'язані з процесом доказування й виникає у зв'язку з відсутністю комплексних досліджень, присвячених виявленню, розкриттю та розслідуванню вказаного різновиду кримінальних правопорушень проти правосуддя.

У процесі дослідження виокремлено такі періоди розвитку інституту представництва, а на його основі – положення захисту діяльності захисника чи представника особи, зокрема: I) звичаєвий – рецепція римського права на території Київської Русі й формування умов для правового закріплення інституту представництва (XI ст. – II пол. XIV ст.); II) козацький – досягнення інститутом представництва самостійності в межах розшукової форми кримінального судочинства, його закріплення та розширення, спроба державного захисту захисника і представника особи, у тому числі кримінально-правовими засобами (козацькому-звичаєве, польське, литовське, російське законодавство) (1529 р. – II пол. XVIII ст.); III) імперський – перегляд значення інституту представництва та процесуального статусу представників учасників кримінального судочинства у зв'язку з переходом від розшукової форми кримінального процесу до змішаної, зміцнення ролі інституту адвокатури та гарантій адвокатської діяльності й закріплення їх у Судових Статутах, а також реалізація їх у правозастосовній діяльності (1864–1917 рр.); IV) радянський – ліквідація адвокатури як незалежного органу й повна відсутність законодавчого регулювання інституту представництва й захисту діяльності захисника чи представника особи (1917–

1960 рр.); V) класичний (1960–2001 рр.) – відновлення законодавчого закріплення інституту представництва у кримінально-процесуальному законодавстві й законодавстві про адвокатуру, його правова регламентація, але відсутність захисту; VI) незалежний (2001 р. по сьогодні) – встановлення права потерпілого на правову допомогу, розширення правової регламентації інституту представництва, імплементація норм міжнародного права та практики ЄСПЛ з прав людини, розширення статусу захисника у кримінальному процесі й уперше закріплення ст. 397 КК України «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» як гарантії захисту діяльності захисника чи представника особи.

Встановлено, що методика розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи є видовою, а її структурними елементами є: криміналістична характеристика; організація розслідування (етапи досудового розслідування; тактичні завдання розслідування; ситуативна зумовленість розслідування; обставини, що підлягають з'ясуванню; тактика процесуальних дій);

Криміналістична характеристика є сукупністю відомостей про кримінальне правопорушення і при правильному її застосуванні дає відповідь на питання механізму його вчинення.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи та наявних думок учених щодо структури криміналістичної характеристики допомагає зробити висновок про те, що до елементів криміналістичної характеристики втручання в діяльність захисника чи представника особи варто віднести: особу потерпілого; способи вчинення; обстановку вчинення; слідову картину; особу правопорушника.

Особа потерпілого: захисник; представник особи; законний представник, які здійснюють правомірну діяльність, пов'язану з наданням правової допомоги, а саме – наданням правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав та свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення, й така допомога потерпає від незаконних посягань у вигляді

вчинення в будь-якій формі перешкод у здійсненні цієї діяльності або порушення встановлених законом гарантій цієї діяльності та професійної таємниці.

Способи вчинення: 1) вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи (викрадення документів, щоб не допустити їх участі у кримінальному провадженні; поширення відомостей, що їх ганьблять, тобто їх дискредитація, щоб усунути від участі у кримінальному провадженні; обман з метою їх дезінформації та позбавлення можливості брати участь у кримінальному провадженні) (34,8%); 2) порушення встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи (54,9%); 3) порушення встановлених гарантій професійної таємниці (порушення встановлених законом гарантій діяльності та професійної таємниці захисника чи представника особи можуть виявитися у: допиті адвоката як свідка з питань, що становлять адвокатську таємницю; вилученні документів, пов'язаних з виконанням адвокатом доручення, без його згоди; прослуховуванні телефонних розмов без дозволу відповідного прокурора; притягненні потерпілого до будь-якої юридичної відповідальності у зв'язку з наданням ним правової допомоги тощо) (10,3%).

Обстановка вчинення: місце (місцеперебування потерпілого: приміщення суду (27,9%), службові кабінети (19,8%), підприємства та інші державні установи (18,7%); зали судових засідань (12,4%); офіси захисників (7,9%); квартири та будинки (7,6%); вулиця (5,7%); маршрут пересування потерпілої особи (4,3%)) та час (безпосереднє здійснення правомірної діяльності з надання правової допомоги).

Слідова картина складається із: матеріальних слідів – предмети, документи, відображення (клопотання, скарги, листи-відмови тощо) – 100 %, ідеальних слідів, які залишилися в пам'яті учасників кримінального провадження (потерпілий, підозрюваний, свідки: працівники підприємств, установ та організацій) – 54,4 %, електронних слідів, які містяться в електронних документах, сайтах, IP-телефонії, – 49,3 %.

Особа правопорушника: а) фізична осудна, приватна, неслужбова особа, яка до вчинення кримінального правопорушення досягла 16-річного віку (ч. 1 ст. 397 КК України); б) службова особа, яка не використовує своє службове становище, неслужбові або приватні особи, які зобов'язані згідно із законом не порушувати гарантій з надання правової допомоги або професійної таємниці (ч. 1 ст. 397 КК України); в) службова особа, яка при вчиненні цього кримінального правопорушення використовує своє службове становище (ч. 2 ст. 397 КК України).

На основі узагальнення зарубіжного досвіду виявлено причини та умови, які сприяють низькому рівню розслідування та судовому розгляду кримінальних проваджень за ст. 397 КК України. В основі зазначеного явища лежать недоліки українського законодавства, яке встановлює невеликі покарання за вчинення вказаних правопорушень. Звідси впливає й інша проблема – стислі строки притягнення до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені щодо захисника чи представника особи.

Відповідно, виправлення цієї ситуації та подолання або зниження рівня безкарності можливе лише у разі врахування зарубіжного позитивного досвіду й застосування комплексного підходу до вирішення описаної проблеми. З одного боку, необхідно посилити покарання за вчинення кримінально карних діянь, які спрямовані на порушення професійних прав захисника чи представника особи, а з іншого – удосконалювати практику досудового розслідування та судового розгляду таких кримінальних проваджень.

РОЗДІЛ 2.

ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ

2.1. Підстави та особливості початку досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи

Разом із прийняттям у 2012 році КПК України було запроваджено низку нововведень. Не є винятком і нововведення, які стосуються початку досудового розслідування, яке зумовлено трансформацією кримінально-процесуальної діяльності загалом. З моменту прийняття КПК України було внесено комплекс змін та доповнень до колізійних, а інколи і спірних питань, які виявлялися під час практичної діяльності правоохоронних органів із застосування вказаного законодавчого документа та які за своєю суттю направлені на оптимізацію процесу розслідування і виконання завдань кримінального судочинства. У цьому аспекті слушною видається думка В. Г. Дрозд, яка зазначала, що завдання кримінального провадження можуть бути належним чином виконані, а права, свободи та законні інтереси його учасників надійно захищені лише за умови, що кожному факту порушення закону надаватиметься належна правова оцінка шляхом установлення відповідності обставин події, що містить ознаки кримінального правопорушення, фактичним даним. Чітка правова регламентація процесуальної діяльності саме на першому етапі досудового провадження є передумовою законності й обґрунтованості подальшого розслідування та судового розгляду справи [48, с. 268]. Про актуальність дослідження проблематики початку досудового розслідування та необхідності вдосконалення вказаної норми КПК свідчать і чисельні наукові напрацювання провідних учених-процесуалістів. Так, із початку дії КПК України про це писали Лобойко Л. М., Татаров О. Ю., Фаринник В. І., Аленін Ю.П. ; Чурікова І. В.. У

подальшому до цієї проблематики зверталися Погорецький М.А., Удалова Л.Д., Вакулік О.А., Сімінович Д.В..

В підтвердження проблемності початку досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи слугують і результати анкетування дізнавачів та слідчих Національної поліції України (далі – НП України), які вказали, що на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, найчастіше виникають труднощі з: 1) внесенням відомостей до ЄРДР – 56%; 2) попередньою кваліфікацією вчиненого кримінального проступку – 39,8%; 3) визначенням переліку обставин, що підлягають встановленню, – 28,3%; 4) визначенням першочергових слідчих (розшукових) дій – 25,1%; 5) плануванням початкового етапу розслідування – 11,5 % (Додаток Б).

Водночас комплексний аналіз положення чинного КПК України, із врахуванням останніх змін, дає змогу зауважити, що в ньому відсутнє законодавче унормування процесуальної форми початку досудового розслідування за участю осіб, які користуються додатковими гарантіями незалежності. Водночас такі гарантії не є привілеєм, а лише пов'язані зі специфічною професійною діяльністю. Такі гарантії незалежності осіб, зокрема захисників чи представників особи, необхідні насамперед для мінімізації можливості зовнішнього протизаконного втручання сторонніх осіб у процес виконання захисниками чи представниками особи своїх професійних функцій та обов'язків.

Окрім відсутності унормування процесуальної форми початку досудового розслідування за участю осіб, які користуються додатковими гарантіями незалежності, в чинному КПК України відсутні й інші норми. Мова йде про главу, яка б регламентувала стадію порушення кримінального провадження. Як зауважив В. І. Фаринник, новелою та позитивним кроком є позиція законодавця щодо невключення стадії порушення кримінальної справи у положення КПК України. На його переконання, за таких умов громадяни матимуть змогу реалізувати право на захист своїх інтересів одразу після надходження заяви чи

повідомлення про злочин. Це також виключить конфлікти між працівниками правоохоронних органів та громадянами, оскільки кожна заява чи повідомлення будуть розглянуті та рішення по них прийняті. Даний крок усуває найістотнішу бюрократичну перепону в кримінальному провадженні, а також значною мірою заощаджуються дорогоцінний час, людські та матеріальні ресурси [241, с. 179–180]. В підтвердження цього слугує і позиція С. М. Алфьорова, який зазначив, що найбільш радикальних змін, порівняно з попереднім кримінальним процесуальним законом, зазнала стадія досудового розслідування. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тобто невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення. За таких умов громадяни мають змогу реалізувати право на захист одразу після надходження заяви чи повідомлення про злочин [5, с. 11].

В підтримку скасування довготривалості перевірок заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення звертається і В. Г. Дрозд, яка зазначила, що варто підтримати законодавця, а також висловлення науковців із приводу позитивності скасування довготривалої дослідчої перевірки, оскільки спроба на етапі, коли ще не прийнято рішення про початок розслідування, беззаперечно встановити факт учинення кримінального правопорушення, тобто виявити всі суб'єктивні й об'єктивні елементи складу злочину, неправомірна. Це не відповідає пізнавальній ситуації, що складається на цьому етапі кримінальної процесуальної діяльності. [48, с. 269].

Попри встановлені вимоги КПК України щодо перевірок заяв та повідомлень осіб, на практиці траплялися випадки проведення занадто довгої їх перевірки. Більше того, це питання вийшло й за межі України. Так, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) визначає необхідність дотримання вимоги щодо швидкості та принципу ефективності досудового розслідування. Так, у рішенні ЄСПЛ у справі «Савіцький проти України» від 26 жовтня 2012 року Судом було виявлено низку порушень процесуального та матеріального аспекту на стадії досудового розслідування. Зокрема, Суд

зазначає, що з серпня по грудень 1998 року державні органи розглядали скаргу заявника в межах дослідчої перевірки. Проте в інших справах Суд встановлював, що така слідча процедура не відповідає принципу ефективного засобу юридичного захисту, оскільки слідчий у рамках цієї процедури може вдаватися лише до обмеженої кількості процесуальних дій, а процесуальний статус потерпілого належним чином не визначений. Всебічне розслідування було розпочато лише 30 грудня 1998 року (див. пункт 37), тобто із чотиримісячним запізненням. Така затримка звела нанівець ефективність подальшого провадження [206].

Звичайно, що більшість представників органів досудового розслідування дотримуються вимог КПК України щодо невідкладності внесення відомостей до ЄРДР (не пізніше 24 годин після повідомлення про кримінальне правопорушення). Як зазначає суддя Київського районного суду міста Одеси А. Щербіна, «автоматичне» (формальне) внесення негативно впливає на результати роботи правоохоронної системи (в її вузькому розумінні), оскільки кількість кримінальних проваджень частіше ототожнюється з кількістю кримінальних правопорушень, яка через такий підхід зростає (кількісний показник). Окрім цього, органи прокуратури та досудового розслідування повинні проводити певний ряд процесуальних і слідчих дій (зареєструвати кримінальне провадження, повідомити про початок досудового розслідування, визначити слідчого (групу слідчих), визначити прокурора (групу прокурорів), провести першочергові слідчі дії та інше), і все це до того, як буде нарешті зрозуміло, чи мала подія кримінального правопорушення взагалі місце (якісний показник) [270].

Проте ця норма правоохоронними органами виконується не завжди. Досить частими стали випадки, коли заяви захисників та представників особи про порушення їх прав, які мають ознаки кримінального правопорушення, розглядаються не протягом 24 годин, а впродовж десяти днів. Такі заяви не вносять до ЄРДР, а захисники та представники осіб, відповідно, не набувають статусу потерпілого. Досить часто захисники та представники особи оскаржують

дії правоохоронних органів щодо відмови у визнанні їх потерпілими. Проте рішення суддів неоднозначні: в одному випадку слідчий суддя, розглянувши подані матеріали, задовольняє клопотання особи, але в більшості випадків відмовляє в задоволенні, посилаючись на різні підстави. Так, слідчий суддя Личаківського районного суду м. Львова, розглянувши у відкритому судовому засіданні скаргу адвоката ОСОБА_3 на бездіяльність слідчого Першого слідчого відділу Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у м. Львові, ОСОБА_4 щодо нерозгляду клопотання (заяви), поданого 19 серпня 2021 року про визнання потерпілим у кримінальному провадженні № 62021140010000163 від 28.05.2021 року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 397 КК України, відмовив у задоволенні [233].

Крім цього, відомі випадки, коли заяви захисників та представників особи про вчинення щодо них діянь, які мають ознаки кримінального проступку, передбаченого ст. 397 КК України, розглядаються протягом тридцяти днів у порядку Закону України «Про звернення громадян», а не за відповідними вимогами КПК України. Хоча у вказаному законі є пряма заборона розглядати такі заяви. Так, відповідно до ст. 12 зазначеного закону, дія цього Закону не поширюється на порядок розгляду заяв і скарг громадян, встановлений кримінальним процесуальним, цивільно-процесуальним, трудовим законодавством, законодавством про захист економічної конкуренції, законами України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про доступ до судових рішень», Кодексом адміністративного судочинства України, законами України «Про запобігання корупції», «Про виконавче провадження» [170]. Це тягне за собою негативні правові наслідки у вигляді неповідомлення заявника (захисника чи представника особи), у якому порядку відбувається розгляд відповідної заяви про кримінальне правопорушення. Таким чином, відбувається порушення принципу оперативності (невідкладності) розслідування, а отже, його ефективності. Використання судової процедури оскарження бездіяльності слідчого щодо невнесення заяви про злочин до ЄРДР нерідко допомагає

поновити права заявника. Проте вона також потребує певного часу, протягом якого втрачається можливість належного та ретельного збирання доказів [174, с. 58].

Порушення вимог ст. 214 КПК України негативно позначається на діяльності правоохоронних органів та впливає на поширення негативної думки про них у громадськості. Нерідко в засобах масової інформації або серед захисників можна почути, що правоохоронні органи часто порушують встановлені у КПК України строки внесення відомостей до ЄРДР. Ще більш негативним явищем є відмова у внесенні відомостей до ЄРДР. Підставами виступають: 1) необхідність надання додаткових доказів; 2) відсутність законних підстав для внесення відомостей до ЄРДР. Із вищезазначеного стає зрозумілим, що подібна бездіяльність порушує вимоги положень ст. 214 КПК України, а тому повинна оскаржуватися в суді відповідно до вимог ст. 303 КПК України. Проте судова практика з вирішення таких скарг неоднозначна, оскільки суди досить часто відмовляють у їх задоволенні (46,4 %) (Додаток В).

Так, зі змісту ухвали слідчого судді Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області вбачається, що адвокат ОСОБА_1 звернувся до Старокостянтинівського райсуду зі скаргою на бездіяльність посадових осіб Старокостянтинівського ВП ГУНП Хмельницької області, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви про кримінальне правопорушення, щоб зобов'язати внести такі відомості до ЄРДР. В обґрунтування скарги посилався на те, що 07.03.2018 року він звернувся до Старокостянтинівського ВП ГУНП Хмельницької області із заявою про факти втручання в діяльність представника особи адвоката ОСОБА_1 та про погрози щодо представника особи адвоката ОСОБА_1 з боку ОСОБА_2. Так, останній висловлювався на його адресу нього нецензурною лайкою, психологічно тиснув, вимагав покинути приміщення, де надавалась правова допомога, та припинити надання правової допомоги у всіх судових справах, пов'язаних з ним та ОСОБА_3, погрожував знищити майно, зокрема легковий автомобіль, обіцяв

створити проблеми, в результаті яких той пошкодує, що супроводжує вищевказані справи та надає правову допомогу для ОСОБА_4 та членів її сім'ї. Адвокат ОСОБА_1 просив розпочати за вищевказаною заявою про вчинення злочину досудове розслідування у формі досудового слідства за вчинення дій, які мають ознаки складу злочинів, передбаченого ч. 1 ст. 397 та ч. 1 ст. 398 КК України.

На день подання вказаної скарги жодних дій щодо внесення відомостей про вказані кримінальні правопорушення до ЄРДР та початок досудового розслідування стосовно винних осіб працівниками Старокостянтинівського ВП ГУНП у Хмельницькій області не здійснено, а лише 28.03.2018 року видано на руки відповідь про розгляд звернення від 17.03.2018 року.

Водночас слідчий суддя в мотивувальній частині свого рішення вказав, що заява адвоката ОСОБА_1 від 07.03.2018 р. не містить обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, як це передбачено вимогами ст. 214 КПК України, і, відповідно, у задоволенні скарги відмовив [236].

Проте з наведеним рішенням ми не можемо погодитися з наступних міркувань. По-перше, норми ч. 1 та ч. 4 ст. 214 КПК України необхідно тлумачити і сприймати у взаємозв'язку. Без прийняття та реєстрації заяви чи повідомлення неможливо внести відомості до ЄРДР. По-друге, якщо заява чи повідомлення захисника чи представника особи стосувалася вчинення кримінального правопорушення, то слідчий чи дізнавач мав її прийняти та належним чином внести відомості до ЄРДР. По-третє, не відповідає вимогам закону положення, викладені у рішенні слідчого судді, про те, що не знайшли свого відображення документи, які підтверджують правомірність діяльності захисника чи представника особи з надання ним правової допомоги. Адже чинним КПК України не передбачається дослідча перевірка, а всі обставини, викладені в заяві чи повідомленні, можуть перевірятися лише під час досудового розслідування. Не безпідставно в ч. 3, ст. 214 КПК України передбачено, що здійснення досудового розслідування, крім випадків, передбачених цією

частиною, до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду). Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути:

- 1) відібрано пояснення;
- 2) проведено медичне освідування;
- 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [109].

З огляду на вищевикладене слід наголосити, що дійсно неприпустимою є практика, коли уповноважені службові особи правоохоронних органів відмовляють у прийнятті заяви чи повідомлення, посиляючись на відсутність певних обставин або їх недостатність. Про це вказує і пряма норма, а саме ч. 4 ст. 214 КПК України, відповідно до якої слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається [109]. Аналогічна вимога закріплена і в Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затверджену Наказом МВС України від 08.02.2019 № 100. Так, у пункті 1 розділу 2 цього Порядку зазначено, що прийняття заяв (повідомлень) незалежно від місця і часу їх учинення, повноти отриманих даних, особи заявника здійснює цілодобово, безперервно та невідкладно орган (підрозділ) поліції, до якого

надійшла така інформація [169]. На виконання цього слід брати до уваги і п. 2 ч. 1 розділу 2 Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затверджені наказом Офісу Генерального прокурора (далі – ОГП) від 30.06.2020 р. № 298, де вказано, що відомості про кримінальне правопорушення, викладені в заяві, повідомленні чи виявлені з іншого джерела, повинні відповідати вимогам пункту 4 частини п'ятої статті 214 КПК України, зокрема мати короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [168]. Вказані вище положення законів та нормативно-правових актів передусім спрямовані на захист прав осіб при поданні заяв або повідомлень до правоохоронних органів про вчинення кримінальних правопорушень. У нормах міжнародного права також неодноразово наголошували на недопущенні порушення прав адвокатів. Так, одним із перших системних кроків на міжнародному рівні було ухвалення Комітетом Міністрів Ради Європи на 727 засіданні заступників міністрів 25 жовтня 2000 року Рекомендації № R (2000) 21 про свободу професійної діяльності адвокатів. У цій Рекомендації ухвалювалося забезпечення належного виконання адвокатами їхніх обов'язків та одержання адвокатами достатньої професійної підготовки, а також знаходження належної рівноваги між їхніми обов'язками щодо судів і обов'язками щодо своїх клієнтів [177].

На це звертають увагу і правозахисники, які постійно практикують захист прав та свобод осіб. Так, Е. Пуканич у своїй статті зазначив, що з метою належного дотримання процесуальних вимог щодо розгляду скарг на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, необхідно зважати на те, що такі вимоги не передбачають здійснення оцінки обґрунтованості заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, а передбачають лише обов'язок уповноважених органів здійснити фіксацію наданих особою відомостей про кримінальне правопорушення, які вона надає усвідомлено для реалізації відповідними органами завдань кримінального

провадження [175]. Саме тому, якщо дізнавач, слідчий або прокурор не будуть вчиняти дії, передбачені ч. 1 ст. 214 КПК України, в будь-якому разі необхідно звертатися за допомогою до суду з метою належного судового контролю. Адже судова влада є тією інстанцією, куди громадяни можуть звернутися за допомогою із захисту своїх прав.

Однак законодавчі гарантії захисту професійної діяльності адвоката знівельовано відсутністю практики ретельного розслідування всіх фактів посягань і реального покарання винних осіб у злочинах, здійснених стосовно адвокатів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю. Через створення перешкод у професійній діяльності порушується конституційне право людини на правову допомогу, яке є ключовим при реалізації права на справедливий суд. Без забезпечення права на захист не існує жодна правова держава, обов'язком якої є реалізація права кожного на правову допомогу та гарантування реального, а не теоретичного притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні конституційних гарантій. Перешкоджання адвокатській діяльності призводить до втрати довіри до системи правосуддя в державі Україна, а свідоме порушення її гарантій представниками органів державної влади ставить під сумнів ефективність проведення реформи правоохоронної системи та свідчить про невідповідність високим європейським правовим стандартам, до яких прагне Україна. Разом з тим у випадках, коли протиправні дії стосовно адвокатів скоєно іншими особами, правоохоронними органами не здійснюється належних слідчих дій у межах кримінального провадження за цими фактами, що зі свого боку гарантує уникнення винними відповідальності, встановленої законом [65].

Відповідно до останньої редакції ч. 1 ст. 214 КПК уповноважена службова особа, не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язана:

- 1) внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- 2) розпочати розслідування;

3) через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Водночас при аналізі вказаної норми КПК України впадає в око недолік юридичної техніки. Зокрема, у чинній нормі вказано, що «слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення [...] зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР...». Проте якщо вказану норму трактувати буквально, то:

– по-перше, заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення має подавати сам слідчий, дізнавач, прокурор;

– по-друге, залишається відкритим питання, як можна подати повідомлення по телефонному зв'язку або електронною поштою.

Водночас не слід забувати і той факт, що для початку досудового розслідування необхідні відповідні приводи та підстави, хоча вони чітко не задекларовані в КПК України. Більше того, уповноважена службова особа не завжди зі змісту заяви чи повідомлення може чітко визначити ознаки конкретного складу кримінального правопорушення. Тим більше, якщо мова йде про досліджуваний нами вид кримінального проступку, який, з-поміж інших, має свої специфічні ознаки, встановлення яких допоможе дізнавачу впевнитися в тому, що дійсно було вчинено втручання в діяльність захисника чи представника особи.

У сучасній юридичній літературі зазначається, що *привід* для внесення відомостей до ЄРДР (тобто до початку досудового розслідування) – це передбачене законом джерело інформації, з якого слідчий, прокурор дізнаються про вчинене кримінальне правопорушення і з моменту появи якого розпочинається кримінальне провадження (кримінальні процесуальні відносини). *Підстава* (її наявність та необхідність визначення чітко передбачена ч. 6 ст. 214 КПК) – це обставини, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення. Ці обставини передусім повинні підтверджувати наявність таких елементів складу кримінального правопорушення, як його об'єкта і

об'єктивної сторони. Для початку досудового розслідування інформація про інші елементи складу кримінального правопорушення не є обов'язковою, хоча щодо окремих з них вона повинна бути [83, с. 78]. Такий виняток повинен бути й стосовно обставин, що будуть вказувати про кримінальний проступок у вигляді втручання в діяльність захисника чи представника особи. Тобто, якщо говорити про ст. 397 КК України, мають бути встановлені обставини, які будуть вказувати на те, що така діяльність є законною та належним чином оформленою і у якій формі проявлялося втручання в таку діяльність.

На це звертає увагу і Верховний Суд, який у своєму рішенні вказує, що підставою початку досудового розслідування є не будь-які прийняті та зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, з яких вбачаються вагомні обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, короткий виклад яких разом із прізвищем, ім'ям, по батькові (найменуванням) потерпілого або заявника, серед іншого, вноситься до ЄРДР [161].

Водночас необхідно зазначити, що положення ч. 1 ст. 214 КПК України чітко не передбачають перелік джерел інформації, яка буде слугувати для початку досудового розслідування. Так, із положень вказаної норми такими джерелами є:

- 1) заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення;
- 2) самостійне виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Крім цього, більш розширений перелік джерел інформації про вчинені кримінальні правопорушення передбачений у розділі 1 ч. 3 Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події. Так, джерелом інформації про кримінальні правопорушення та інші події, зокрема, є:

- 1) заяви (повідомлення) осіб, які надходять до органу (підрозділу) поліції, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень);

2) самостійно виявлені слідчим (дізнавачем) або іншою посадовою особою органу (підрозділу) поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення;

3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні;

4) інше [169].

Виходячи із положень вказаного нормативного акта, коло осіб, які компетентні прийняти такі заяви та повідомлення, значно ширший. Як бачимо, у порівнянні з положеннями ч. 1 ст. 214 КПК України, прийняти заяву чи повідомлення про вчинення кримінального правопорушення має не лише слідчий або прокурор, але й інші працівники Національної поліції. Те ж саме стосується самостійного виявлення ознак кримінального правопорушення іншими працівниками.

Згідно з проведеним анкетуванням дізнавачів та слідчих НП України було встановлено, що дізнання за фактом втручання в діяльність захисника чи представника особи, передбаченого ст. 397 КК України, розпочинається у: 88,8% випадків на підставі заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення; 12,2% – за ухвалою слідчого судді про зобов'язання про внесення відомостей до ЄРДР та початок розслідування (Додаток Б).

Крім того, відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 214 КПК України, до ЄРДР також вносяться відомості про попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність. Проте у разі вчинення кримінального правопорушення проти захисника чи представника особи спостерігається складність визначення попередньої кваліфікації дій осіб. Адже в дізнавача, слідчого, прокурора має бути інформація про існування зв'язку між особою та здійсненням захисником законної професійної діяльності з надання допомоги такій особі. Оскільки правильна, хоча й попередньо визначена кваліфікація, є

запорукою якісного планування розслідування, побудови версій події та організації проведення комплексу слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань тощо [2, с. 18].

Одночасно необхідно звернути увагу й на проблемні аспекти, з якими доводиться стикатися при попередній кваліфікації діянь, передбачених ст. 397 КК України. Так, у результаті проведеного анкетування дізнавачів та слідчих встановлені наступні проблемні аспекти:

1) чіткі рамки щодо часу для прийняття обґрунтованого рішення про внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР (не більше 24 годин) – 65,7%;

2) обмежений обсяг інформації та обставини вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи – 53,5%;

3) обмежена кількість засобів для можливої перевірки обставин вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи – 35,7% (згідно з КПК України до внесення відомостей до ЄРДР можливо провести лише одну слідчу (розшукову) дію – огляд місця події, а також: відібрати пояснення, отримати висновок спеціаліста і зняти показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису);

4) складність розмежування норм статей Особливої частини КК України, що безпосередньо стосуються кримінальних правопорушень, вчинених проти захисників, та суміжних (загальних) кримінальних правопорушень (18,6%) (Додаток Б).

Враховуючи практичну діяльність правоохоронних органів, слід зазначити, що складність прийняття дізнавачем, слідчим, прокурором рішення щодо початку досудового розслідування про кримінальні правопорушення, вчинені стосовно адвокатів, обумовлена особливим правовим режимом їх діяльності. Враховуючи той факт, що в більшості випадків (88,8%) розслідування розпочинається на підставі заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, яке надходить від захисника чи представника особи, то в

дізнавача, слідчого, прокурора відсутня реальна можливість перевірити всі обставини вчиненого кримінального правопорушення та доцільність внесення відомостей до ЄРДР. Саме тому внесення відомостей до ЄРДР відбувається, враховуючи обставини, викладені в заяві чи повідомленні, з яких має бути виокремлено відповідний склад кримінального правопорушення. Безпосередньо на початковому етапі дізнавачу, слідчому, прокурору майже не відомі фактичні обставини, що стосуються події кримінального правопорушення, особи, яка його вчинила, мотиву, обставини, в яких його вчинено, тощо. Саме тому чинна модель кримінальної процесуальної норми, яка стосується внесення відомостей до ЄРДР, досить обмежена для прийняття швидкого та обґрунтованого рішення про початок досудового розслідування. Тому вбачаємо за необхідне внести зміни до першого речення ч. 1 ст. 214 КПК України та викласти її в такій редакції: *«1. Слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 48 годин після отримання від особи заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення...»*.

2.2. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи

Специфіка розслідування такого кримінального провадження, як втручання в діяльність захисника чи представника особи, обумовлена змістом обставин, що підлягають доказуванню, певними особливостями проведення окремих слідчих (розшукових) дій і джерелами отримання криміналістично значущої інформації. Саме тому, а в даній категорії кримінальних правопорушень зокрема, ефективність, якість та повнота розслідування здебільшого залежить від своєчасності початку кримінальної процесуальної діяльності.

З метою реалізації вказаних завдань працівники правоохоронних органів після вчинення кримінального правопорушення відразу на початковому етапі розслідування повинні зібрати дані про основні обставини розслідуваної події,

встановлення яких сприятиме виконанню завдань кримінального судочинства. Не випадково Журавльов А. Ю. у своєму дослідженні зауважував, що успішне розкриття кримінального правопорушення вимагає встановлення всіх обставин розслідуваної події в необхідному обсязі, хронологічній послідовності, зв'язках і відносинах, виявленні їхніх ознак і властивостей, станів, у тому числі щодо фізичних, фізіологічних і психічних характеристик його учасників. Це в остаточному підсумку дає змогу повно і правильно усвідомити сутність вчиненого правопорушення, дати йому відповідну правову оцінку, з'ясувати психологічні зовнішні механізми поведінки його учасників, тобто всі ті обставини, які впливають зі змісту кримінального і кримінально-процесуального законів. Саме тому під час проведення досудового розслідування важливим є встановлення й дослідження обставин вчинення кримінального правопорушення, що і є одним із завдань початкового етапу розслідування. Зокрема, такі обставини містять вихідні дані про подію кримінального правопорушення, особу правопорушника та спосіб учинення протиправних дій, обстановку та наслідки кримінального правопорушення, особу потерпілого та обставини, що сприяли вчиненню кримінально-протиправного діяння [30, с. 102].

Предметом дослідження будь-якого явища є виявлення його закономірностей, тому для розгляду криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві потрібно розглянути закономірності та особливості цього процесу [69, с. 67]. У ст. 91 КПК України визначені обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [109].

Водночас указана норма була предметом неодноразових обговорень та дискусій. Так, М. А. Погорецький та М. Є. Шумило, коментуючи ст. 91 КПК України 2012 р., зазначили, що обставини, викладені в цій статті, мають узагальнюючий орієнтуючий характер для всіх видів кримінального провадження, тому в теорії доказів отримали назву загального предмета доказування на всіх стадіях кримінального провадження. Водночас індивідуалізація предмета доказування в конкретному провадженні

здійснюється з урахуванням вимог диспозиції статті КК України, за якою кваліфікується діяння, що підлягає доказуванню [108, с. 267].

Необхідно відмітити, що в науці криміналістиці існують різні підходи щодо спільності обставин – «обставини, що підлягають встановленню» та «обставини, що підлягають доказуванню». Так, на думку В. А. Журавля, процедура формування обставин, що підлягають з'ясуванню, зумовлена трьома чинниками: предметом доказування (ст. 64 КПК України 1961 року, ст. 91 чинного КПК України), кримінально-правовою та криміналістичною характеристикою певного різновиду злочинного посягання. Причому обставини, що підлягають доказуванню, як структурний елемент окремої криміналістичної методики, є значно ширшими, ніж предмет доказування в значенні КПК України [57, с. 13]. Що стосується розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, то 71,6 % опитаних (Додаток Б) вважають, що формування криміналістичної методики для розкриття та розслідування такого виду кримінального проступку є необхідним для теоретичного розуміння та якісної практичної діяльності.

Обставини, що підлягають установленню під час досудового розслідування, мають принципове значення для розробки криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень. З одного боку, чинне кримінальне процесуальне законодавство визначає перелік обставин, які підлягають доказуванню в межах кримінального провадження, з іншого, у структурі окремих методик розслідування кримінальних правопорушень цей перелік завжди конкретизується, виходячи з положень кримінального закону та обставин окремого кримінального правопорушення [60, с. 102]. Тобто перелік таких обставин у методиці розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи має бути більш широким порівняно з описом предмета доказування.

Саме тому, враховуючи вказане вище, можемо зробити висновок, що під обставинами, які підлягають встановленню, слід розуміти конкретизований перелік фактичних даних, які містять детальну інформацію щодо всіх обставин

вчиненого конкретного виду кримінального правопорушення та його ознак і входять до складу предмета доказування. Тому обставини, що підлягають доказуванню, є узагальненим універсальним переліком фактичних даних під час розслідування кримінального правопорушення, а обставини, що підлягають установленню, можна визначити як деталізований перелік обставин щодо конкретного виду кримінального правопорушення в межах методики розслідування.

Саме тому під час розроблення методики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи необхідними є деталізація обставин, що підлягають встановленню, та формування їх систематизованого переліку. Вказана необхідність пояснюється специфікою досліджуваного виду кримінальних правопорушень, а зокрема: високими показниками латентності (57,3%); проблемами внесення відомостей до ЄРДР (54,6%), труднощами, що виникають під час досудового розслідування (45,6%); проведенням слідчих (розшукових) дій (34,6%); статусом особи потерпілого (адвокат чи представник особи) (45,6%) (Додаток Б).

До елементів, які найважче встановлювати у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із втручанням в діяльність захисника чи представника особи, опитані дізнавачі (слідчі) віднесли: особа правопорушника (13,4%); винність у вчиненні втручання в законну діяльність, форма вини, мотив і мета вчинення – враховуючи статус адвоката чи представника особи (35,7%); встановлення події втручання в діяльність захисника чи представника особи (що саме відбулося – втручання в законну діяльність чи відсутній склад злочину) (24,3%); яким способом і в чому виявлялося втручання (21,1%); інше – (5,5%) (Додаток Б).

Цікавою та такою, що заслуговує уваги, є позиція В. В. Демідової про те, що крім тих обставин, які зазначені в ст. 91 КПК України, під час розслідування злочинів часто встановлюються такі обставини, які правового значення не мають і тому не потребують доведення, але необхідні в криміналістичному сенсі для успішного розслідування. Наприклад, не маючи даних про особу свідка і його

взаємин з підозрюваним, вкрай важко визначити тактику допиту цього свідка [43, с. 197].

Також слушним є зауваження В. А. Журавля, який зазначив, що «предмет доказування, наповнюючись змістом конкретної кримінально-правової норми, трансформується в обставини, що підлягають з'ясуванню, тобто в таку структуру, яка відображується в окремій криміналістичній методиці, утворює систему правових цілей і стратегічних завдань розслідування» [57, с. 18]. При цьому крім предмета доказування є й інші чинники, для визначення обставин, що підлягають встановленню під час розслідування певного виду чи групи кримінальних правопорушень, щодо яких формується криміналістична методика. Тому можна в цілому погодитись із тим, що «формування обставин, які підлягають встановленню, зумовлено трьома чинниками: предметом доказування (ст. 91 КПК України), кримінально-правовою та криміналістичною характеристиками певного різновиду злочинного прояву» [57, с. 12–13; 8, с. 97].

Так, на основі узагальнення практики, нами виокремлені особливості обставин, що підлягають встановленню у провадженнях, пов'язаних із втручанням у діяльність захисника чи представника особи, враховуючи обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні. Деякі обставини, що підлягають встановленню, ми розглядали в підрозділі 1.2 нашого дисертаційного дослідження в контексті криміналістичної характеристики даного виду кримінального правопорушення, тому детально на них зупинятися не будемо. Розглянемо лише ті, які не були окреслені.

Необхідно зазначити, що в контексті предмета дослідження не було робіт, які б безпосередньо стосувалися обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України. Більшість наукових публікацій та досліджень стосувалися вказаних обставин у межах розділу «Злочини проти правосуддя». Водночас більшістю авторів було застосовано виключно процесуальний аспект, тобто фактично охарактеризовано тільки обов'язкові елементи (предмет доказування). Проте, як ми зазначали вище, у криміналістичній методиці мають враховуватись й інші обставини, які

не входять до переліку тих, що підлягають доказуванню, але мають важливе значення для здійснення досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи. Саме тому в результаті аналізу матеріалів кримінальних проваджень, анкетувань слідчих та дізнавачів нами виділено три групи обставин, що підлягають встановленню під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи:

1) обставини, які пов'язані зі складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України;

2) обставини, пов'язані з кримінально-процесуальною діяльністю у вказаній категорії кримінальних проваджень;

3) обставини, що не входять до предмета доказування, проте мають важливе криміналістичне значення.

Крім цього, під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із втручанням у діяльність захисника чи представника особи, встановленню підлягають обставини, які доцільно розподілити на дві групи залежно від дій винної особи:

1. Кримінальні правопорушення вчинені проти захисника чи представника особи, але не пов'язані з його професійною діяльністю. У такому випадку особа правопорушника своїми діями хоч і посягає на права та свободи захисника чи представника особи, але суб'єктивна сторона в частині мотиву та мети не пов'язана з професійною діяльністю захисника чи представника особи або його результатами роботи, навіть у тому випадку, якщо особа усвідомлює той факт, що вчиняє протиправні дії щодо захисника чи представника особи. У цьому разі відповідні суспільно небезпечні дії винного не будуть мати кваліфікуючих ознак, які передбачені статтею 397 ККУ.

2. Злочини, які пов'язані з перешкоджанням законній професійній діяльності захисника чи представника особи. В такому випадку винна особа, вчиняючи протиправні діяння проти захисника чи представника особи, усвідомлювала правовий статус потерпілого (відомо, що особа є захисником чи

представником особи), але намагається перешкодити його законній професійній діяльності.

Звісно, основні обставини, що підлягають встановленню, завжди визначаються шляхом деталізації, з урахуванням складу кримінального правопорушення та норми ст. 91 КПК України. З огляду на це, можна виділити наступний перелік основних обставин, що підлягають встановленню під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи.

1. Обставини, які пов'язані зі складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України «Втручання в діяльність захисника чи представника особи». Група цих обставин визначається як обов'язковими, так і факультативними ознаками складу втручання в діяльність захисника чи представника особи, зокрема його об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони. Зокрема:

– *Подія кримінального правопорушення:*

а) час, коли відбулося втручання в діяльність захисника чи представника особи (коли саме особа вчинила певні дії або утрималась від вчинення певних дій, або через несумлінне ставлення до своїх службових обов'язків виконала їх чи не виконала). Наприклад, Менським районним судом Чернігівської області розглянуті матеріали кримінального провадження, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 42013260170000004 від 25.01.2013 року за підозрою ОСОБА_1 у вчиненні злочину, передбаченого ст. 397 ч. 2 КК України, і в резолютивній частині було вказано: обвинувальний акт повернути прокурору відділу прокуратури Чернігівської області. Однією з підстав було зазначено, що фактичні обставини кримінального правопорушення викладені узагальнено, не вказано низку важливих обставин: «Зокрема, не надано інформації стосовно того, який період часу ОСОБА_4 перебував у клініці; з ким мали проводитися слідчі чи інші процесуальні дії, які вимагали здійснення своєї діяльності захисниками ОСОБА_5 та ОСОБА_6» [234].

б) місце, де саме відбулось втручання (інформація про організацію, установу, де працює особа, яка здійснила втручання, та конкретне місце, де

вчинялись такі дії). Досить часто одним із способів втручання в діяльність захисника чи представника особи є втручання в один із різновидів професійної таємниці захисника чи представника особи – в адвокатську таємницю, предметом якої є питання, з яких громадянин або юридична особа зверталися до адвоката, зміст консультацій, порад, роз’яснень та інших відомостей, одержаних від адвоката під час здійснення ним своїх професійних обов’язків (ч. 1 ст. 9 Закону України “Про адвокатуру”). Саме тому важливо встановити місце і яким способом здійснювалося таке втручання. Так, наприклад, захисник звернувся зі скаргою, з якої встановлено, що працівниками правоохоронних органів Тернопільської області було вчинено втручання в спілкування клієнта з адвокатом, а в подальшому за допомогою працівників прокуратури Тернопільської області, які приймали рішення про зняття грифів секретності з указаних протоколів НСРД, вказані незаконні протоколи було використано під час судового розгляду та скерування скарг про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, а саме зупинення адвокатської діяльності, що призведе до усунення заявника як захисника від здійснення діяльності та надання правової допомоги ОСОБА_6 та ОСОБА_5 [239].

в) спосіб кримінального правопорушення (які саме дії були виконані особою, що призвели до суспільно-небезпечних наслідків (якщо мала місце активна протидія законній діяльності захисника чи представника особи), або які умови створила особа, які перешкоджають захиснику чи представнику особи надавати ефективну правову допомогу й реалізовувати надані йому законом права). Особливо необхідно звертати увагу на той факт, що диспозиція ст. 397 КК України сформульована таким чином, що подія кримінального правопорушення може мати місце лише за умови, якщо особа вчиняє в будь-якій формі перешкоди до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці. Тому дізнавачу важливо встановити, чи дійсно така діяльність була правомірною і чи належним чином регламентована. У такому разі предмет доказування у кримінальному

провадженні буде неповним і, можливо, буде оскаржений. Наприклад, знову із вказаного вище рішення суду зазначено, що: «Відсутнє описання того, які повноваження мали здійснювати захисники під час перебування ОСОБА_4 у лікарні, тобто якій саме законній діяльності захисників перешкоджав своїми незаконними діями обвинувачений. Немає обґрунтування того, що діяльність захисників була законною, і конкретної вказівки на те, в чому вона виражалась» [234]. Отже, у вказаних випадках органом досудового розслідування не було встановлено законність діяльності захисників та інших обставин події кримінального правопорушення.

– *Хто є суб'єктом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України:* анкетні дані особи, її становище, якщо це службова особа, то необхідно встановлювати її посаду, ким, коли і яким розпорядчим актом призначалася на посаду, коло її службових обов'язків і посадову інструкцію чи інший нормативний або ж розпорядчий акт, яким регулюється її діяльність. Важливо звернути увагу на визначення та ретельний аналіз кола службових обов'язків особи, яку будуть притягувати до кримінальної відповідальності. Такі обставини мають ключове значення для встановлення наявності або відсутності в діях особи складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України. Так, наприклад, у 2015 році було засуджено службову особу Бориспільської виправної колонії № 119, майора внутрішньої служби, який обвинувачувався у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 397 КК України, шляхом відмови захиснику в наданні побачень із засудженим в медичній клініці. У вироку суду вказано наступне: «ОСОБА_8, працюючи з 23 серпня 2012 року начальником Менської виправної колонії управління Державної пенітенціарної служби України в Чернігівській області (№ 91), яка розташована в Чернігівській області Менському районі, смт Макошино, провул. Леніна 5, будучи представником влади та службовою особою, зобов'язаною відповідно до п. 4 своїх функціональних обов'язків, передбачених Посадовою інструкцією начальника колонії, організовувати та забезпечувати роботу установи згідно з чинним законодавством, згідно з п. 47 «Правил внутрішнього

розпорядку установ виконання покарання», затверджених наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань № 275 від 25 грудня 2003 року, уповноважений у наданні дозволів на побачення із засудженим, вчинив перешкоди до здійснення правомірної діяльності захисників» [28].

– *Чи була завдана шкода:* державі, конкретній фізичній або юридичній особі, охоронюваним законом правам, свободам та інтересам яких їх було заподіяно (чи піддаються вони грошовій оцінці; яким саме охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам було заподіяно шкоду; в чому конкретно ця шкода проявилась (які витрати були понесені внаслідок втручання в діяльність захисника чи представника особи).

– *Форма вини:* вчинення цього кримінального проступку характеризується лише прямим умислом, а відповідно, чи мала місце необережність особи або службової особи у формі злочинної самовпевненості або злочинної недбалості, необхідно встановлювати в ході розслідування.

– *Мотив втручання в діяльність захисника чи представника особи:* хоч і мотиви вчинення таких дій можуть бути різними, проте вони не впливають на кваліфікацію діяння. Проте встановлення таких мотивів покладається на дізнавача з метою об'єктивності та встановлення всіх обставин вчинення кримінального правопорушення (такими мотивами можуть бути помилково зрозумілі інтереси служби, байдужість щодо своїх обов'язків, кар'єризм, співчуття іншим особам та інші).

– *Мета вчинення кримінального правопорушення:* до чого прагнула особа, вчиняючи певні дії або утримуючись від їх вчинення (спростити собі роботу, швидше прозвітувати про виконання певних функцій перед керівництвом, отримати заохочення або уникнути дисциплінарного покарання по службі і т. п.). Важливо зазначити, що мотив та мета загалом не впливають на кримінально-правову оцінку втручання в діяльність захисника чи представника особи, але вони можуть враховуватися при призначенні покарання. Проте останній аспект й урахування вимог п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України означає, що встановлення

мотиву і мети даного кримінального правопорушення є обов'язком органу сторони обвинувачення. Саме тому такі обставини не можна ігнорувати.

2. Обставини, які пов'язані з кримінальною процесуальною діяльністю суб'єкта розслідування у кримінальному провадженні за фактом вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи:

– *Обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчинення кримінального правопорушення:* чи наявні такі обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення; характеризують особу обвинуваченого, яка підозрюється у вчиненні (як характеризується особа (службова особа) за місцем проживання, роботи); чи наявні обтяжуючі чи пом'якшуючі обставини (з числа тих, які вказані у ст. 66 КК України та з числа 67 КК України).

– *Розмір процесуальних витрат:* якщо такі є, то які саме та в якому розмірі підлягають відшкодуванню, а також обов'язкове їх документальне підтвердження.

– *Обставини, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження:* чи є достатньо підстав для закриття кримінального провадження (в порядку ст. 284 КПК України, наприклад, у зв'язку з відсутністю події кримінального правопорушення); наявні обставини, які виключають кримінальну протиправність діяння (Розділ VIII КК України). Підставою для закриття кримінального провадження (у 87,6%) випадків (Додаток Б) є формулювання відсутності події кримінального правопорушення, посилаючись на ч. 4 ст. 284 КПК України в постанові. Разом з тим, такі постанови в 95,5% оскаржуються і приймаються ухвали про скасування таких постанов (Додаток Б). Як приклад, 16 липня 2018 року адвокат Залевський В. В. звернувся до суду зі скаргою, в якій просить скасувати постанову слідчого від 16 червня 2018 року про закриття кримінального провадження № 12017240220000774 у зв'язку з відсутністю події кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 397 КК України (втручання в діяльність захисника). При дослідженні оскаржуваної постанови суд дійшов висновку, що

вона є недостатньо вмотивованою в частині перевірки обставин, викладених Залевським В. В. у своїй заяві, а саме: слідчим не були з'ясовані обставини щодо отримання та розгляду службовими особами підприємства адвокатського запиту від 14.08.2017 року, а також не прийнято рішення про наявність в діях начальника Старокостянтинівської ЖЕК ОСОБА_3 складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 397 КК України.

Таким чином, неповнота проведеного досудового розслідування не дозволяє зробити об'єктивний висновок про законність прийнятого процесуального рішення, а заявлені адвокатом Залевським В. В. підстави для скасування постанови про закриття кримінального провадження є обґрунтованими, а отже, скаргу слід задовольнити [237].

Тож можна переконатися, що потрібно детально досліджувати всі обставини, а в подальшому приймати рішення про закриття кримінального провадження.

– *Обставини, які є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності:* наявність правових підстав для звільнення особи (службової особи в контексті ч. 2 ст. 397 КК України) від кримінальної відповідальності, встановленої у Розділі IX КК України.

3. Обставини, що не входять до предмета доказування, проте мають важливе криміналістичне значення:

– *Джерела первинної інформації про факт вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи:* хто, яким способом і коли повідомив про факт втручання в законну діяльність або її наслідки; як, яким чином і коли їх було виявлено; чи були організовані і проводилися, якщо проводилися, то ким саме, службові перевірки за виявленими фактами та які результати були отримані (їх документальне підтвердження). Вказані обставини мають важливе значення для визначення напрямків розслідування на початковому етапі, адже саме вони визначають зміст слідчої ситуації, сприяють формуванню версій та їх перевірці на початковому етапі розслідування.

– В яких саме документах відображено службовий статус особи (в контексті ч. 2 ст. 397 КК України) та найбільш вагомі обставини кримінального правопорушення, де ці документи знаходяться: які документи підтверджують перебування певної особи на посаді та встановлюють коло її службових обов'язків; які документи було складено з відхиленням від встановлених вимог; які документи склались у зв'язку з виявленням наслідків недбалості, їх усуненням та в порядку дисциплінарного провадження (службової перевірки) тощо.

– Чи не пов'язане втручання в діяльність захисника чи представника особи з учиненням інших кримінальних правопорушень цією особою або іншими особами: чи не було вчинено іншого кримінального правопорушення (якщо способом вчинення перешкод потерпілим особам є вчинення більш тяжкого злочину проти правосуддя, кримінальна відповідальність настає тільки за відповідною спеціальною нормою КК України, яка передбачає такий злочин. До таких норм можна, зокрема, віднести ст. 398 КК України (погроза або насильство щодо захисника чи представника особи), ст. 399 КК України (умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи), ст. 400 КК України (посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги). Кваліфікація таких дій ще й за ст. 397 КК України можлива лише за наявності реальної сукупності цих злочинів) [66, с. 41]. Встановлення таких обставин дасть змогу не тільки забезпечити повноту, об'єктивність та всебічність розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, а й перевірити версії щодо її зв'язку з кримінальними правопорушеннями, які були вчинені або продовжують вчинятися з використанням сприятливих умов, що склались завдяки недбалому ставленню підозрюваного до своїх службових обов'язків.

– Яку сферу спеціальних знань можна залучити для з'ясування дійсності вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи. Це дасть змогу визначити, які спеціальні знання необхідно було засвоїти суб'єкту

розслідування, до яких фахівців звернутися з метою отримання консультацій, яких експертів залучити тощо.

– *Перелік осіб, яким може бути відома інформація, яка має значення для вказаного кримінального провадження, що дозволить визначити коло осіб, які повинні бути допитані як свідки.*

Отже, на основі узагальнення практики, нами виокремлені особливості обставин, що підлягають встановленню у провадженнях, пов'язаних із втручанням в діяльність захисника чи представника особи. Встановлення вказаних обставин, враховуючи реалії практичної діяльності та судову практику, вбачається за необхідне до початку кримінального провадження, шляхом здійснення превентивних поліцейських заходів (проведення опитування особи: усне або письмове), а також у межах адвокатської діяльності із зібрання доказів. Саме завдяки реалізації таких заходів можливе оперативне з'ясування ключових обставин кримінального правопорушення та відомостей про особу, яка його вчинила, для її якнайшвидшого встановлення та притягнення до відповідальності.

2.3. Типові слідчі ситуації та слідчі версії, що виникають на початковому етапі розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи

Вибір напрямку діяльності суб'єкта розслідування безпосередньо залежить від тих умов, які склалися на певному етапі досудового розслідування кримінального правопорушення. У правозастосовній практиці та науці криміналістиці такі умови прийнято називати слідчою ситуацією. Цей термін є загальноживаний і вважається сталою науковою категорією. Поняття слідчої ситуації застосовується до кримінальних правопорушень в цілому, а тому стосується як злочинів, так і кримінальних проступків. Тому в подальшому при розгляді даної наукової категорії ми будемо розглядати типові слідчі ситуації,

враховуючи і той факт, що вони будуть стосуватися кримінальних проступків, розслідуванням яких займаються дізнавачі. Крім цього, розгляд даного питання продиктований потребою практиків, які наголосили на необхідності розробки таких положень та включенні їх до методики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи. Так, у результаті проведеного нами опитування дізнавачів та слідчих Національної поліції України: 41,2% респондентів наголосили на необхідності включення типових слідчих ситуацій, типових версій та алгоритму дій щодо їх вирішення як обов'язкових елементів розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи. На необхідність включення вищевказаних елементів у структуру криміналістичної методики не раз вказували й науковці-криміналісти, що кореспондується з думкою практичних працівників.

Загалом процес досудового розслідування має ситуаційний характер, а тому алгоритм дій слідчого і дізнавача залежить від ситуації, яка склалася на певному етапі розслідування. Саме тому, залежно від ситуації, яка складається під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, буде формуватися й алгоритм дії дізнавача. Розробка певного алгоритму дій дізнавача чи слідчого проводиться відповідно до типової слідчої ситуації, яка складається на певному етапі розслідування. Проте, як справедливо стверджує В. Л. Синчук, жодні наукові рекомендації не можуть урахувати кожен конкретну слідчу ситуацію, отже, можливо висвітлити лише типові ситуації і найбільш оптимальні шляхи їх вирішення [80, с. 119].

Враховуючи підходи до типізації слідчих ситуацій, необхідно зазначити, що вони виникають на певному етапі розслідування. Поділ досудового розслідування на ті чи інші етапи може спиратися на прийняття слідчим, прокурором ключових процесуальних рішень, або на завдання, які має вирішувати орган розслідування на відповідних етапах, а також на поєднання названих критеріїв. Традиційним є виділення початкового, наступного та заключного етапів досудового розслідування, проте наукові дискусії постійно точаться щодо їхніх меж. З погляду типізації слідчих ситуацій і специфіки

кримінальних проваджень про втручання в діяльність захисника чи представника особи, найперспективнішим здається початковий етап розслідування кримінального правопорушення. Найбільш поширеною в спеціальній літературі є позиція, яка передбачає, що названий етап починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується повідомленням особі про підозру у зв'язку з хоча б одним епізодом злочинної діяльності [153, с. 158]. Враховуючи наявну емпіричну базу, яку ми розглядали в першому розділі нашого дисертаційного дослідження, будемо намагатися розкрити якраз типові слідчі ситуації, які можуть виникати при розслідуванні втручання в діяльність захисника чи представника особи на початковому етапі розслідування, і запропонувати алгоритм дій дізнавача щодо кожної з них.

Для кращого розуміння сутності такої наукової категорії, як слідча ситуація, необхідно зрозуміти її поняття, суть та зміст. Як і щодо більшості наукових категорій, серед криміналістів та практиків немає єдиного розуміння поняття, суті, змісту, наповненості та видів слідчих ситуацій. А тому постійно точаться дискусії серед представників різних криміналістичних наукових шкіл.

Поняттю та класифікації слідчих ситуацій у різні періоди приділяли свою увагу такі провідні вчені, як: В. П. Бахін, І. Е. Биховський, В. Г. Гончаренко, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, О. Н. Колесниченко, В. О. Коновалова, В. Г. Лукашевич, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько, П. В. Цимбал та ін.

Водночас доводиться констатувати, що питанню типових слідчих ситуацій, які виникають під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, не було присвячено належної уваги. Термін «слідча ситуація» в різних галузях використовується в різних значеннях.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» зазначено, що ситуація – це сукупність умов та обставин, що утворюють певне становище, викликають ті чи інші взаємини людей [24, с. 1127]. Засновником же терміну «слідча ситуація», яка вживається під час розслідування, вважається

О. Н. Колесниченко, який розумів під ним положення в розслідуванні злочинів, що вирізняється наявністю тих або інших доказів й інформаційного матеріалу та обумовлено конкретними завданнями його збирання й перевірки, які виникають у зв'язку із цим [87, с. 19].

Схожу позицію в подальшому підтримує і М. В. Салтевський, який указує, що, з одного боку, слідча ситуація – це об'єктивна реальність (матеріальні й ідеальні джерела), а з іншого – система, пізнана суб'єктом доказування на цей момент [191, с. 87].

В. Ю. Шепітько, як представник Харківської школи криміналістів, пропонує розглядати слідчу ситуацію в широкому та вузькому розумінні. У широкому – слідча ситуація є сукупністю всіх умов, що ґрунтуються на розслідуванні та визначають його особливості. У вузькому (більш практично спрямованому) розумінні слідча ситуація – це характеристика інформаційних даних, які є в розпорядженні слідства на конкретному етапі розслідування [94, с. 264–265]. Інші представники цієї ж школи, а саме О. Н. Колесниченко та В. О. Коновалова, під слідчою ситуацією розуміють характеристику стану розслідування злочину, що обумовлена наявністю (відсутністю) доказової та оперативної інформації про обставини предмета доказування та елементи криміналістичної характеристики, котрі обумовлюють систему безпосередніх завдань та напрямів розслідування [90, с. 64].

Якщо говорити про іншу школу криміналістики, її представники, а саме І. І. Когутич та А. М. Шеремет, зазначають, що слідча ситуація – це непізнана матеріальна реальність, яка містить потенційну інформацію щодо події кримінального правопорушення, для введення в процес доказування якої необхідний суб'єкт пізнання, котрий дослідить її та сформує слідчу ситуацію, яка є пізнавальною проблемою. У пізнавально-матеріалістичному аспекті слідча ситуація – це оціночна сукупність матеріальних та ідеальних джерел, які виникають на конкретний момент розслідування та зумовлюють вибір слідчим відповідного тактичного рішення для досягнення проміжних завдань чи кінцевої мети – встановлення істини у кримінальному провадженні. Тобто слідча ситуація

– це «пізнана слідчим сукупність умов, у яких у даний момент здійснюється розслідування» [85, с. 301–302; 267, с. 232].

Крім цього, С. С. Чернявський вбачає в типовій слідчій ситуації інформаційну модель з найбільш значущими властивостями та ознаками процесу розслідування в кримінальних провадженнях щодо злочинів певної категорії [256, с. 405].

Позиція, яка заслуговує на увагу і яку ми підтримуємо, належить колективу криміналістичної наукової школи НАВС, який зазначає, що кримінальне провадження здійснюється в конкретних умовах часу, місця, обстановки, залежно від дій та поведінки осіб, залучених до його сфери, та під впливом інших чинників. Ця складна система взаємозв'язків складає ту конкретну обстановку, в якій працює слідчий та інші компетентні суб'єкти. Зазначена обстановка отримала в криміналістиці назву слідчої ситуації [97].

Трактування типової слідчої ситуації, яке заслуговує на увагу, на нашу думку, запропонував Р. Степанюк, який під нею розумів «сформульовану на підставі аналізу практики розслідування певної категорії кримінальних правопорушень абстраговану штучну модель, яка відображає стан наявної у слідчого інформації про обставини кримінального правопорушення й обстановку, що склалась на відповідному етапі розслідування» [212, с. 150; 213, с. 111, 114].

Ми ж вважаємо, що під слідчою ситуацією необхідно розуміти динамічну сукупність інформаційних, процесуальних, тактичних, компонентів, яка сформувалась на певному етапі розслідування, яка визначає основні напрями суб'єкта розслідування й зумовлює ухвалення відповідних організаційних, процесуальних та тактичних рішень і вибору способу їх реалізації.

В результаті проведеного порівняльного аналізу прослідковується те, що більшість науковців, які досліджували питання слідчої ситуації, визначають її за одним із трьох критеріїв: 1) як сукупність умов, які впливають на розслідування; 2) як сукупність обставин, які характеризують стан розслідування в певний його

момент; 3) як обстановку та сукупність даних про подію кримінального правопорушення.

Водночас необхідно пам'ятати, що поняття слідчої ситуації, яке більшістю науковців використовується у криміналістиці, є узагальненим і охоплює, як правило, два поняття:

- типова слідча ситуація – це сукупність інформації, яка найбільш характерна для певного етапу розслідування у кримінальних провадженнях окремих категорій;

- конкретна слідча ситуація – це сукупність всіх умов, у яких здійснюється розслідування в певний його момент, і яка включає в себе компоненти інформаційного, процесуального, психологічного, тактичного та матеріально-технічного характеру [31, с. 203].

Правильно визначені й вивчені за кожним видом злочину слідчі ситуації розслідування на практиці за допомогою методичних розробок дають змогу:

- належним чином зорієнтуватися у всьому розмаїтті фактичного й іншого становища під час розслідування з метою одержання інформації для тактичних і стратегічних рішень у конкретному провадженні;

- висунути найбільш обґрунтовані слідчі версії й визначити напрямки подальшого ходу розслідування в потрібному для провадження напрямку;

- намітити оптимальний вибір слідчих (розшукових) дій з метою належного розвитку ситуації;

- звести до мінімуму кількість методичних рішень слідчого, заснованих на тактичних помилках [10, с. 86].

Метою типізації слідчих ситуацій під час розслідування будь-якого кримінального правопорушення, а зокрема і втручання в діяльність захисника чи представника особи, є створення та побудова типового алгоритму дій суб'єкта доказування щодо комплексу слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, тактичних комбінацій та операцій. Крім цього, типові слідчі ситуації належать до структури криміналістичної методики, а тому будуть у сукупності з

іншими елементами утворювати єдиний механізм втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Вчені-криміналісти процес розслідування поділяють на два етапи – початковий та наступний. Ситуації на початковому етапі розслідування, якщо розглядати їх з позицій системного підходу, постають у вигляді взаємопов’язаної сукупності фактів, які характеризуються особливістю здійснення слідчої діяльності у кримінальному провадженні. Важливого значення для розслідування кримінального провадження за фактом втручання в діяльність захисника чи представника особи є визначення вихідної ситуації, яка складається саме на початковому етапі розслідування. Не випадково на цьому наголошує і К. Г. Шеленіна, яка зазначає, що послідовність початкових слідчих дій залежить безпосередньо від слідчої ситуації. Під час виникнення невідкладного характеру якої-небудь дії вони повинні бути негайно здійснені, оскільки зволікання може призвести до незворотної втрати можливості отримання доказів [263, с. 606]. До того ж В. Кікінчук стверджує, що саме вибір правильної послідовності тих чи інших процесуальних, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій в умовах, що склалися безпосередньо під час виявлення будь-якого кримінального правопорушення, надасть змогу зменшити статистичні показники порушення встановлених чинним законодавством процесуальних термінів їх розслідування, тобто є запорукою швидкого, ефективного, повного, результативного та неупередженого розслідування [75, с. 131].

З метою практичного застосування наукових знань про слідчі ситуації вважаємо за необхідне навести їх класифікацію. Враховуючи специфіку розслідування кримінальних проваджень за ст. 397 КК України, вважаємо найбільш цікавою позицію С. В. Веліканова, який запропонував таку класифікацію слідчих ситуацій: 1) ситуації попередньої перевірки повідомлень і заяв про кримінальні правопорушення; 2) ситуації вирішення питання про порушення кримінального провадження; 3) ситуації висування слідчих версій і планування розслідування; 4) ситуації підготовки і провадження слідчих і організаційних дій (збирання, дослідження, оцінки і використання доказів);

5) ситуації забезпечення слідчим взаємодії з органом дізнання, наглядовими і контролюючими органами в розслідуванні кримінальних правопорушень;
6) ситуації пошукової діяльності слідчого. За ступенем можливості розв'язання слідчих ситуацій: «вирішувані», «важко вирішувані», «не вирішувані». За ступенем складності слідчої ситуації: неускладнені (прості), ускладнені і складні [25, с. 11].

Серед основних чинників, які формують слідчі ситуації на початковому етапі розслідування, є:

- особливості вчиненого кримінального правопорушення (місце, час, спосіб, кількість співучасників, негативні наслідки, які настали внаслідок вчинення кримінального правопорушення);

- джерела початкової інформації про кримінальне правопорушення (їх характер, повнота та достовірність відомостей, складність перевірки отриманої інформації тощо);

- результати початкового етапу розслідування (наявність впевненості щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, характеристика зібраних даних [145, с. 84].

Як правильно вказував В. М. Шевчук, вирізнення типових ситуацій і розроблення на цій основі рекомендацій з методики розслідування окремих видів злочинів необхідні для визначення напрямку подальшого розслідування, правильної побудови та перевірки слідчих версій, виявлення обставин, що мають значення для справи, обрання комплексу та черговості слідчих дій [262, с. 148].

Саме тому, оскільки вчення про криміналістичну версію та типові слідчі ситуації становлять собою єдину криміналістичну теорію, вони логічно й функціонально взаємозумовлені, ми підтримуємо позиції науковців про їх розгляд у межах одного підрозділу. Розслідування – це процес пізнавальний, різновид пізнання об'єктивної реальності. Початкова інформація про кримінальне правопорушення надходить до слідчого чи дізнавача найчастіше неповна та неперевірена. Така інформація явно недостатня для обґрунтування висновку про: наявність або відсутність у діях певної особи складу

кримінального правопорушення; особу, підозрювану в ньому і т. ін. Для того, щоб отримати докази у провадженні, необхідно ймовірно пояснити їх походження та існування, наявність чи відсутність подій та фактів, що мають значення для провадження. Таке ймовірне пояснення трансформується в обґрунтоване припущення. Саме такі припущення у практичній діяльності правоохоронних органів називаються слідчими версіями. Для науковців більш звичний термін – криміналістичні версії, які виступають основою планування розслідування й висуваються слідчим або дізнавачем щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.

Серед науковців існує багато думок щодо поняття та значення криміналістичної версії. Найбільш ґрунтовні та об'єктивні, на нашу думку, це ті, які в повному обсязі пояснюють вказану наукову категорію і відповідають практичному спрямуванню.

У підручнику з криміналістики, який створений для широкого кола читачів, під криміналістичною версією розуміється обґрунтоване припущення, яке стосується сутності розслідуваного кримінального правопорушення або його окремих обставин, що має значення для його розслідування, і пояснює походження, зміст і зв'язок між цими обставинами [95, с. 391].

На думку О. М. Цільмак, криміналістична версія – це обґрунтоване припущення, яке пояснює характер злочину в цілому чи окремих його обставин; об'єктивне припущення або висновок стосовно певного злочину, що виникає з фактичних підстав і логічних міркувань, вимагає відповідної перевірки, спрямоване на з'ясування істини у кримінальному провадженні [253, с. 336].

У теорії криміналістики досить часто виникають дискусії щодо розмежування категорії «криміналістичної версії» від «слідчої версії» і відповідного їх співвідношення з поняттям «типова версія». У цьому контексті вважається, що типова версія – це різновид криміналістичної версії. І, як точно визначив О. В. Синчук, проводячи дослідження щодо типових версій у структурі криміналістичної методики, що одним із перспективних напрямів удосконалення та оптимізації процесу розкриття, розслідування та попередження окремих видів

злочинів є дослідження і подальше розроблення концепції типових версій, завдяки формуванню та застосуванню яких в кримінально-процесуальному пізнанні активізується вирішення завдань щодо пошуку доказів у типових слідчих ситуаціях, виникає можливість у побудові логічних програм дій для осіб, що здійснюють процес розслідування [197, с. 8].

Важливою, на нашу думку, є позиція Є. Пряхіна, який зазначає, що під час побудови конкретних робочих слідчих версій за кримінальним правопорушенням, що розслідується, важливо не тільки спиратися на існуючу фактичну інформацію і особистий досвід слідчого, а й користуватися системами типових версій. Такі версії являють собою припущення, побудовані на основі аналізу саме типових ситуацій. У роботі слідчого складається певна «технологія» використання систем типових версій для вирішення конкретних слідчих завдань, що дозволяє дати логічне пояснення конкретним фактичним даним у кримінальному провадженні та сприяє побудові робочих версій [145, с. 102]. Саме тому, враховуючи специфіку розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, в подальшому при розгляді типових слідчих ситуацій одночасно ми будемо розглядати й типові версії щодо обставин вчинення вказаного кримінального правопорушення.

Крім цього, з метою належного висвітлення питання версій та їх класифікації вважаємо за доцільне навести таку класифікацію: 1) за суб'єктом висунення: версії слідчого, прокурора, співробітника оперативного підрозділу, експерта, суду; 2) за ступенем (мірою) визначеності висунутих припущень: типові та конкретні (специфічні); 3) за обсягом пояснення фактів: загальні та окремі; 4) за ступенем імовірності: малоімовірні та більш ймовірні. 5) за часом побудови: початкові й наступні; 6) залежно від предмета доказування: обвинувальні та виправдувальні [95, с. 392–393].

При аналізі отриманої інформації та доказів слідчий або дізнавач висуває найбільш імовірні версії. Серед версій стосовно втручання в діяльність захисника чи представника особи найважливіші щодо: особи, яка вчинила таке втручання, та способу вчинення. При цьому необхідно враховувати, що основою

для висунення слідчих версій є дві складові. Перша – сукупність наявної у кримінальному провадженні доказової та допоміжної інформації (фактична база). Друга – система знань, сформованих за результатами наукового вивчення та узагальнення аналогічних кримінальних правопорушень (теоретична база).

Виходячи із специфіки розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, можна сміливо сказати, що достовірність та повнота інформації про подію сказаного кримінального правопорушення виступає підставою для типізації слідчих ситуацій. Така інформація є основою для встановлення одного з основних елементів складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України, – об'єктивної сторони. Саме при розслідуванні такого кримінального правопорушення принципового значення має з'ясування незаконності факту втручання в діяльність захисника чи представника особи. У цьому й буде, у більшості випадків, проявлятися алгоритм дій органів досудового розслідування в ситуаціях, що виділені на цій підставі, у першу чергу спрямовані на вирішення завдань щодо встановлення неправомірності втручання. Розглядаючи типові слідчі ситуації щодо обставин незаконності вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи, необхідно відмітити, що з урахуванням чинників інформаційної визначеності та процесуальних наслідків початку досудового розслідування під час розслідування такого втручання можна виділити дві типові ситуації початкового етапу розслідування:

1. Типові слідчі ситуації, які виникають у процесі отримання та розгляду заяв і повідомлень про вказані кримінальні правопорушення:

1) відома подія про втручання в діяльність захисника чи представника особи, що потребує реагування правоохоронних органів, проте не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення (9,2%);

2) відома особа, яка вчинила протиправне діяння, але обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, відсутні (72,3%);

3) відома подія кримінального правопорушення та особа, яка його вчинила (18,5%).

2. Типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі розслідування і можуть завершитися ухваленням рішення про повідомлення особи про підозру:

а) наявна достовірна інформація про: особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, суперечливі відомості про окремі елементи обстановки його вчинення (78,5%);

б) наявна достовірна інформація про: особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; окремі елементи обстановки кримінального правопорушення (12,8%);

в) наявна орієнтовна інформація про: особу, яка вчинила кримінальне правопорушення і відсутня інформація про елементи обстановки вчинення кримінального правопорушення (9,7%) (Додаток В).

Враховуючи вищевказані слідчі ситуації, стає можливим сформулювати наступні слідчі ситуації, які формуються на підставі обсягу доказової інформації, наявної у дізнавача чи слідчого при розслідуванні втручання в діяльність захисника чи представника особи. Серед них можна виділити такі типові ситуації:

1) дізнавач, слідчий володіє достатньою доказовою інформацією, що дає можливість повідомити особі про підозру; 2) дізнавач, слідчий володіє доказовою інформацією, якої недостатньо для повідомлення особи про підозру; 3) дізнавач, слідчий володіє недостатньою доказовою інформацією і на її основі не можна судити про те, хто вчинив кримінальне правопорушення.

Отже, з метою побудови належної та затребуваної методики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, найбільш вдалою, на нашу думку, вбачаємо наступну структуру побудови згаданих вище елементів: типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування; типові версії, що висувуються, виходячи із вказаних ситуацій; комплекс слідчих (розшукових) дій та організаційних заходів, необхідних для вирішення вказаних слідчих ситуацій. Саме тому на основі сформованих вище типових слідчих ситуацій пропонуємо детальніше розглянути їх.

Типові слідчі ситуації, які виникають під час отримання та розгляду заяв і повідомлень про вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи.

1) відома подія кримінального правопорушення та особа, яка його вчинила (18,5%). Як приклад, згідно з матеріалами кримінального провадження № 42012180140000011 ОСОБА_1 звернувся 24.12.2012 року до прокуратури Глобинського району із заявою про вчинення службовими особами ВДВС Глобинського РУЮ злочину, передбаченого ч. 2 ст. 397 КК України. 27.12.2012 року повідомлення про кримінальне правопорушення за його заявою внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань та було розпочато кримінальне провадження [231]. Зважаючи на вказане, слід наголосити, що така слідча ситуація найбільш сприятлива, як правило, відомості належним чином і у відповідні строки вносяться до ЄРДР, що вимагає від дізнавача або слідчого (залежно від суб'єкта вчинення) оперативності в перевірці інформації, допиті особи й виявленні та фіксації слідів вчинення кримінального правопорушення.

2) відома особа, яка вчинила протиправне діяння, проте обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, відсутні (72,3%). Як приклад, у кримінальному провадженні № 12017240220000774, яке перебувало у провадженні Старокостянтинівського ВП ГУНП в Хмельницькій області, не були з'ясовані обставини щодо отримання та розгляду службовими особами підприємства адвокатського запиту від 14.08.2017 року, а також не прийнято рішення про наявність у діях начальника Старокостянтинівської ЖЕК ОСОБА_3 складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 397 КК України [237]. Така слідча ситуація менш сприятлива, як правило, відомості вносяться до ЄРДР, проте в подальшому вона закривається. Однак за правильної організації необхідних заходів із встановлення всіх обставин вчинення і до моменту ухвалення рішення про початок кримінального провадження може стати оптимальною.

3) відома подія про втручання в діяльність захисника чи представника особи, що потребує реагування правоохоронних органів, проте не встановлено

особу, яка вчинила кримінальне правопорушення (9,2%). Як приклад, із матеріалів кримінального провадження № 12017160490006253 за фактом перешкоджання невстановленими особами професійній діяльності потерпілого адвоката С. шляхом погроз фізичною розправою, що мало місце 06.12.2017 року в залі судового засідання Суворовського районного суду м. Одеси, внесені відомості до ЄРДР 10.12.2017 року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 397 КК України, з правовою кваліфікацією: втручання в діяльність захисника чи представника особи, а протягом досудового розслідування, яке тривало 4 роки, не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, та станом на теперішній час закінчилися строки давності притягнення до кримінальної відповідальності, визначені у ч. 1 ст. 49 КК України [238]. І щодо такої слідчої ситуації, вона найбільш проблемна, тому що такі повідомлення надходять після певного проміжку часу з моменту вчинення кримінального правопорушення і, як правило, відсутні очевидці.

Тому вказані слідчі ситуації, які виникають за результатами розгляду заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення, необхідно вважати як вихідну інформацію на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень вказаної категорії. Водночас визначення правильної послідовності вжиття перевірних заходів та точне формулювання початкової слідчої ситуації дає змогу швидко й обґрунтовано ухвалювати рішення про початок кримінального провадження. У результаті сприятливої організації процесу розгляду повідомлення про втручання в діяльність захисника чи представника особи, початкова слідча ситуація наповнюється криміналістично значущою інформацією, на підставі якої відбувається формування слідчих ситуацій, висунення версій у кожній з них і планування заходів щодо їх перевірки [146].

Щодо типових версій, які висуваються на початковому етапі розслідування, узагальнення матеріалів вивчених кримінальних проваджень та анкетування слідчих (дізнавачів) дозволяє нам визначити, що під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, можна висунути наступні типові слідчі версії щодо:

1) виду події, інформацію про яку необхідно вносити в ЄРДР: мало місце втручання в діяльність захисника чи представника особи; втручання в діяльність захисника чи представника особи вчинено не було, але мало місце вчинення іншого кримінального правопорушення; мало місце інше правопорушення без ознак кримінального правопорушення (адміністративне, дисциплінарне);

2) особи правопорушника: втручання в діяльність захисника чи представника особи вчинено однією відомою чи невідомою слідству особою; кримінальне правопорушення вчинено одноосібно чи групою осіб; кримінальне правопорушення вчинене вперше; кримінальне правопорушення вчинено службовою особою з використанням свого службового становища чи іншою особою.

Типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі розслідування і можуть завершитися ухваленням рішення про повідомленням особі про підозру.

Перша слідча ситуація: наявна достовірна інформація про: особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, суперечливі відомості про окремі елементи обстановки його вчинення (78,5%). Типовим алгоритмом дій у цій ситуації буде: визнання особи потерпілим; допит потерпілого; тимчасовий доступ до речей та документів; огляд речей та документів; вжиття організаційно-тактичних заходів для встановлення окремих елементів обстановки вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи; допит свідків (за їх наявності), допит підозрюваного, проведення за участю потерпілого слідчого експерименту (з урахуванням доцільності та з метою перевірки та уточнення показань у кримінальному провадженні); проведення одночасного допиту (у разі наявності суперечностей у показаннях); призначення необхідних судових експертиз.

Друга слідча ситуація: наявна достовірна інформація про: особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; окремі елементи обстановки кримінального правопорушення (12,8%). У процесі розслідування відомі випадки про з'явлення підозрюваної особи із зізнанням. Виникнення такої ситуації зумовлене психофізіологічними особливостями особи, яка вчинила

втручання в діяльність захисника, не усвідомлюючи цього, та наявності страху про настання кримінального покарання. Типовим алгоритмом дій у цій ситуації є: визнання особи потерпілим; допит потерпілого; тимчасовий доступ до речей та документів; допит підозрюваного; проведення за участю потерпілого та підозрюваного слідчого експерименту (з урахуванням доцільності та з метою перевірки та уточнення показань у кримінальному провадженні); проведення одночасного допиту (у разі наявності суперечностей у показаннях); призначення необхідних судових експертиз. Крім того, необхідно вжити заходів щодо встановлення очевидців та свідків, викликати та допитати їх.

Третя слідча ситуація: наявна орієнтовна інформація про: особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, і відсутня інформація про елементи обстановки вчинення кримінального правопорушення (9,7%). Вказана слідча ситуація найнесприятливіша з вищевказаних, виникає у випадках, коли потерпілий заявляє про перешкоджання його законній діяльності. Така слідча ситуація може мати сприятливий характер лише щодо виявлених на місці вчинення кримінальних правопорушень камер відеоспостереження та інших доказів. У такій слідчій ситуації особа, яка займається розслідуванням, має лише достовірні відомості про особу потерпілого та про окремі елементи криміналістичної характеристики: час, місце, обстановку вчиненого кримінального правопорушення. Типовим алгоритмом дій у цій ситуації є: огляд місця події; допит потерпілого; тимчасовий доступ до речей та документів; огляд речей та документів; вжиття невідкладних заходів щодо пошуку, розшуку та затримання особи; призначення необхідних експертиз; проведення за участю потерпілого слідчого експерименту.

Зважаючи на слідчі ситуації, які виникають під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, формуються різного роду версії. Серед них:

– втручання в діяльність захисника чи представника особи мало місце при обставинах, зазначених очевидцями або особисто підозрюваним;

- втручання в діяльність захисника чи представника особи мало місце при обставинах, зазначених потерпілим (захисником чи законним представником);
- втручання в діяльність захисника чи представника особи було вчинено за інших обставин.

Для відпрацювання першої версії здійснюються комплекс слідчих (розшукових) дій, які направлені на фіксацію всіх ознак втручання в діяльність захисника чи представника особи: отримання інформації про обставини кримінального правопорушення від потерпілої особи, свідків та підозрюваного; огляд місця події (за необхідності); обшук за місцем проживання, роботи винного; допит свідків; допит потерпілого; огляд речей та документів; тимчасовий доступ до речей та документів; з'ясування питань, що потребують спеціальних знань. Для відпрацювання другої версії здійснюються такі слідчі (розшукові) дії: огляд місця події (за необхідності); допит потерпілого; слідчий експеримент; допит свідків; тимчасовий доступ до речей та документів. Для відпрацювання третьої версії проводяться такі слідчі (розшукові) дії: допит потерпілого; допит свідків (включаючи допит осіб, які не є прямими очевидцями втручання в діяльність захисника чи представника особи, але можуть повідомити важливу інформацію для встановлення істини у кримінальному провадженні).

Окрім цього, у кожній із слідчих ситуацій та перевірці типових версій слідчий дає доручення оперативним підрозділам з метою встановлення окремих обставин вчинення кримінального правопорушення, надсилає запити в органи державної влади та місцевого самоврядування.

Водночас необхідно зазначити, що здебільшого в зазначених слідчих ситуаціях приймається рішення про зупинення або закриття кримінального провадження за різними підставами. Для прикладу, 16 липня 2018 року адвокат З. звернувся до суду із скаргою, в якій просить скасувати постанову слідчого від 16 червня 2018 року про закриття кримінального провадження № 12017240220000774 у зв'язку з відсутністю події кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 397 КК України. Своє рішення слідчий мотивував тим, що адвокату З. на його запити працівниками

Старокостянтинівської ЖЕК надано всі відповіді у встановлений законом строк, а тому в діях працівників Старокостянтинівської ЖЕК безпідставної відмови в наданні документів та інформації для здійснення адвокатських повноважень немає [237].

Інше кримінальне провадження № 12017160490006253, внесене до Єдиного реєстру досудових розслідувань 10.12.2017 року, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 397 КК України, в якому не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення та закінчились строки давності притягнення до кримінальної відповідальності, було також закрито [238].

Це зумовлено безвідповідальним ставленням слідчих чи дізнавачів до своїх функціональних обов'язків, відсутністю напрацьованої методики розслідування або небажанням займатися розслідуванням із міркувань корпоративної етики.

Вважаємо, що вказані чинники зумовлюють потребу в комплексному застосуванні всіх наявних заходів. До них можна віднести: 1) збільшення санкції за вчинення вказаних діянь (про що ми говорили в першому розділі); 2) надання у провадження слідчому, який має досвід з розслідування злочинів проти правосуддя, зокрема й у складі слідчих та слідчо-оперативних груп; 3) вчасного та ретельного закріплення показань потерпілого, свідків, а також вилучення речей та документів, які можуть бути речовими доказами; 4) проведення всіх слідчих (розшукових) дій із застосуванням криміналістичної техніки (фото- та відеофіксації).

Висновки до розділу 2

Було детально проведено аналіз початку досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи. Під час дослідження було з'ясовано, що дізнання за фактом втручання в діяльність захисника чи представника особи, передбаченого ст. 397 КК України, розпочинається у: 88,8 % випадків на підставі заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення; 12,2% – за ухвалою слідчого судді про зобов'язання про

внесення відомостей до ЄРДР та початок розслідування. Одночасно було звернено увагу й на проблемні аспекти, з якими доводиться стикатися суб'єкту розслідування при попередній кваліфікації діянь, передбачених ст. 397 КК України. Так, у результаті проведеного анкетування дізнавачів та слідчих встановлені наступні проблемні аспекти: 1) чіткі рамки щодо часу для прийняття обґрунтованого рішення про внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР (не більше 24 годин) – 65,7%; 2) обмежений обсяг інформації та обставини вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи – 53,5%; 3) обмежена кількість засобів для можливої перевірки обставин вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи – 35,7% (згідно з КПК України до внесення відомостей до ЄРДР можливо провести лише одну слідчу (розшукову) дію – огляд місця події, а також: відібрати пояснення, отримати висновок спеціаліста і зняти показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису); 4) складність розмежування норм статей Особливої частини КК України, що безпосередньо стосуються кримінальних правопорушень, вчинених проти захисників, та суміжних (загальних) кримінальних правопорушень (18,6%).

Як рішення запропоновано внесення змін для унормування такої діяльності і приведення у відповідність для прийняття швидких, обґрунтованих та об'єктивних процесуальних рішень

В результаті ґрунтованого аналізу та дослідження виділено три групи обставин, що підлягають встановленню під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи:

1) обставини, які пов'язані із складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України;

2) обставини, пов'язані з кримінально-процесуальною діяльністю у вказаній категорії кримінальних проваджень;

3) обставини, що не входять до предмета доказування, проте мають важливе криміналістичне значення.

Встановлення вказаних обставин, враховуючи реалії практичної діяльності та судову практику вбачається за необхідне до початку кримінального провадження, шляхом здійснення превентивних поліцейських заходів (проведення опитування особи: усне або письмове), а також в рамках адвокатської діяльності із зібрання доказів. Саме завдяки реалізації таких заходів можливе оперативне з'ясування ключових обставин кримінального правопорушення та відомостей про особу, яка його вчинила, для її якнайшвидшого встановлення та притягнення до відповідальності

Проаналізовано слідчі ситуації, які можуть виникати на початковому етапі розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи. Встановлено, що метою типізації слідчих ситуацій під час втручання в діяльність захисника чи представника особи, є створення та побудова типового алгоритму дій суб'єкта доказування щодо комплексу слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, тактичних комбінацій та операцій. Крім цього, підтверджено, що типові слідчі ситуації належать до структури криміналістичної методики, а тому будуть у сукупності з іншими елементами утворювати єдиний механізм втручання в діяльність захисника чи представника особи. Як результат відпрацювання слідчих ситуацій суб'єкт розслідування висуває та вживає заходів до перевірки найбільш імовірних версій. Серед версій щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи найважливіші щодо: особи, яка вчинила таке втручання, та способу вчинення. При цьому необхідно враховувати, що основою для висунення слідчих версій виступають дві складові. Перша – сукупність наявної у кримінальному провадженні доказової та допоміжної інформації (фактична база). Друга – система знань, сформованих за результатами наукового вивчення та узагальнення аналогічних кримінальних правопорушень (теоретична база).

РОЗДІЛ 3

ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ

3.1. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження дії під час досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи

Діяльність захисника у кримінальному судочинстві тісно пов'язана із закріпленою в міжнародному праві, а також Конституції України й українському кримінальному процесуальному законодавстві засадою забезпечення права особи на захист. Саме сукупність цих прав надає можливість спростовувати інколи необґрунтовано висунуті обвинувачення, подавати докази, доводячи невинуватість особи, домагатися пом'якшення відповідальності за вчинене діяння. Призначення захисника забезпечує захист не тільки від необґрунтованого притягнення певної особи до кримінальної відповідальності та засудження, а й також від неправомірного обмеження прав і законних інтересів різних учасників процесу.

Чинний КПК України 2012 р. суттєво оновив як систему запобіжних заходів загалом, так і процесуальний порядок їх застосування зокрема. Не стали винятком із цього й мета, підстави та обставини, що враховуються при застосуванні запобіжних заходів. Зазначене обумовлює необхідність більш ґрунтовного та комплексного дослідження прогалин у сучасному чинному кримінальному процесуальному законодавстві в частині порушеної проблематики.

Так, основним фактором, який визначає необхідність кримінально-процесуального примусу, та підставою його застосування, служить можливість здійснення учасником процесу неправомірної дії. Примусовий характер цих заходів, який виражається в обмеженні прав особи, що піддається примусу, забезпечує її належну поведінку незалежно від того, вчинена чи не вчинена неправомірна дія. Ось чому стає можливим встановлення обсягу кримінально-процесуального примусу шляхом закріплення в законі чіткого переліку дій, які обмежують права особи та тому належать до числа примусових [118].

Одним із видів державного примусу є ЗЗКП. Вони застосовуються для досягнення мети кримінального судочинства державними органами та посадовцями, які ведуть кримінальний процес, стосовно інших суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності шляхом фізичного, матеріального, психологічного або морального впливу, пов'язаного з обмеженням їх прав і свобод, для запобігання або припинення неправомірних дій цих осіб. Не вдаючись до наукових дискусій, а підтримуючи О. Ю. Татарова [219], В. М. Тертишника [221], Л. Д. Удалову [228, с. 164] та В. І. Фаринника [242, с. 21], зазначимо, що під *ЗЗКП варто розуміти передбачені КПК України індивідуально визначені процесуальні засоби державно-правового примусу, спрямовані на забезпечення дієвості кримінального провадження, які застосовуються уповноваженими на те органами (посадовими особами), які здійснюють кримінальне провадження, у чітко визначеному законом порядку щодо конкретної особи, і пов'язані з покладенням на неї певних обов'язків та обмеженням її прав і свобод.*

Враховуючи те, що ЗЗКП обмежують права та свободи громадян (у тому числі й конституційні – недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, банківських вкладів, свободу пересування тощо), законодавчий порядок їх застосування детально регламентовано [19]. Процесуальна природа застосування ЗЗКП полягає в застосуванні процесуального примусу до учасників кримінального провадження, пов'язаних з цим обмеженнях особистих, майнових та інших прав і свобод

людини, застосуванні таких обмежень виключно в порядку, передбаченому законом.

Відповідно до ст. 131 КПК України під час здійснення досудового розслідування кримінальних проступків дізнавачі, для досягнення мети і виконання завдань кримінального процесу за наявності передбачених законом підстав, уповноважені самостійно застосовувати або звертатися до слідчого судді з клопотанням за погодженням з прокурором про застосування таких ЗЗКП: виклик дізнавачем (гл. 11 КПК України); привід (гл. 11 КПК України); накладання грошового стягнення (гл. 12 КПК України); тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом (гл. 13 КПК); тимчасовий доступ до речей і документів (гл. 15 КПК України); тимчасове вилучення майна (гл. 16 КПК України); арешт майна (гл. 17 КПК України), затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок (ст. 298-2 КПК України), запобіжні заходи – особисте зобов'язання (ст. 179 КПК України), особиста порука (ст. 180 КПК України).

Тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи, яке застосовується з підстав та в порядку, визначених КПК України. Що ж стосується застосування зазначених заходів до певної категорії осіб, то вони мають свою особливість стосовно підстав, умов і порядку самого застосування [47, с. 59].

Підстави та процесуальний порядок їх застосування не має жодних особливостей порівняно з підставами та процесуальним порядком застосування під час досудового слідства. Відмінності полягають лише в суб'єкті, який їх застосовує або ініціює застосування. Під час затримання особи за вчинення кримінального проступку відмінними є підстави та умови його застосування, процесуальні ж дії, які необхідно здійснити після затримання є аналогічними з тими, що передбачені для затримання за вчинення злочину. Окремо законодавець регламентував лише процесуальний порядок здійснення вилучення речей і документів, що є знаряддям та/або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім предметом посягання, виявлені під час затримання, особистого обшуку або огляду речей [44; 109].

За своєю правовою природою ці заходи не є кримінальним покаранням, деякі з них являють собою вид кримінальної процесуальної відповідальності, проте всі вони мають забезпечувальний характер і спрямовані на досягнення єдиної мети – подолання негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкоджати здійсненню кримінального провадження, забезпечення його дієвості. Така їх спрямованість обумовлює можливість їх примусового застосування, оскільки вони розраховані не тільки на конкретні випадки протидії законній діяльності органів досудового розслідування, прокурора, захисника, суду, а насамперед на перешкоджання можливій негативній поведінці того чи іншого учасника кримінального провадження. У зв'язку з цим необхідно визнати обґрунтованою позицію законодавця, який, на відміну від раніше чинного закону, що взагалі не передбачав інституту ЗЗКП, а лише містив систему запобіжних заходів, у новому КПК України впровадив такий інститут і до його складових, окрім запобіжних заходів, відніс низку інших заходів, які також мають забезпечувальний характер і за своїми ознаками цілком відповідають даному інституту [240, с. 19].

У ст. 132 КПК України визначено загальні положення, що є обов'язковими при застосуванні всіх ЗЗКП. У нормах, які регулюють порядок застосування окремих з таких заходів, відповідні положення можуть конкретизуватися залежно від особливостей того чи іншого заходу [109], зокрема:

1) за загальним правилом, юридичною підставою застосування ЗЗКП є ухвала слідчого судді або суду. Однак у виняткових випадках, визначених КПК України, ЗЗКП можуть застосовуватися й без ухвали слідчого судді, суду, зокрема, законне затримання та затримання уповноваженою службовою особою (ст. 207, 208 КПК України), а також тимчасове вилучення майна під час здійснення затримання (ст. 168 КПК України);

2) клопотання дізнавача про застосування ЗЗКП під час дізнання подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, окрім кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду.

З метою унормування підсудності, слід регламентувати ситуацію, яка має місце на практиці, коли ініціатор клопотання бажає його повернути. У зв'язку з цим пропонуємо ч. 2 ст. 132 КПК України доповнити таким змістом: *«Особа, яка звернулася із клопотанням, до постановлення ухвали слідчим суддею, судом за результатами розгляду клопотання може відкликати клопотання. У разі відкликання клопотання слідчий суддя, суд своєю ухвалою повертають клопотання особі, яка його подала»;*

3) застосування ЗЗКП під час дізнання не допускається, якщо дізнавач не доведе, що існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для їх застосування; потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні дізнавача; може бути виконане завдання, для виконання якого дізнавач звертається із клопотанням;

4) для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя зобов'язаний врахувати можливість без застосованого ЗЗКП отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні. Це положення є важливим для забезпечення пропорційності втручання, але в чинному формулюванні стосується лише тимчасового доступу до речей і документів, проте має бути поширене на всі заходи забезпечення кримінального провадження. Тому пропонуємо ч. 5 ст. 132 КПК України викласти в такій редакції: *«5. Для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати відомості, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні, забезпечити виконання учасником кримінального провадження своїх процесуальних обов'язків чи досягти дієвості кримінального провадження іншим чином»;*

5) під час розгляду питання про застосування ЗЗКП дізнавач повинен подати слідчому судді докази обставин, на які він посилається. КПК України не

містить чіткої та послідовної позиції стосовно моменту та порядку подання доказів, які обґрунтовують доводи клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. У положеннях КПК України, якими встановлено порядок розгляду клопотань про застосування окремих заходів забезпечення по-різному врегульовано питання подання доказів (при розгляді клопотань про привід слідчий, дізнавач, прокурор мають надати копії матеріалів (ст. 141), при застосуванні арешту майна – копії або оригінали (ч. 2 ст. 172)). Про подання відповідних доказів стороною захисту та іншими учасниками кримінального провадження у КПК України практично нічого не сказано. Для забезпечення обґрунтованості ухвали слідчого судді, суду необхідно розширити ініціативу слідчого судді, суду щодо допиту учасників кримінального провадження та дослідження речей і документів.

З огляду на вищевикладене, пропонуємо ч. 6 ст. 132 КПК України викласти в такій редакції:

«6. Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження *сторони, інші учасники* кримінального провадження повинні подати слідчому судді, суду докази обставин, на які вони посилаються.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя, суд має право за клопотанням учасників кримінального провадження або за власною ініціативою допитати підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, експерта чи дослідити будь-які речі або документи, що мають значення для вирішення клопотання»;

б) до клопотання дізнавача про застосування, зміну або скасування ЗЗКП додається витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, в межах якого подається клопотання [44, с. 75–76].

Попри те, що законодавець у розділі II КПК України серед учасників, які застосовують ЗЗКП, прямо не передбачив дізнавача, а лише згадав про нього в ст. 131 КПК України, дізнавач, відповідно до ст. 40-1 КПК України, уповноважений звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування ЗЗКП, оскільки при здійсненні дізнання

наділяється повноваженнями слідчого. У зв'язку з цим, 85% опитаних респондентів підтримали доповнення розділу II КПК України таким суб'єктом як дізнавач.

Аналіз кримінальних проваджень, за ст. 397 КК України показав, що основними ЗЗКП є виклик дізнавачем (75,8%); привід (18,6%); накладання грошового стягнення (14,3%); тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом (5,2%); тимчасове вилучення майна (57,6%); затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок (57,2%), запобіжні заходи – особисте зобов'язання (20,2%), особиста порука (12,2%) (Додаток В).

Виклик і привід. Відповідно до ст. 133 КПК України, дізнавач під час досудового розслідування має право викликати підозрюваного для допиту чи участі в іншій процесуальній дії [109]. Відповідно до ст. 135 КПК України, особу викликають до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи [18, с. 65].

Особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є підпис особи про отримання повістки, зокрема на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом (ст. 135, 136 КПК України) [109].

Водночас на практиці існує проблема здійснення виклику та повідомлення про підозру особам, місце проживання та/або перебування яких знаходиться в районі проведення воєнних дій або на тимчасово окупованій території України,

оскільки, зважаючи на проведення бойових дій на частині території України та тимчасову окупацію її окремих територій, особисте вручення повідомлення про підозру особам, місце проживання або перебування яких знаходиться на таких територіях, на сьогодні є неможливим, а також здійснення виклику у випадках, коли підозрюваний на виклики органів досудового розслідування чи судовий виклик слідчого судді не з'являється, а в органів досудового розслідування відсутні відомості про точне місцезнаходження особи, яка викликається, в зв'язку з чим її оголошено у відповідний розшук. За таких умов реалізувати звичайний порядок здійснення виклику в кримінальному провадженні, закріплений у КПК України, неможливо. З цією метою пропонуємо ч. 2 ст. 135 КПК України доповнити: «2. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання, перебування особи за кордоном або на тимчасово окупованій території, або якщо місцезнаходження такої особи невідоме, повістка направляється за останнім відомим місцем проживання особи в Україні та для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи, та публікується в друкованих засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, а також на офіційних вебсайтах органів досудового розслідування чи прокуратури. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційних вебсайтах органів досудового розслідування чи прокуратури особа вважається належним чином ознайомленою з її змістом.

Друкований орган, у якому публікуються повістки про виклик особи протягом наступного року, визначається не пізніше 1 грудня поточного року в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України».

Відповідно до ст. 140 КПК України, привід полягає в примусовому супроводженні особи, до якої його застосовують, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час. Така дія здійснюється з метою проведення допиту або участі в іншій процесуальній дії.

Рішення про здійснення приводу приймають: під час досудового розслідування – слідчий суддя за клопотанням дізнавача або з власної ініціативи, а під час судового провадження – суд за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюють провадження, або з власної ініціативи. Рішення про здійснення приводу приймають у формі ухвали [109]. В умовах воєнного стану, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, у разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею зазначених повноважень – такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури.

Клопотання дізнавача під час досудового розслідування про здійснення приводу розглядається слідчим суддею в день його надходження до суду (ч. 1 ст. 142 КПК України). Рішення про здійснення приводу під час дізнання приймається у формі ухвали (ч. 2 ст. 140 КПК України). Копія ухвали про здійснення приводу, завірена печаткою суду, негайно надсилається органу, на який покладено її виконання (ч. 4 ст. 142 КПК України). Ухвала про здійснення приводу оголошується особі, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу (ч. 2 ст. 143 КПК України). Особа, рішення про здійснення приводу якої прийнято слідчим суддею, зобов'язана прибути до місця виклику в зазначений в ухвалі про здійснення приводу час у супроводі особи, яка виконує ухвалу (ч. 3 ст. 143 КПК України). У разі невиконання особою, що підлягає приводу, законних вимог щодо виконання ухвали про здійснення приводу, до неї можуть бути застосовані заходи фізичного впливу, які дозволяють здійснити її супроводження до місця виклику (ч. 3 ст. 143 КПК України). Застосуванню заходів фізичного впливу повинно передувати попередження про намір їх застосування. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу вони не повинні перевищувати міри, необхідної для виконання ухвали про здійснення приводу, і мають зводитися до мінімального впливу на особу.

Накладення грошового стягнення, ЗЗКП, що здійснюється шляхом застосування до учасників кримінального процесу, які не виконують належним чином вимоги кримінального процесуального закону, заходів матеріального

характеру. На відміну від приводу, такий ЗЗКП застосовується до будь-якого учасника кримінального провадження в разі невиконання ним свого процесуального обов'язку.

Головним критерієм визначення наявності підстав до накладення грошового стягнення є невиконання процесуальних обов'язків, що полягає в неприбутті учасника кримінального провадження за викликом без поважних причин; невиконанні підозрюваним обов'язків, покладених на нього при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання (ч. 2 ст. 179 КПК України); невиконанні поручителем взятих на себе зобов'язань при застосуванні до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді особистої поруки (ч. 5 ст. 180 КПК України). Таким чином, мета здійснення накладення грошового стягнення під час дізнання – забезпечити виконання учасниками кримінального провадження своїх процесуальних обов'язків [108].

При вирішенні питання щодо задоволення клопотання про накладення грошового стягнення суд враховує матеріали, подані дізнавачем або прокурором щодо неявки певного учасника кримінального процесу за викликом, і причини такої неявки. При задоволенні зазначеного клопотання суд враховує причину неявки й потребує від слідчого лише її встановлення, а не доведення фактів стосовно такої ситуації.

При застосуванні норм, які регулюють порядок накладення грошового стягнення та здійснення приводу, необхідно пам'ятати, що вони перебувають у системному зв'язку з нормами, які регулюють порядок виклику учасників процесу дізнавачем.

За наявності достатніх підстав вважати, що для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, *необхідно тимчасово обмежити підозрюваного в користуванні спеціальним правом*, дізнавач має право тимчасово вилучити документи, які посвідчують користування спеціальним правом. Тимчасово

вилученими можуть бути документи, що посвідчують користування таким спеціальним правом: право керування транспортним засобом або судном; право полювання; право на здійснення підприємницької діяльності (ч. 1 ст. 148 КПК України). Цей захід може бути застосовано лише щодо підозрюваного.

Процесуальною підставою тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом під час дізнання є ухвала слідчого судді за клопотанням дізнавача (ч. 2 ст. 144 КПК України). Метою здійснення тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом під час дізнання є:

- припинення перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці чи запобігання вчиненню іншого;
- припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню;
- забезпечення відшкодування шкоди, завданої захиснику чи представнику особи.

У разі тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, дізнавач за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням не пізніше двох днів з моменту тимчасового вилучення. Клопотання про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом має відповідати вимогам ч. 2 ст. 150 КПК України. Якщо таке клопотання подано з порушенням цих вимог, слідчий суддя ухвалою повертає його прокурору.

Якщо слідчий або прокурор звертаються з клопотанням про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом, якому не передувало тимчасове вилучення майна, обов'язковою при розгляді такого клопотання в суді є участь прокурора та/або дізнавача, підозрюваного, його захисника.

Варто наголосити, що законодавець встановлює жорсткі строки («не пізніше трьох днів») розгляду клопотання про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом.

КПК не передбачає, як має діяти слідчий суддя в разі неявки дізнавача, який звернувся з клопотанням. Тому судова практика не є однозначною. У таких випадках слідчі судді часто приймають рішення про відмову в задоволенні клопотання, тобто вирішують його по суті. Вища рада правосуддя вважає, що слідчий суддя в цьому випадку вчиняє дисциплінарний проступок і притягає суддю до відповідальності.

Зазначена законодавча невизначеність має бути усунена шляхом встановлення правила, згідно з яким неявка ініціатора питання про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом має тягнути залишення клопотання без розгляду. Таким чином, варто доповнити ст. 152 КПК України ч. 5 та 6 таким змістом: *«5. У разі неприбуття у судові засідання слідчого, дізнавача, прокурора, який звернувся з клопотанням про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом, належним чином повідомленого про розгляд клопотання, без поважних причин або неповідомлення ним про причини неприбуття слідчий суддя постановляє ухвалу про залишення клопотання без розгляду.*

6. Копія ухвали надсилається особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному, іншим заінтересованим особам не пізніше дня, наступного за днем її постановлення, та підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень».

Одним з найбільш дієвих ЗЗКП, передбачених гл. 10 КПК України, є *тимчасове вилучення майна* (гл. 16) – захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у фактичному позбавленні підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене в ч. 2 ст. 167 КПК України майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися ним до вирішення питання про арешт або про його повернення.

Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони: підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; є предметом кримінального правопорушення; одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення [7]. Таким майном мають бути викрадені документи захисника чи представника особи, щоб не допустити їх участі у кримінальному провадженні; документи, які містять відомості, що ганьблять захисника чи представника особи з метою усунення їх від участі у кримінальному провадженні [33].

Тимчасове вилучення електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду. Забороняється проведення самовільного вилучення, крім випадків, коли такі об'єкти стали предметом кримінального правопорушення.

Вилучені речі й документи зберігає орган, що їх вилучив, до розгляду провадження про кримінальний проступок по суті в суді. У виняткових випадках вилучені речі й документи можуть бути повернуті володільцеві до розгляду провадження про кримінальний проступок по суті в суді. Про вилучення речей та документів складають протокол або роблять відповідний запис у протоколі про затримання. Вилучені речі визнають речовими доказами [109].

Відповідно до ч. 1 ст. 168 КПК України, тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому ст. 207, 208, 298-2 КПК України. Відповідно до ст. 207 КПК України, кожен, хто не є уповноваженою службовою особою на затримання, має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу, окрім судді та народного депутата України, за наявності відповідних підстав, а саме:

- 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;
- 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

Але для того, щоб таке затримання було законним, особа, яка здійснила затримання, зобов'язана:

1) згідно зі ст. 207 КПК України – негайно доставити затриману особу до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцеперебування особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;

2) відповідно до ст. 168 КПК України – одночасно з доставленням затриманої особи до дізнавача, прокурора, іншої службової особи передати їм тимчасове вилучене майно, у разі такого вилучення.

Окрім того, в ст. 298-3 КПК України законодавцем регламентована можливість вилучення речей і документів, які є знаряддям та/або засобом вчинення кримінального проступку, передбаченого ст. 397 КК України чи безпосереднім предметом посягання, які виявлені під час затримання, особистого обшуку затриманої особи або огляду речей уповноваженою службовою особою [109]. Вилучені речі й документи зберігаються органом, що їх вилучив, до розгляду провадження про кримінальний проступок по суті в суді у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. У виняткових випадках вилучені речі й документи можуть бути повернуті володільцеві до розгляду провадження про кримінальний проступок по суті в суді. Залежно від результатів розгляду вилучені речі та документи у встановленому порядку конфіскують або повертають володільцеві, або знищують. Про вилучення речей і документів складається протокол або робиться відповідний запис у протоколі про затримання. Вилучені під час обшуку затриманої особи речі й документи визнаються речовими доказами, про що дізнавачем виноситься відповідна постановка, та приєднуються до матеріалів дізнання. Уповноважена службова особа за наявності достатніх підстав вважати, що особою вчинено порушення, за яке відповідно до КПК України може бути застосовано покарання у вигляді позбавлення права керування транспортними засобами, тимчасово вилучає посвідчення водія до набрання вироком законної сили, але не більш як на три місяці з моменту такого вилучення, і видає тимчасовий дозвіл на право

керування транспортними засобами. Вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей відповідно до ст. 214 КПК України, дозволяється здійснювати також і до внесення відомостей до ЄРДР, але лише з метою з'ясування обставин вчинення кримінального проступку.

Затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила дії, передбачені ст. 397 КК України: законне затримання (ст. 207) та затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок (ст. 298-2).

Незважаючи на короткочасність затримання, за характером обмежень прав і свобод воно є одним з найбільш суворих запобіжних заходів. Адже застосування затримання безпосередньо пов'язане з обмеженням права людини на свободу та особисту недоторканність [16; 179]. Тому не випадково процесуальні норми, що регламентують порядок і строки затримання, включено до Конституції України та низки міжнародно-правових актів, зокрема Загальної декларації прав людини (1948 р.), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р.), Конвенції ООН проти катування та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання (1984 р.), Конвенції ООН про права дитини (1989 р.) та ін.

Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється уповноваженою службовою особою, якою відповідно до ч. 3 ст. 207 КПК України, є особа, якій законом надано право здійснювати затримання. Власне цим законодавець і обмежився, не вдаючись до закріплення повного та вичерпного переліку категорій службових осіб, уповноважених здійснювати затримання, і відсилаючи в цьому питанні до інших законодавчих актів, які регламентують порядок функціонування правоохоронних органів в Україні. Зважаючи на це, можна стверджувати, що суб'єктом затримання є службова особа правоохоронного органу України, якій спеціальним законом надано право

затримувати осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень. На сьогодні такими повноваженнями наділені всі поліцейські відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 23, ч. 1 ст. 37 Закону України «Про Національну поліцію», однак, як цілком правильно було зазначено в листі Офісу Генерального прокурора «Щодо дотримання вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Кримінального процесуального кодексу України під час затримання особи», однією з системних проблем, що призводять до порушень основоположних свобод прав і свобод людини, зокрема права на свободу й особисту недоторканність, є віднесення до «уповноваженої службової особи», яка має право здійснювати затримання без ухвали слідчого судді, виключно працівників органів досудового розслідування. Така практика не є правильною, адже «“уповноважена службова особа” є родовим поняттям, що включає в себе як слідчого, так і інших працівників правоохоронних органів, яким відповідними законами надано право на здійснення затримання. До таких працівників, зокрема, належать і працівники патрульної поліції та оперативних підрозділів, які мають повноваження здійснювати затримання в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України». На цьому також наголосила й колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального Верховного суду у своїй ухвалі від 16 лютого 2021 року в справі № 204/6541/16-к (провадження № 51-2172км19), де дійшла висновку, що зазначений термін включає поліцейських патрульної або іншої служби поліції, яким таких повноважень надано статтею 37 Закону «Про Національну поліцію», військовослужбовців Служби правопорядку, уповноважених на затримання Законом «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», службових осіб органів Державної прикордонної служби України тощо [46; 44].

У ст. 298-2 КПК України висунуто додаткові умови, за яких можна затримати особу. Застосування вищевказаних підстав для затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінального проступку, можливе лише за умови, що ця особа: відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку; чинить опір уповноваженій

службовій особі; намагається залишити місце вчинення кримінального проступку без вказівки працівника правоохоронного органу; під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи. Затримання за ст. 298-2 КПК України не застосовується за відсутності вищезазначених умов.

З метою розширення умов затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок, необхідно доповнити ч. 1 ст. 298-2 КПК України таким змістом: «1. Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, *якщо цю особу застали під час вчинення кримінального проступку чи замаху на його вчинення або якщо безпосередньо після вчинення кримінального проступку очевидець, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила кримінальний проступок*, та лише за умови, що ця особа:...».

Дослідивши поставлене питання, О. Цимбалістенко доходить висновку, з яким ми повністю погоджуємося. Так, на його думку, очевидно, що, затримуючи підозрюваного, особа, яка здійснює затримання, здебільшого не має даних про внесення відомостей до ЄРДР, і чекати такого внесення немає жодних підстав. В іншому випадку за час, необхідний для внесення відомостей до ЄРДР, підозрюваний міг би зникнути з місця вчинення кримінального правопорушення, приховати його сліди, переховатись тощо, і ні уповноважена службова особа, ні будь-яка інша особа не мали б права його затримувати. Проте таке вирішення окресленого питання, яке є цілком логічним і обґрунтованим з фактичної точки зору, з формального погляду суперечить положенням КПК України. Так, затримання особи відповідно до ст. 131 КПК України належить до заходів забезпечення кримінального провадження, які згідно з ч. 1 цієї статті застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження. Отже, викладене означає, що затримання особи може мати місце лише в межах кримінального провадження й тільки у зв'язку з його веденням [252, с. 54].

Відповідно до ч. 2 ст. 298-2 КПК України, затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюють не більше як на три години з моменту фактичного затримання. Копію протоколу затримання особи невідкладно надсилають прокурору; за ч. 3 ст. 298-2 КПК України, уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, і дізнавач повинні негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою підстави затримання та у вчиненні якого кримінального правопорушення її підозрюють, а також роз'яснити її право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти неї, негайно повідомити інших осіб про своє затримання і місце перебування, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК України [109].

Отже, особу може бути затримано на підставі вимог ч. 4 ст. 298-2 КПК України:

1) до сімдесяти двох годин – за умов, передбачених п. 1–3 ч. 1 ст. 298-2 КПК України, і з дотриманням вимог ст. 211 КПК України («Строк затримання особи без ухвали слідчого судді»);

2) до двадцяти чотирьох годин – за умови, передбаченої п. 4 ч. 1 ст. 298-2 КПК України [109].

Під час досудового розслідування кримінальних проступків запобіжні заходи застосовуються слідчим суддею за клопотанням дізнавача, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора. Закріплення в КПК України повноважень прокурора, слідчого та дізнавача приймати процесуальні рішення про застосування запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки обумовлює необхідність внесення змін і до порядку обрання запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання (доповнення таким суб'єктом як дізнавач).

Запобіжні заходи застосовуються при наявності для того підстав. Так, у ч. 2 ст. 177 КПК України визначені загальні підстави застосування запобіжного заходу:

– наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення. В практиці Європейського суду з прав людини поняття «обґрунтована підозра» тлумачиться у п. 175 рішення у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (від 21 квітня 2011 р.), де визначено, що «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення;

– наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України, а саме: переховуватися від органів досудового розслідування та (або) суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку з речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста в цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується [45, с. 35].

Найбільшу кількість серед клопотань про застосування запобіжних заходів становлять клопотання про застосування особистого зобов'язання відповідно до ст. 179 КПК України. У провадженні місцевих загальних судів у 2023 р. перебувало 31,5 тис. клопотань про застосування особистого зобов'язання (розглянуто – 30,6 тис., із них задоволено – 19,5 тис. або 94,7%) [6]. Особисте зобов'язання та особиста порука вважаються найбільш м'якими запобіжними заходами, що полягають у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені ст. 194 КПК України.

Особисте зобов'язання – це запобіжний захід, суть якого полягає в обмеженні права підозрюваного, обвинуваченого на свободу пересування, вільний вибір місця проживання чи перебування шляхом покладення на нього

зобов'язання виконувати визначені слідчим суддею, судом обов'язки з числа тих, що зазначені в ч. 5 ст. 194 КПК України.

Обов'язки, які покладаються на підозрюваного під час обрання особистого зобов'язання:

1) прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;

2) не відлучатися з населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;

3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;

4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею з дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;

5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;

6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;

7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;

8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;

9) носити електронний засіб контролю (ч. 5 ст. 194 КПК України).

Вказані процесуальні обов'язки здебільшого стосуються обмеження таких конституційних прав: на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України (ст. 33 Конституції України).

Нерідко в наукових публікаціях розглядається питання щодо відсутності в чинному КПК України такого запобіжного заходу, як підписка про невиїзд, що, на думку окремих авторів, може загрожувати масовому, необґрунтованому застосуванню арешту [162; 198]. Складається враження про те, що слід уважніше звернутись до кримінально-процесуальних норм, наприклад, ст. 179 КПК України закріплює можливість застосування на досудовому провадженні такого запобіжного заходу, як особисте зобов'язання. По суті, це і є так звана «підписка

про невіїзд» (яка застосовувалася до 2012 р., за рішенням дізнавача). Зокрема, підозрюваному, обвинуваченому письмово, під розпис, повідомляються покладені на нього обов'язки із заборобою залишення місця постійного проживання без попередження дізнавача та роз'яснюється, що в разі їх невиконання до нього може бути застосовано більш жорсткий запобіжний захід і накладено грошове стягнення [126, с. 130].

Особиста порука – це запобіжний захід, суть якого полягає в наданні особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу.

Мета застосування: забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання до вчинення дій, які вказані в ч. 1 ст. 177 КПК України, а саме: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку з речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста в цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Водночас при проведенні досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи виникає низка питань щодо правового порядку застосування особистого зобов'язання та особистої поруки. Зазначені запобіжні заходи обираються відносно особи, яка має позитивні характеристики, постійне місце проживання та роботи або навчання, вчинила нетяжке кримінальне правопорушення вперше, а також коли застосування до цієї особи більш суворих запобіжних заходів не є

доцільним. Але, на відміну від колишнього запобіжного заходу «підписка про невиїзд», рішення щодо обрання якого в окремих випадках дізнавач приймав самостійно, запобіжні заходи відповідно до ст. 176 КПК України приймає слідчий суддя за мотивованим клопотанням дізнавача, погодженим з прокурором.

Безумовно, така ситуація зумовлює втрату значної кількості часу для оформлення необхідних матеріалів щодо забезпечення процедури обрання запобіжного заходу. До того ж при визначенні порядку застосування цих запобіжних заходів (ст. 179, 180, 184, 185, 186, 187 КПК України) не враховано їх природу та правову сутність щодо несуттєвого обмеження прав підозрюваного або обвинуваченого. Також не взято до уваги, що контроль за дотриманням підозрюваним особистого зобов'язання та особистої поруки під час досудового розслідування здійснює безпосередньо дізнавач.

Таким чином, пропонуємо внести зміни до ст. 176–179, 194 КПК України, дозволивши дізнавачеві під час досудового розслідування, за погодженням з прокурором, приймати рішення про обрання щодо підозрюваних зазначених запобіжних заходів, а прокурору надати відповідні повноваження під час судового провадження.

3.2. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи

Процес доказування є складною багатоаспектною діяльністю суб'єктів кримінального судочинства. Будучи специфічним, він виступає особливим різновидом інтелектуальної діяльності суб'єктів досудового розслідування, складовою частиною якого є одержання доказів.

Після початку кримінального провадження здійснюють низку процесуальних дій, зокрема СРД, за допомогою яких збирають і перевіряють

докази. Дослідниками в умовах дії чинного КПК України зазначається, що СРД є: основним способом збирання доказів [265, с. 206], основним засобом формування доказів [122, с. 107], основним способом отримання доказів стороною обвинувачення під час досудового розслідування [39, с. 26], основним способом отримання доказів або перевірки вже отриманих доказів у кримінальному провадженні [154, с. 18], основним засобом доказування [260, с. 282], основним засобом всебічного, повного та неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження, досягнення його завдань [71, с. 42] тощо.

Перелік цих дій чітко визначено в кримінальному процесуальному законі. Загальні вимоги до проведення СРД зазначено в ст. 223 КПК України, а саме: це встановлені законом найбільш суттєві правила проведення СРД, дотримання яких покликано забезпечити законність та обґрунтованість їх проведення, досягнення їх мети та вирішення завдань кримінального провадження [106, с. 368]. Підставами їх проведення є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети (ч. 2. ст. 223 КПК України).

Під час досудового розслідування кримінальних проступків службова особа підрозділу дізнання (дізнавач), або уповноважені особи інших підрозділів в межах компетенції здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків, виконує дії і рішення, передбачені або зумовлені кримінальним процесуальним законом. Так, відповідно до ст. 300 КПК України під час досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється виконувати всі СРД та НСРД, передбачені ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК України, а також відбирати пояснення для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, проводити медичне освідування, отримувати висновок спеціаліста, що має відповідати вимогам до висновку експерта, знімати показання технічних приладів і технічних засобів у провадженнях щодо вчинення кримінальних проступків, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального

проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей, до внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР.

Необхідність закріплення існуючих доказів (шляхом призначення експертизи, проведення огляду речових доказів), а також отримання нових доказів шляхом допитів, обшуків актуалізується на початку розслідування. Проведене опитування показало, що респонденти оцінюють результативність окремих СРД в такий спосіб: допит (свідків, потерпілого, підозрюваного) (36,6%); огляд (30,5%); проведення обшуку (7,3%); призначення та проведення судової експертизи (25,6%) (Додаток Б).

При підготовці та проведенні СРД під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи потрібно вирішити такі питання: а) черговість СРД; б) визначення часу для їх проведення; в) з'ясування можливості одночасного проведення СРД [215, с. 128].

Огляд. Під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи здійснюється огляд таких видів об'єктів:

– місце події (місце, де було вчинено втручання: а) приміщення, де захисник чи представник особи здійснював діяльність, пов'язану з наданням правової допомоги (приміщення суду, службові кабінети, зали судових засідань, офіси захисників, квартири, будинки, вулиця тощо). Окрім того, непоодинокими є випадки, коли місце вчинення кримінального правопорушення було пов'язане з маршрутом пересування потерпілої особи;

б) місце та засоби безпосереднього вчинення втручання, наприклад: місце викрадення документів або огляд поширених відомостей, що ганьблять захисника чи представника особи, щоб не допустити їх до участі у провадженні; обман особи з метою їх дезінформації та позбавлення можливості брати участь у провадженні);

– документи (листи, аркуші паперу, на яких відображено втручання в діяльність захисника чи представника особи тощо).

Огляд передбачуваного або дійсного місця події має вирішальне значення для встановлення ознак кримінального правопорушення, тому зволікання з

проведенням огляду місця події може спричинити зміну обстановки, зникнення слідів кримінального правопорушення або особи, якою він був вчинений, предметів, які можуть стати згодом речовими доказами. Кримінальний процесуальний закон допускає проведення цієї СРД до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань[145].

Таким чином, найбільш типовими місцями події у кримінальних провадженнях про погрозу або насильство щодо захисника чи представника особи є судові приміщення, адвокатські об'єднання та їх приміщення, житло захисника чи представника особи, транспортний засіб.

Результати анкетування дізнавачів показали, що огляд документів, комп'ютерної техніки проводився у 92% випадків. Однак вивчення кримінальних проваджень свідчить, що до цієї процесуальної дії слідчі ставляться формально, складаючи протокол огляду документів через деякий час після його фактичного проведення та з процесуальними порушеннями.

Водночас проведений аналіз матеріалів кримінальних проваджень свідчить про відносно низьку якість оглядів, зокрема місця події, насамперед за фактами проступків, що призводить до втрати цінної інформації. Крім цього, недоліки та прорахунки органів досудового розслідування значно ускладнюють висунення оптимальних версій, що перешкоджає встановленню осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, а у разі встановлення таких осіб – ускладнює доведення їх винуватості [222].

При проведенні огляду місця події, під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, деякі сліди вчинення кримінального проступку дізнавач не може виявити сам, тому й залучає до проведення спеціаліста.

Можна назвати такі функції, які виконує спеціаліст під час проведення СРД: пізнавальну – виявляє, фіксує і вилучає докази; організаційну – використовує технічні засоби фіксації для роботи зі слідами; методологічну – визначає методи дослідження окремих слідів на місці вчинення кримінального правопорушення; роз'яснювальну – сприяє слідчому у виділенні ознак окремих

слідів; координаційну – у разі залучення групи або бригади спеціалістів погоджує свої дії з діями слідчого й інших спеціалістів щодо аналізу окремих слідів; посвідчувальну – засвідчує правильність аналізу окремих слідів та їх описання у протоколі; прогностичну – він передбачає можливу модель кримінального правопорушення; допоміжну – сприяє слідчому при описанні слідів [145, с. 141–142].

Серед особливостей залучення спеціалістів недержавних установ можна зазначити той факт, що нерідко вони неохоче погоджуються прибути за викликом до слідчого для участі в огляді. Часто поясненням тому є: по-перше, небажання безоплатно надавати такі послуги; по-друге, небажання брати участь взагалі в досудовому розслідуванні; по-третє, фактично немає відповідальності за відмову від участі у СРД. Так, ст. 72 КПК України передбачено тільки відповідальність спеціаліста у разі неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття [109]. Під час залучення спеціалістів відділу криміналістичного забезпечення Національної поліції України або працівників Експертної служби МВС України як спеціалістів подібних перешкод не виникає. Але в таких установах не завжди є фахівці необхідної галузі знань. У результаті вивчення матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що огляд місця події проводився в 70% випадків, але ефективним виявився лише у 21%, в інших – мав лише формальний характер [222].

Серед основних помилок під час огляду місця події можна виділити такі: непроведення у випадках, коли його проведення було необхідним; несвоєчасне проведення; неправильне визначення меж огляду; недоліки фіксації у протоколі специфічних об'єктів, предметів та обстановки; недостатнє застосування науково-технічних та інших спеціальних засобів; проведення без відповідних спеціалістів (залучення до проведення СРД спеціаліста одного профілю); ігнорування негативних обставин [222].

З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що спільною причиною таких помилок є відсутність у слідчого достатніх спеціальних знань, навиків застосування науково-технічних та інших спеціальних засобів.

Об'єктами огляду є електронні інформаційні системи (мобільні телефони, комп'ютери, ноутбуки) та пристрої для зберігання даних (флеш-накопичувачі, жорсткі диски, сервери), на яких містяться відомості про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України, які були знаряддям його вчинення чи приховання кримінально-протиправних дій. У разі відсутності власника електронних інформаційних систем та/або пристроїв для зберігання даних під час проведення їх огляду, необхідна обов'язкова фіксація таких дій за допомогою безперервного відеозапису, щоб із процесуальної точки зору упередити можливість сторони захисту здійснювати маніпуляцію щодо недопустимості використання результатів такого огляду як доказ. У зв'язку з цим, при проведенні огляду комп'ютерної техніки (серверів), за допомогою якої поширено відомості, які ганьблять захисника чи представника особи, необхідно враховувати:

- імовірність впровадження особами, зацікавленими в прихованні кримінального правопорушення, заходів зі знищення інформації та інших цінних даних;

- імовірність установки в комп'ютерній техніці (серверах) спеціальних засобів захисту від несанкціонованого доступу, які, не отримавши у встановлений час спеціального сигналу або коду, автоматично знищують всю інформацію, що зберігається на них, або найбільш важливу її частину, що цікавить слідство;

- імовірність установки на комп'ютерній техніці (серверах), до яких здійснюється тимчасовий доступ, інших засобів захисту інформації від несанкціонованого доступу [149].

Під час досудового розслідування розповсюдження через мережу «Інтернет» медійного контенту, який ганьбить захисника / представника доказовою базою, може бути зафіксована на вилученій комп'ютерній техніці (серверах) наступна інформація:

- переписка електронною поштою (e-mail), через службу обміну повідомленнями (ICQ) або в інший спосіб з приводу

створення, хостінгу, супроводу та адміністрування вказаного Інтернет-ресурсу (вебсайту);

- час створення Інтернет-ресурсу (вебсайту), з якого ресурсу він був завантажений, періоди його адміністрування;

- перелік (каталог) медійного контенту, який знаходиться на комп'ютерній техніці (сервері), час розміщення (видалення) на Інтернет-ресурсі (вебсайті) по кожному з виду медійного контенту;

- кількість відвідувань (переглядів) медійного контенту за його видами з моменту розміщення певного медійного контенту (а також загалом) на комп'ютерній техніці (сервері) [149, с. 27–33].

У зв'язку з цим надзвичайно важливою є участь спеціаліста під час тимчасового доступу до комп'ютерної техніки (серверів). Спеціалісти не тільки допоможуть розібратися в особливостях комп'ютерного устаткування і машинних носіїв інформації, вкажуть, що підлягає копіюванню, але й запобіжать умисному або випадковому знищенню інформації. Профіль і кваліфікація фахівця, якого необхідно привернути до тимчасового доступу до комп'ютерної техніки (серверів) у провадженнях цієї категорії, визначається залежно від цілей і завдань цієї слідчої дії з урахуванням первинних даних про характер злочину [194].

При тимчасовому доступі до комп'ютерної техніки (серверів) необхідно звертати увагу на невеликі аркуші (клаптики, обривки) паперу, які нерідко прикріплюються до цих пристроїв або розміщені в безпосередній близькості від нього (на них можуть бути записані коди й інші важливі для слідства позначки).

Під час проведення огляду місця події оглядають комп'ютерне обладнання, на якому був виявлений факт розповсюдження відомостей. Під час огляду на комп'ютерному обладнанні та засобах комунікації виявляють контент втручання або ознаки його перебування там, документують проведення огляду місця події. При цьому:

- щоб зберегти сторінку з екрану, де зображено відомості, робиться

скриншот цього зображення. В операційній системі Windows відкривають в браузері сторінку з відомостями. У подальшому, натискаючи клавішу Print Screen у правому верхньому куті клавіатури, здійснюють копіювання зображення екрану монітора в буфер обміну. Надалі слід перейти у вікно Microsoft Word і вставити скопійовану сторінку сайту із буферу обміну; зберегти документ на диску у форматі .doc, роздрукувати його (якщо можливо) й додати до протоколу огляду місця події:

- також слід зафіксувати посилання на сторінку сайту (файл) у каталозі обраного в браузері, що використовується. Зокрема, для браузера Microsoft Internet Explorer необхідно вибрати з меню «Сервис» – «Панели Explorer» – «Избранное» команду «Добавить в избранное», в діалоговому вікні «Добавление в избранное» встановити прапорець «Сделать доступно автономно», обрати місце збереження й натиснути кнопку «ОК» [218];

- фіксується документ (файл) із розповсюдженими відомостями для перегляду сторінки сайту в режимі офлайн. Для створення цього документа потрібно скористатися функцією збереження вебсайту, яка реалізована в Microsoft Internet Explorer. Виберіть з меню «Файл» команду «Сохранить как...». З'явиться діалогове вікно «Сохранение веб-страницы». Зі списку, що розкривається («Тип файла:») оберіть варіант для збереження сторінки: «Веб-страница, полностью (*.htm;*.html)»; «Веб-архив, один файл (*.mht)» або «Веб-страница, только HTML (*.htm;*.html)». Після цього слід натиснути кнопку «Сохранить», і сторінка почне завантажуватися й буде збережена на жорсткому диску [218];

- далі слід створити копію сторінки сайту (файл) на жорсткому диску за допомогою спеціальної утиліти, наприклад: HTTrack Website Copier. Ця утиліта дозволяє викачувати сайти на жорсткий диск і переглядати їх в режимі офлайн. HTTrack рекурсивно створює всі директорії сайту й відтворює тим самим його оригінальну структуру. Після закінчення завантаження користувач має можливість відкрити сайт у будь-якому браузері й переходити на сторінки за посиланнями так само, як це робиться в режимі онлайн. Програма HTTrack автоматично відновлює

розірвані з'єднання, підтримує функцію оновлення вже викачаних сайтів, містить інтегровану довідкову систему [149];

– вилучають інші засоби, речовини та предмети, які засвідчують втручання.

Згідно з п. 7 ст. 223 КПК України у разі застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної СРД – у даному випадку огляду – він може здійснюватися без запрошення понять.

Одночасно дізнавач може здійснювати знімки з екрану, так звані скриншоти:

А) В операційній системі Windows є використання клавіші на клавіатурі **PrtScr** – розташований у правому верхньому куті клавіатури (для всього екрана) або поєднання клавіш **Alt+PrtScr** – для поточного вікна. Після виконання цієї операції знімок поміщається до буфера обміну Windows. Далі слід перейти у вікно Microsoft Word і вставити скопійовану сторінку сайту з буферу обміну; зберегти документ на диску у форматі .doc, роздрукувати його (якщо можливо) й додати до протоколу огляду;

Б) У Mac OS за фотографування екрана відповідають клавіші **Shift+⌘ Command+3** (весь екран) та **⇧ Shift+⌘ Command+4** (поточне вікно). Автоматично знімок зберігається на стільницю, але, якщо при його створенні затиснута клавіша **Ctrl**, знімок зберігається в буфер обміну;

В) У багатьох дистрибутивах Linux та Unix можна скористатись клавішею **PrtScr** для створення знімка стільниці. Під час роботи з кількома моніторами знімок об'єднуватиме всі використані екрани. Для створення знімка поточного вікна призначена комбінація клавіш **Alt+PrtScr**, а при використанні комбінації **⇧ Shift+PrtScr** слід виділити графічним курсором ділянку екрана для збереження.

У подальшому слідчим вживаються заходи щодо фіксації посилання на сторінку ресурсу (сайту) в каталозі обраного в браузері, що використовується, на

відповідних носіях комп'ютерного обладнання, що належить територіальному органу чи підрозділу Національної поліції. Зокрема, для браузера Microsoft Internet Explorer необхідно вибрати з меню «Сервис» – «Панели Explorer» – «Избранное» команду «Добавить в избранное», в діалоговому вікні «Добавление в избранное» встановити прапорець «Сделать доступно автономно», обрати місце збереження й натиснути кнопку «ОК» [217, с. 139].

Також дізнавач фіксує медійний контент з метою подальшого перегляду сторінки ресурсу (сайту) в режимі офлайн.

КПК України містить положення, які не дозволяють повною мірою здійснювати роботу з ефективного збирання доказів щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи та виконувати завдання кримінального провадження, передбачені ст. 2 КПК України, щодо забезпечення швидкого розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності. Насамперед це стосується огляду житла чи іншого володіння особи, оскільки відповідно до положень КПК України він здійснюється згідно з правилами, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи, тобто лише на підставі ухвали слідчого судді (ч. 2 ст. 234 КПК України). При цьому добровільна згоди особи, яка є власником майна, не звільняє слідчого від зобов'язання звернення до слідчого судді з клопотанням про отримання ухвали. У зв'язку з цим, ч. 2 ст. 237 КПК України (Огляд) варто викласти у такій редакції:

«....2. Огляд, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється за добровільною письмовою згодою хоча б однієї особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням прокурора, слідчого чи дізнавача, погодженого прокурором, яке розглядається в порядку, передбаченому цим Кодексом, для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи.

Огляд комп'ютерних даних проводиться дізнавачем, слідчим, прокурором шляхом відображення у протоколі огляду інформації, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їх змісту (за допомогою електронних засобів,

фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або у паперовій формі)».

Допит. Показання відповідно до ст. 95 КПК України – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження [92]. Допит, відповідно до ст. 224–226 КПК України – це врегульована кримінальним процесуальним законом СРД, яка спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Вказана слідча дія проводиться шляхом отримання показань (відомостей) від свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні [109].

В результаті вивчення матеріалів кримінальних проваджень, обвинувальні акти формувалися на основі: показань потерпілого (52,4% випадків); показань свідків (21,5%); показань підозрюваного (14,6%); речових доказів (5,3%); висновків експерта (4,2%); слідчого експерименту (3,6%); обшуку (2,6%) (Додаток Б).

Важливого значення при збиранні доказів у кримінальних провадженнях про втручання в діяльність захисника чи представника особи має спланований та правильно організований допит. Водночас необхідно враховувати, що під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, підлягають допиту: потерпілий (захисник чи представник особи), підозрюваний, свідки та в деяких випадках – експерти. З погляду організації та тактичної складової найскладнішим є допит підозрюваного.

Одержання інформації дізнавачем передбачає необхідність комунікації (соціальної взаємодії, спілкування) з охопленням таких функціональних напрямів, як встановлення психологічного контакту, керування спілкуванням, здійснення психологічного впливу, одержання інформації, з іншого, з огляду на

широке коло осіб, що підлягають допиту як свідки, – одночасне обрання послідовності опитування та допитування осіб.

Процесуальний порядок організації та проведення допиту на стадії досудового розслідування закріплено у ст. ст. 65, 95–97, 133, 223–226, 232, 256 КПК України [109]. Зі всього бюджету часу, що витрачається слідчим на проведення цієї СРД, припадає понад 80% [26]. На основі узагальнення матеріалів кримінальних проваджень можна констатувати, що проведення допиту становить 100% від загальної кількості проведених інших СРД (Додаток Б). Важливість саме цієї СРД обумовлена тим, що інформація, яка отримується під час допиту, охоплює значну кількість чинників, які дозволяють слідчому оцінити та використовувати їх у процесі розслідування й за допомогою чого можливо встановити наявність чи відсутності події кримінального правопорушення, ступінь винуватості особи та інші обставини, що відповідно до ст. 91 КПК України підлягають доказуванню [73].

Типова тактика допиту під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи полягає в наступному: 1) підготовці до допиту; 2) складанні плану допиту з переліком питань, що слід встановити; 3) підготовці всіх необхідних матеріалів кримінального провадження для пред'явлення допитуваному за потреби; 4) спочатку отримати показання щодо будь-яких доказів, а потім за необхідності пред'явити їх допитуваному як підтвердження сказаного ним; 5) пред'являти докази в порядку зростання, починаючи з менш значних до більш значних.

Дізнавачам необхідно враховувати специфіку допитів у досліджуваній категорії кримінальних проваджень, яка полягає в наступному: по-перше, механізм протиправної діяльності кримінально-протиправних діянь здебільшого характеризується наявністю різних дій, спрямованих на перешкоду (умовляння, шантажування, погроза відмовити в наданні законних благ та інші форми впливу, окрім прохання вчинити які-небудь дії) захиснику чи представнику особи у виконанні ним службових обов'язків на досягнення неправомірного рішення, що вимагає комплексного підходу до організації допиту, формулювання

постановочних питань з їх подальшим розв'язанням; по-друге, допитуваними передусім є службова особа, яка не використовує своє службове становище стосовно захисника чи представника у своєму провадженні, розглядаючи інші провадження, де ці особи не беруть участі у провадженні (23%), або службова особа, яка при вчиненні цього кримінального проступку використовує своє службове становище (45%), які відразу ж помічають непідготовленість слідчого, неконкретність і поверховий характер питань, що негативно позначається на ефективності допиту; по-третє, під час допитів дізнавачеві найчастіше доводиться сприймати специфічну термінологію, за допомогою якої висловлюється більшість допитуваних (що власне й підтвердили опитані респонденти); по-четверте, метою допитів на початковому етапі розслідування є з'ясування умисного діяння, що посягає на правомірну діяльність захисника чи представника особи, пов'язану з наданням правової допомоги або встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці, яке полягає у вчиненні у будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги (у певний час) або порушенні встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці, а також у вчиненні тих самих діянь службовою особою з використанням свого службового становища; по-п'яте, організаційно-тактичними аспектами одночасного проведення допиту двох і більше осіб.

Як показали результати опитування, близько 58% дізнавачів і 70% слідчих обмежені у відомостях про особливості адвокатської діяльності.

Встановлено, що, відповідно до КПК України, за загальним правилом допит проводиться за місцем досудового розслідування, а всі інші випадки потребують погодження з особою, що допитується. Буквальне тлумачення цих положень дає підстави стверджувати, що для того, щоб дізнавачеві під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи провести допит у своєму кабінеті, необхідне погодження особи, що допитується. Це пояснюється тим, що кабінет не можна вважати місцем досудового

розслідування. У зв'язку з цим, ч. 1 ст. 224 КПК України (Допит) запропоновано викласти в такій редакції:

«1. Допит проводиться в службовому приміщенні органу, де працює особа, яка проводить допит, або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків».

Допит вимагає ретельного планування та підготовки до нього, позаяк проведенню такої СРД підлягають: свідки, потерпілі, підозрювані. Варто пам'ятати, що незалежно від процесуального статусу допитуваного, до проведення допиту необхідно готуватися. Також важливим є те, що зволікання з проведенням допитів може дати можливість особі виробити свою лінію поведінки, обдумати деталі своїх неправдивих показань тощо.

Так, щоб провести допит ефективно, потрібно детально вивчити та оцінити матеріали, які є у кримінальному провадженні, а саме: функціональні (посадові) обов'язки працівників, документи, які підтверджують право особи надавати правову допомогу (на заняття адвокатською діяльністю), а також законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють відповідну діяльність. На підставі таких документів потрібно скласти перелік запитань із зазначенням уже існуючих доказів та обрати тактичні прийоми для проведення допиту. Запитання мають бути конкретні, лаконічні, чіткі, також вони мають бути такі, щоб допитуваний не зрозумів рівня обізнаності дізнавача про розслідуваний кримінальний проступок. По-друге, перед допитом, дізнавачеві необхідно провести консультації із спеціалістами у відповідній сфері діяльності разом із пред'явленням відповідних документів для з'ясування незрозумілих обставин, що виходять за межі спеціальних знань дізнавача, або навіть залучити його до проведення допиту. По-третє, у випадку, коли дізнавач вважає, що особа може змінити свої свідчення, варто здійснити відеофіксацію проведення допиту. По-четверте, потрібно спланувати черговість проведення допитів різних осіб. По-п'яте, важливо пам'ятати, що під час проведення допиту допитуваній особі можна пред'являти деякі документи, що є дієвим тактичним прийомом [145].

Специфіка допиту під час кримінального провадження досліджуваної категорії проступків обумовлювалась насамперед специфікою предмета посягання, обставинами, які підлягають встановленню, статусом допитуваних – службових осіб, їх позицією на допиті.

Під час допиту особи, яка є свідком незаконного втручання в діяльність захисника чи представника особи, необхідно встановити такі обставини: прізвище, ім'я, по батькові свідка; число, місяць, рік народження; адреса місця проживання, адреса місця реєстрації; чи притягався до кримінальної відповідальності; якщо так, то за які саме кримінальні правопорушення; в яких стосунках перебуває із захисником / представником особи; за яких обставин йому стало відомо про незаконні дії підозрюваного; протягом якого часу він помічав протиправні дії підозрюваного; що може пояснити з приводу розповсюджених документів, відомостей тощо, які ганьблять особу захисника; чи відома йому особа підозрюваного; що конкретно може пояснити по суті провадження.

Складність у розслідуванні зазначеної категорії кримінальних правопорушень полягає в пошуку свідків, очевидців. Метою допиту свідка вважається одержання від допитуваного максимально повної інформації, відповідно до того, як він сприйняв і зберіг її в пам'яті. Система загальних тактичних прийомів, що застосовуються під час допитів таких свідків, найперше спрямована на встановлення психологічного контакту з допитуваним. При допиті сумлінних свідків зазвичай немає конфліктів. Слідчому під час такого допиту потрібно підтримувати й розширювати психологічний контакт, допомагати свідкові у правильному відтворенні сприйнятого й зафіксованого. Тут можна застосувати такі прийоми: постановка запитань, які сприяють виникненню асоціативних зв'язків, що допомагають пригадати; пред'явлення речових доказів; ознайомлення з фрагментами свідчень інших осіб для згадування тощо. Конфліктна ситуація виникає, коли допитуваний відмовляється від свідчень або заздалегідь неправдиво свідчить. Зазвичай такі ситуації виникають, коли свідки не мають бажання говорити проти своїх

знайомих, сусідів чи товаришів по службі, оскільки думають, що таку ситуацію можна вирішити без притягнення винних до кримінальної відповідальності [137, с. 628].

Негативними факторами, які можуть впливати на ефективність допиту підозрюваних, є достатня їх обізнаність з матеріалами, що є в розпорядженні дізнавача; вищий освітній рівень та соціальний статус; присутність на допиті захисника, корумповані зв'язки, що може створювати протидію розслідуванню та тиск на дізнавача.

Допит підозрюваного повинен бути спрямований на встановлення факту незаконності вчинюваних підозрюваним дій та їх протиправної спрямованості, тобто розуміння того, що вчинені дії призведуть до неправомірного втручання в правомірну професійну діяльність захисника й не мають іншої спрямованості. Необхідним складником виступає усвідомлення особою соціального характеру свого діяння, тобто усвідомлення його небезпечності для суспільства, шкідливості для суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом. Слід зауважити, що у разі втручання в діяльність захисника чи представника особи з надання правової допомоги особа, що вчиняє такі дії, не обов'язково має бути обізнана із правами та гарантіями захисника [145].

Службовим особам притаманні певні властивості поведінки під час допиту, що перешкоджають усебічному, повному та об'єктивному проведенню цієї СРД: штучність формально-логічної структури показань (показання надто «сухі», мають характер навмисне офіційної бесіди, не виходять за межі заздалегідь відомої слідчому інформації); уникнення дачі прямих відповідей на конкретні запитання слідчого або ухиляння від висвітлення конкретних фактів, пояснення цього своєю необізнаністю чи безпам'ятністю) [77, с. 286].

Необхідно звернути увагу, що, відповідно до ч. 5 ст. 224 КПК України, під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис [109]. На нашу думку, техніко-криміналістичні засоби належать до засобів психологічного впливу на допиті, адже завдяки ним створюється позитивний фон для одержання доказів. Допитуваний, розуміючи, що кожне його слово відразу фіксується,

поступово втрачає контроль над своєю поведінкою, допускає прорахунки й нерідко, навіть продовжуючи заперечувати свою вину, видає себе мовчанням або обмовляється щодо суттєвих обставин події.

Свідчення підозрюваного порівняно зі свідченнями свідків і потерпілих, зазначає Л. П. Ковтуненко, стосуються більш широкого кола обставин: в одних і тих самих свідченнях підозрюваний зазвичай викладає не тільки хід подій, але й відомості про свою попередню і майбутню діяльність, розповідає про мотиви діяння, його причини тощо. Підозрюваний, який свідчить, не пов'язаний цією версією і, крім викладення відомостей, які підтверджують або спростовують її, може по-іншому пояснити події, свою причетність до них, ступінь відповідальності тощо [84, с. 94].

При допиті осіб, винних у втручанні в діяльність захисника чи представника особи, додатково підлягають з'ясуванню питання про: причини вибору саме злочинної поведінки для досягнення бажаних результатів; причини, час та інші обставини, внаслідок яких винний опинився на місці вчинення кримінального правопорушення; те, чи знав він потерпілого раніше, які стосунки між ними були; характер дій потерпілого до вчинення кримінального правопорушення, безпосередньо перед початком злочинних дій; причини вибору конкретного способу вчинення кримінального правопорушення, конкретного місця і часу його вчинення, а також конкретного об'єкта злочинного посягання; характер і послідовність вчинених винним дій щодо реалізації злочинного наміру на етапі підготовки кримінального правопорушення [208].

У процесі проведення розслідування у 89% випадків виникає необхідність проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб між будь-якими особами, які раніше були допитані: свідками, потерпілими, підозрюваними, експертами. Дізнавач при підготовці до такої СРД повинен: повідомити повістками осіб, що будуть допитуватися, про час і місце проведення слідчої дії та повідомити осіб, які не обов'язково повинні бути присутні, але мають на це право; повідомити про проведення СРД осіб, участь яких під час її проведення є обов'язковою (захисників, представників, законних

представників); визначити необхідність застосування аудіо- чи відеозапису та потребу залучення у зв'язку із цим спеціаліста. Рішення про фіксацію допиту декількох осіб технічними засобами приймає особа, яка буде його проводити [72].

До цілей додаткового допиту, що може передувати одночасному допиту, слід віднести виклик таких внутрішніх реакцій допитуваного, які змушують його говорити правду, і врешті-решт завдяки котрим правдива людина сама виступить з ініціативою проведення одночасного допиту. Вплив на мотиваційну сферу особистості за умови позиції співпраці передбачає застосування таких методів впливу, як стимулювання, схвалення, висловлення подяки, коригування уявлень про можливий розвиток ситуації в позитивному напрямі, а у разі конфронтації – методів критики (докір, жаль, обурення, негативне узагальнення), коригування уявлень про можливий розвиток подій у негативному напрямі. За умови позиції співпраці вплив на інтелектуальну сферу особистості здійснюється за допомогою методів надання допомоги в побудові системи уявлень і переконань, а у разі конфронтації – методів дезорганізації системи наявних уявлень і переконань, конкретизації помилкових уявлень про ситуацію. На емоційно-вольову сферу особистості вплив здійснюється за умови позиції співпраці за допомогою методів схвалення вольових зусиль і навіювання необхідного стану та методів психологічного примусу й нейтралізації мотивів «проти» у разі конфронтації між співрозмовниками [147].

Для виявлення інформації про особу потерпілого й обстановку вчинення кримінального правопорушення одночасний допит має бути проведений між підозрюваним і свідком учиненого кримінального правопорушення, а також іншими співучасниками кримінального правопорушення. У такому випадку допит не лише містить найменший ступінь ризику втрати доказової інформації, він спрямований на її отримання і закріплення. Метою одночасного допиту є активізація у спогадах злочинця інформації про обстановку вчинення кримінального правопорушення, а також про особу потерпілого, у ситуації за добросовісної помилки однією допитуваною особою та надання правдивих

показань іншою чи за добросовісної помилки обох допитуваних осіб щодо різних обставин справи [84, с. 165].

Види запитань дізнавача, що розкривають необхідний зміст та виконують певне завдання одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, є наступними:

- додаткові питання – ставлять з метою заповнити прогалини раніше одержаних показань;
- уточнюючі питання – можуть ставитися з метою деталізації показань, але частіше – для уточнення, конкретизації отриманих відомостей;
- нагадуючі питання – спрямовані на актуалізацію забутого, пожвавлення пам'яті допитуваних, на виникнення тих чи інших асоціацій, за допомогою яких допитувані зможуть пригадати обставини події;
- контрольні питання – формуються з метою перевірки відомостей, отриманих на попередніх допитах, особливо якщо в них містилися розбіжності;
- викриваючі питання – спрямовані на розвінчання брехні несумлінного допитуваного, що зазвичай супроводжується пред'явленням допитуваному доказів або показів другого допитуваного, які спростовують його показання [54, с. 307].

Як правило, основу підготовлених запитань будуть становити ті, які відображають сутність розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб. Тому є необхідність підготувати відповідні фрагменти протоколів для зачитування під час одночасного допиту. Слід також заздалегідь підготувати запитання, що мають на меті досягнення тактичних цілей СРД, реалізують тактичні прийоми, наприклад: створення враження поінформованості дізнавача про подію та учасників, актуалізацію забутого тощо.

Важливим є порядок, у якому ці питання повинні ставитись. Він має істотне значення для встановлення обставин кримінального провадження. Кожне питання повинне ставитися без випередження подій, а тоді, коли сформувалися умови для його оголошення.

При цьому треба дотримуватись таких вимог:

1. Питання повинно бути конкретним і стосуватися однієї обставини, лаконічним і не допускати двозначного тлумачення.

2. Необхідно уникати питань, на які можлива коротка відповідь типу: «так», «ні», «точно», «звичайно», «звісно» тощо.

У ситуації, коли підозрюваний плутає або не може згадати всіх обставин вчинення кримінального проступку, потрібно правильно сформулювати питання. До них повинні входити підказки, тон голосу під час їх вимови не повинен передбачати особисте ставлення, очікування слідчого. Вибираючи черговість, відповідно до якої допитуваним ставитимуться питання, необхідно надати перевагу свідкові, співучасникові кримінального правопорушення, а не підозрюваному, в чий пам'яті необхідно відновити події [145].

При викритті правопорушника, одночасний допит може бути проведений і між свідком, потерпілим, які надають викривальні свідчення, з одного боку, і підозрюваним, таким, що заперечує свою причетність до вчинення кримінального правопорушення, – з іншого: ситуація, коли є неправдиві свідчення однією допитуваною особою та повідомлення правдивих свідчень іншою, чи ситуація за відмови від свідчень однією особою та правдивими свідченнями іншої. Якщо ж є декілька осіб підозрюваних, які не визнають вини у вчиненні кримінального правопорушення, вербальну інформацію отримуємо лише від однієї особи, зокрема потерпілого чи свідка, то проводити одночасний допит із цим свідком чи потерпілим доцільно за правилами, які були передбачені щодо проведення очної ставки, тобто коли присутні лише двоє допитуваних: той, хто дає викривальні показання, і підозрюваний, що не визнає вини [145].

Основними прийомами підвищення ефективності тактики такого допиту у кримінальних провадженнях щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи є: надання учасникам одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб ініціативи в дослідженні питань, з приводу яких виникли суперечності; розгляд спірних питань у зворотній послідовності розвитку подій; пред'явлення доказів для поживавлення асоціативних зв'язків пам'яті; поділ предмета одночасного допиту на частини; загострення суперечностей у

показаннях допитуваних за менш значущими спірними обставинами; припинення брехні одного учасника з акцентуванням на правдивості іншого; використання позитивних рис особистості несумлінного учасника; уповільнений темп одночасного допиту; зміна черговості постановки питань.

Обшук теж належить до першочергових СРД, оскільки своєчасне його проведення, а також якісна робота з документами є найважливішою особливістю розслідування.

Відповідно до ст. 234 КПК України, така СРД проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Слідчий суддя відмовляє в задоволенні клопотання про обшук, якщо прокурор, слідчий не доведе наявності достатніх підстав вважати, що: 1) було вчинено кримінальне правопорушення; 2) відшукувані речі і документи мають значення для досудового розслідування; 3) відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду; 4) відшукувані речі, документи або особи знаходяться у зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи; 5) за встановлених обставин обшук є найбільш доцільним та ефективним способом відшукування та вилучення речей і документів, які мають значення для досудового розслідування і встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб, а також заходом, пропорційним втручанням в особисте і сімейне життя особи [109].

Обшук, як вказує О. В. Капліна, належить до слідчих дій, при проведенні яких раптовість та невідкладність є умовами успішного досягнення результату. Тому якщо робити довготривалу перерву під час проведення слідчої дії, можна із зрозумілих причин не отримати бажаного результату та не досягти мети слідчої дії [71, с. 44].

Підставами для проведення обшуку є наявність достатніх відомостей вважати, що знаряддя кримінального правопорушення або майно, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також розшукувана особа знаходяться в

певному приміщенні або місці чи в якої-небудь особи. Як правило, ці фактичні дані отримуються, наприклад, під час допиту свідків, підозрюваних або проведення інших слідчих (розшукових) чи процесуальних дій. Процесуальних підстав проведення обшуку дізнавача, як суб'єкта уповноваженого законодавцем на проведення вказаної дії, в КПК України немає. Прокурор, він же процесуальний керівник, може самостійно в межах кримінального провадження звернутися з клопотанням про проведення вказаної СРД до слідчого судді. Процесуальний порядок підготовки до проведення обшуку, виконання ухвали слідчого судді про проведення обшуку визначені ст. 234–236 КПК України. Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді (ч. 2 ст. 234 КПК України), за винятком випадків, передбачених ч. 3 ст. 233 КПК України.

Визначено типові недоліки, які допускалися прокурорами під час звернення до слідчих суддів з клопотаннями про проведення обшуку в кримінальних провадженнях за ст. 397 КК України, зокрема: 1) викладена в клопотанні правова кваліфікація кримінального правопорушення суперечила підставам для проведення обшуку, оскільки речі або документи, які планувалося відшукати, не мали стосунку до кримінального проступку, в межах якого подавалося клопотання про проведення обшуку; 2) копії доданих до клопотання документів та інших матеріалів кримінального провадження, а також копія витягу з ЄРДР щодо кримінального провадження, в межах якого подавалося клопотання, належним чином не були засвідчені, а інколи копії були такими, що їх зміст узагалі було неможливо встановити; 3) в клопотанні, в якому порушувалося питання про проведення обшуку будівлі або споруди, в якій розташовано декілька приміщень, кардинально різних за своїм функціональним призначенням, не містилося конкретної вказівки на те, в якому саме приміщенні необхідно провести обшук; 4) у клопотанні не вказувалося індивідуальних або родових характеристик речей чи документів, які планувалося відшукати.

Головна мета проведення такої СРД у кримінальних провадженнях щодо втручання в діяльність захисника / представника полягає у відшукуванні знарядь

самого втручання: документи (листи, клопотання), і ті, які викрадені; техніка, за допомогою якої розповсюджено неправдиві, негативні відомості тощо.

Під час застосування такого засобу кримінального процесуального доказування як обшук житла чи іншого володіння особи слідчий, прокурор, відповідно до ч. 5 ст. 236 КПК України, мають право здійснювати обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Водночас чинний КПК України ані у главі 20, ані в інших його нормах не визначає процесуальний порядок застосування такого способу отримання доказів як обшук особи на підставі ухвали слідчого судді, що є, на наш погляд, суттєвим недоліком чинного КПК України.

На вказану проблему звертають увагу й інші дослідники, зазначаючи, що чинний КПК України, на відміну від КПК України 1960 р., не виділяє правових підстав для проведення обшуку особи, а містить загальні умови для проведення обшуку в цілому. Такий обшук відповідно до теорії кримінального процесуального законодавства має підвиди, серед яких є особистий обшук. Сформульовані КПК України 2012 року загальні підстави для проведення обшуку на практиці призводять до різного їх трактування та застосування, а це у свою чергу породжує різні правові наслідки для кримінального провадження та особи, яку обшукали.

У науковій літературі з цього приводу активно обговорюється питання, наскільки законним є застосування положень ст. 234 КПК України (обшук житла чи іншого володіння особи) до подібних правовідносин, якими є особистий обшук [91, с. 41]. Оскільки ст. 236 КПК України має загальну назву – «Обшук», а інших особливостей юридичної підстави для проведення обшуку жодна норма, крім ч. 5 ст. 236 КПК України, не передбачає, відповідно, за відсутності спеціальної норми слід застосовувати норму загальну й робити висновок, яким би парадоксальним та складним у практичному застосуванні він не був, що обшук особи, крім випадків, передбачених ч. 5 ст. 236 КПК України, може бути проведено лише на підставі ухвали слідчого судді [35, с. 185].

Така практика, зазначає О. С. Старенький, розгляду слідчими суддями клопотань слідчих, дізнавачів, прокурорів про проведення обшуку особи у кримінальному провадженні, а також позиція дослідників суперечить правовим засадам кримінального процесуального доказування [208]. Отримані у такий спосіб фактичні дані та відомості про їх джерела не можуть бути визнані доказом у кримінальному провадженні, оскільки вони не відповідають вимозі допустимості в розумінні ч. 1 ст. 86 КПК України. На його думку, положення ст. 208, 223, 234, 236, 241 КПК України, на які необґрунтовано посилаються правники, не регламентують процесуальний порядок проведення обшуку особи на підставі ухвали слідчого судді. Лише у двох нормах йде згадка про можливість проведення обшуку особи: 1) у п. 2 ч. 2 ст. 40-1, ч. 3 ст. 208, ч. 6 ст. 298-2 КПК України під час затримання особи у вчиненні злочину та кримінального проступку; 2) у ч. 5 ст. 236 КПК України у разі проведення обшуку житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді. Тому використання приписів ст. 208, 223, 234, 236, 241 КПК України з метою проведення обшуку особи на підставі ухвали слідчого судді є незаконним [208].

Зважаючи на результати аналізу матеріалів правозастосовної практики, можемо зробити висновок, що більшість слідчих суддів відмовляють у розгляді клопотань сторони обвинувачення про проведення обшуку особи через відсутність у чинному КПК України відповідного процесуального порядку [232]. Водночас передбачені п. 2 ч. 2 ст. 40-1, ч. 3 ст. 208, ч. 6 ст. 298-2 та ч. 5 ст. 236 КПК України підстави для проведення обшуку особи не в повній мірі задовольняють потреби правозастосовної практики, оскільки не в усіх випадках під час здійснення кримінального провадження, особливо на початковому етапі досудового розслідування, у слідчого, дізнавача, прокурора наявні підстави для затримання особи чи встановлені відомості про житло чи інше володіння особи. Тому, на наш погляд, відсутність у чинному КПК України нормативної регламентації підстав та порядку проведення обшуку особи на підставі ухвали слідчого судді є його концептуальним недоліком, який суттєво обмежує процесуальні можливості суб'єктів кримінального процесуального доказування

щодо застосування відповідного комплексу засобів кримінального процесуального доказування в досудовому розслідуванні.

Тому слушною є пропозиція О. В. Баганця та М. А. Погорецького, які обґрунтовують необхідність доповнити чинний КПК України ст. 234-1 «Обшук особи» таким змістом:

1. Обшук особи проводиться слідчим (детективом), прокурором на підставі ухвали слідчого судді з метою виявлення та вилучення речей і документів, що знаходяться на тілі обшукуваної особи, в її одязі та наявних у неї речах.

2. Підставою для проведення обшуку особи є наявність достатніх даних вважати, що відповідні речі або документи можуть перебувати в конкретній особі.

3. Обшук особи проводиться у порядку, передбаченому ст. 236 цього Кодексу.

4. Обшук особи проводиться виключно особою тієї ж статі, за участю понятих. Для проведення обшуку особи слідчий (детектив), прокурор мають право запросити спеціалістів.

5. Слідчий (детектив), прокурор мають право провести обшук особи без ухвали слідчого судді, якщо:

1) є достатньо підстав вважати, що особа, яка перебуває в житлі чи іншому володінні особи, в яких проводиться обшук, приховує при собі документи або речі, що можуть мати значення для кримінального провадження;

2) є необхідність проведення обшуку особи при її затриманні. В цьому випадку обшук особи може бути проведений за відсутності понятих [12, с. 137].

Таким чином, необхідність у проведенні обшуку під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи виникає насамперед тоді, коли є підстави вважати, що у службовому приміщенні, квартирі, будинку, який належить підозрюваному, можуть міститися предмети вчинення кримінального правопорушення, технічні засоби, які використовувалися для здійснення втручання тощо. Тому таку СРД необхідно проводити невідкладно, для того, щоб не були знищені сліди протиправної діяльності, документи.

Отже, практика застосування положень КПК України засвідчує, з одного боку, непристосованість окремих його норм, що регламентують порядок проведення СРД, до динаміки розвитку суспільних відносин у сфері кримінальної юстиції, а з іншого – нездатність за допомогою існуючих механізмів забезпечити належне виконання завдань кримінального провадження. У зв'язку з цим, вибір і проведення тієї чи іншої СРД під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи обумовлюється низкою факторів, зумовлених як обставинами кримінального провадження, так і особливостями кримінального проступку. Надалі, перевіряючи докази, необхідно використовувати різні джерела даних про ті самі факти (показання свідків, підозрюваних, висновки експертів, речові докази), оскільки перекручування інформації в одному джерелі можливе, а в системі джерел така ймовірність набагато зменшується.

3.3. Використання спеціальних знань при розслідуванні втручання в діяльність захисника чи представника особи

З використанням спеціальних знань деякі вчені пов'язують загалом застосування науково-технічних і техніко-криміналістичних засобів [199, с. 24]. У КПК України про спеціальні знання йдеться у ст. 71 (Спеціаліст) та у ст. 242 (Підстави проведення експертизи), в якій зазначено, що експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених ст. 244 КПК України, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [109], та в інших статтях КПК.

Водночас у науковій літературі немає однозначного вирішення питання щодо форм використання спеціальних знань у процесі розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи. Так, Б. В. Романюк зазначає, що

форма реалізації спеціальних знань залежить насамперед від суб'єкта, виду діяльності та мети їх застосування [181, с. 9]. До форм використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень окремі вчені-криміналісти відносять:

1) процесуальну, що полягає в участі суб'єктів спеціальних знань у СРД: безпосереднє використання їх слідчим, прокурором (у тому числі криміналістом) і складом суду при виконанні своїх процесуальних функцій збирання, дослідження й оцінки доказів; участь спеціалістів при провадженні слідчих дій; призначення і провадження судових експертиз [116, с. 50–51];

2) непроцесуальну, що полягає в отриманні слідчим консультацій, роз'яснень, проведенні попереднього дослідження: консультативна та довідкова діяльність суб'єктів спеціальних знань (усна чи письмова у вигляді довідок); проведення ревізійних чи аудиторських дій; участь суб'єктів спеціальних знань в оперативно-розшукових заходах; попередні дослідження матеріальних об'єктів спеціалістами й експертами (в усній чи письмовій формі); результати перевірок за криміналістичними обліками (у вигляді довідок) [226, с. 292].

Відповідно до ч. 1 ст. 69, ч. 1 ст. 71 та ч. 6 ст. 95 КПК України, головним критерієм визначення процесуальних форм застосування спеціальних знань у кримінальному процесі є саме суб'єкти їх застосування, а саме:

– спеціаліст – у формах консультації і технічної допомоги під час досудового розслідування та судового розгляду;

– судовий експерт – у формі залучення до проведення судової експертизи.

Законодавець висвітлює значення поняття спеціальних знань у ст. 101 КПК України, яка регламентує право кожної сторони кримінального провадження надати суду висновок експерта, що ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях. Згідно з ч. 1 ст. 242 КПК України, заборонено проведення експертизи для з'ясування питань права, що унеможливорює віднесення юридичних знань у теорії використання спеціальних знань до категорії «спеціальних».

Отже, поняття «спеціальні знання» варто тлумачити як наукові, технічні або інші з позицій кримінального процесуального закону неюридичні знання, отримані внаслідок спеціальної підготовки та практики суб'єктом, процесуальний статус якого визначається як експерт або прирівнюється до спеціаліста.

Натомість у чинному КПК України законодавець підійшов досить структуровано до формулювання відповідних положень, окремо визначивши норми, які визначають висновок експерта (ст. 101, 102 КПК України), та процесуальний порядок призначення експертизи як СРД (ст. 242–244 КПК України). При цьому в ст. 101 КПК України наводиться визначення висновку експерта як докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи (ч. 1); визначаються суб'єкти, які мають право отримувати висновок експерта, – сторони кримінального провадження (ч. 2); встановлюються межі висновку експерта (ч. 3–6), його форма (ч. 5) тощо. Окрім того, у чинному КПК України визначені чіткі вимоги, яким повинен відповідати висновок експерта (ст. 102).

Варто зазначити, що в науковій літературі свого часу (КПК 1960 р.) під час визначення сутності висновку експерта вченими акцентувалася увага як на розкритті змісту висновку експерта, так і на його процесуальній формі. Так, Є. Г. Коваленко, розкриваючи сутність висновку експерта через розкриття його змісту, розглядав його як сукупність фактичних даних і відомостей, зібраних у кримінальній справі, що містяться в його повідомленні слідчому, прокурору і суду, встановлених у результаті досліджень матеріальних об'єктів, проведених особою, обізнаною в певній галузі науки, техніки чи інших спеціальних знань і з використанням цих знань [81, с. 494]. Зі свого боку, Ю. М. Грошевий та С. М. Стахівський навпаки зосереджували увагу на процесуальній формі вказаного джерела доказів і визначали висновок експерта як документ, складений особою, якій у встановленому законом порядку доручено провести

дослідження й дати відповіді на запитання, що стосуються певної сфери знань [40, с. 193; 211, с. 240].

Процесуальною формою використання спеціальних знань, за чинним КПК України, під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи є участь спеціаліста у проведенні СРД та судова експертиза.

Спеціаліст, який залучається, на основі своїх фахових навичок, знань сприяє виявленню, закріпленню і вилученню доказів, шляхом надання слідчому консультативної допомоги при проведенні певної процесуальної дії, про що зазначається у протоколі цієї дії [146, с. 71]. Найпоширенішим видом залучення спеціаліста є його консультаційна діяльність. Можна виділити такі види консультацій фахівця: 1) консультації загального характеру (допомога слідчому детальніше розібратись у події кримінального правопорушення, механізмі, колі учасників кримінального правопорушення тощо), у частині питань, які пов'язані зі спеціальними знаннями; 2) консультації зі спеціальних питань під час підготовки до проведення слідчих (розшукових) дій. Наприклад, спеціаліст-консультант, який бере участь у підготовці СРД, може передбачити поведінку його учасників і способи подолання небажаних ситуацій. Тому при розслідуванні втручання в діяльність захисника чи представника особи консультації дізнавачеві можуть надавати спеціалісти різних сфер діяльності в частині технологій втручання в діяльність органів державної влади, розповсюдження відомостей, поширення документів, з метою перешкодити, змінити чи припинити надання правової допомоги (технологій електрозв'язку, зокрема здійснення комп'ютерних операцій), так і щодо суб'єкта-носія адвокатської таємниці (в частині встановлення правомірності діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги, тобто здійснення такими особами будь-яких законних заходів щодо захисту прав та інтересів фізичних осіб під час здійснення кримінального чи адміністративного судочинства, які здійснюються у передбаченому чинним законодавством порядку і не забороненими законом засобами і способами, за умови, що така діяльність є професійною).

Згідно із Законом України «Про судову експертизу» [172] та ст. 69 КПК України, експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [109].

Сутність експертизи, як зауважує М. Г. Щербаковський, полягає у проведенні досвідченою особою (експертом) за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, на основі його спеціальних пізнань самостійного дослідження, необхідного для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, що відображено у висновку експерта. Такий висновок вважається окремим процесуальним джерелом доказів (ч. 2 ст. 84, ст. 101, 102 КПК України). А отже, неприпустимо підміняти експертизу консультацією спеціаліста навіть у тому разі, якщо призначення експертизи не є обов'язковим (випадки, коли слідчий зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи закріплені у ч. 2 ст. 242 КПК України) [109; 269, с. 49–50].

Незважаючи на те, що вітчизняний законодавець у ч. 1 ст. 101 КПК України нормативно визначив поняття висновку експерта, чим мав нарешті усунути ті численні дискусії, що точилися навколо цієї категорії, у науковій літературі окремі правники досить критично підійшли до оцінки відповідних законодавчих нововведень. Так, В. В. Арешонков наголошує, що, по-перше, у визначенні вказаного поняття необхідно було б уточнити, що це документ, а не просто докладний опис дослідження, а, по-друге, у цьому визначенні не враховані випадки проведення експертизи декількома експертами [9, с. 165]. Окрім того, відсутність у понятті вказівки на випадки проведення експертизи декількома експертами не є свідченням неможливості проведення таких комплексних досліджень. При цьому у ч. 8 ст. 101 КПК України чітко вказується,

що якщо для проведення експертизи залучається кілька експертів, експерти мають право скласти один висновок або окремі висновки. Законодавче визначення висновку експерта має загальний характер і застосовується як у випадку проведення дослідження одним експертом, так і кількома.

Водночас маємо погодитися з позицією А. Р. Воробчак про те, що «закріплене ч. 1 ст. 101 КПК України визначення поняття висновку експерта підлягає уточненню у частині закріплення кола учасників кримінального провадження, які вправі (а у разі необхідності проведення відповідного виду обов'язкової експертизи – зобов'язані) залучити експерта». Із урахуванням ст. 243 і ч. 1 ст. 332 КПК України, експерт може залучатися на підставі доручення сторони кримінального провадження або ухвали слідчого судді, суду.

Висновок експерта являє собою докладний опис проведених експертом безпосередніх досліджень та зроблені за їх результатами висновки, що ґрунтуються на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, які були надані для проведення дослідження, обґрунтованих відповідей на запитання, що не виходять за межі спеціальних знань експерта і які були поставлені сторонами кримінального провадження, потерпілим, слідчим суддею та судом, зміст якого відповідає вимогам, передбаченим кримінальним процесуальним законодавством України [32, с. 22; 208, с. 337].

З урахуванням вивчення кримінальних проваджень встановлено, що важливою формою застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом втручання в діяльність захисника чи представника особи, є залучення експерта та проведення експертизи.

У контексті предмета дослідження слушною є думка А. А. Мацоли, яка відмітила, що успіх розслідування в кримінальних провадженнях, пов'язаних з перешкоджанням законній професійній діяльності, багато в чому залежить від уміння суб'єкта досудового розслідування виявити нагальну необхідність визначити перспективу і своєчасно провести судову експертизу [128, с. 59]. Таким чином, якщо в розпорядженні дізнавача є лист чи інше послання, що

містить втручання в діяльність захисника, то невідкладно повинна бути призначена і проведена відповідна експертиза для встановлення авторства тексту та ідентифікації особи, що передала повідомлення.

При проведенні *почеркознавчих досліджень* вирішуються питання як ідентифікаційного, так і діагностичного характеру. До ідентифікаційних питань належить установлення конкретного виконавця рукопису, який ганьбить захисника / представника особи. Для їх вирішення експертові потрібно надати зразки для порівняльного дослідження: вільні, експериментальні, умовно вільні. Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. ст. 160–166 КПК України) [109].

У постанові про призначення почеркознавчої експертизи слідчий точно повинен визначити той текст, фрагмент тексту, цифровий запис, підпис, який підлягає дослідженню. Обов'язково вказуються реквізити документа, межа, графа, рядок, на яких розташований рукописний запис, що цікавить слідство. Якщо рукопис не містить таких реквізитів (наприклад, записка на нелінованому папері), вказуються її початкові і завершальні слова. При дослідженні фрагменту рукопису визначається його словесний зміст і місце розташування в тексті. Якщо на експертизу направляється підпис, у постанові вказується прізвище особи, від імені якої вона виконана, і точне її розміщення в документі – рядок, графа, попередні слова тощо.

У постанові про призначення почеркознавчої експертизи повинні міститися відомості про відомі обставини, що стосуються предмета експертизи: умови виконання досліджуваного документа, зразків, стан виконавця досліджуваного тексту (підписи) в момент виконання, перенесені захворювання після виконання спірного рукопису, які могли привести до зміни почерку (захворювання очей, руки, психічні, нервові) тощо. Якщо експертному дослідженню підлягає підпис від імені вигаданої особи, ця обставина відбивається в постанові про призначення експертизи або безпосередньо у формулюванні питання.

Перед приєднанням вільних та умовно-вільних зразків до матеріалів справи слідчий повинен пред'явити їх особі, яка підлягає ідентифікації, а потім позначити кожний зразок, тобто вказати, що це вільний зразок почерку (підпису) певної особи (указати її прізвище, ім'я, по батькові) та посвідчити це своїм підписом. У разі неможливості пред'явити зазначені зразки (смерть виконавця, від'їзд тощо) як зразки слід надавати документи або інші папери, на яких рукописні тексти (підписи) достовірно виконані особою, щодо якої ставилися питання з ідентифікації її як виконавця досліджуваного рукопису.

Експериментальні зразки почерку можуть бути отримані під диктовку або шляхом самотійного вільного написання якого-небудь тексту. При отриманні зразків під диктовку виконавцеві пропонується написати текст так, як він його зазвичай виконує. При цьому можна взяти текст досліджуваного документа. Якщо ж це зробити неможливо (з тактичних міркувань небажано, щоб ця особа знала, що документ перебуває у розпорядженні слідчого, або зміст тексту неприйнятний для написання – нецензурні вислови тощо), то береться так званий нейтральний текст з введенням в нього окремих слів з досліджуваного документа. Якщо необхідно дослідити велику кількість підписів, їх доцільно поділити за певними критеріями на групи (за особами, від імені яких виконано підписи, епізодами справи, видами документів тощо) і по кожній групі призначити окрему експертизу.

При підготовці й призначенні технічної експертизи документів необхідно виходити з того, що при виготовленні копії документа копіювально-розмножувальні апарати новітніх моделей за допомогою цифрових інтерфейсів здатні не тільки копіювати, але й сканувати зображення та друкувати їх як лазерні принтери.

Також досить часто під час досудового розслідування при огляді мобільного телефона слідчі виявляють аудіофайли, при прослуховуванні яких чутно розмову двох осіб – захисника / представника з підозрюваним. При цьому підозрюваний заперечує факт такої розмови. У зв'язку з тим, що такі файли містять фонограмні розмови, виникає необхідність встановлення того, чи дійсно

підозрюваний брав участь у зафіксованій на фонограмі розмові, та які конкретні слова і фрази ним промовлені. В цьому разі призначається судово-фоноскопична експертиза, за допомогою якої можливо встановити, чи міститься в аудіофайлі, наданому на дослідження, ознаки монтажу, та чи брав підозрюваний, захисник участь у зафіксованій на фонограмі розмові, та які конкретно слова та фрази ним промовлені, згідно з наданою стенограмою розмови. Для цього експерту слід надати відповідний носій інформації, на якому міститься файл, що підлягає дослідженню; оптичний носій (лазерний диск) в паперовому конверті, на якому міститься відеозапис проведення допиту журналіста (або його близьких родичів, членів сім'ї); оптичний носій (лазерний диск) в паперовому конверті, на якому міститься відеозапис проведення допиту підозрюваного; копію протоколу огляду зі стенограмою файлу, що направляються на дослідження, а також за необхідності матеріали кримінального провадження [82, с. 173].

Отже, експертиза матеріалів і засобів відео- та звукозапису проводиться зазвичай для вирішення таких завдань: ідентифікація голосу; виключення монтажу, тобто штучного створення розмови на магнітній стрічці (шляхом склеювання стрічки, електроакустичного або цифрового монтажу тощо); встановлення кількості учасників розмови; визначення наявності ознак інсценування розмови; встановлення, в якому приміщенні або місці могла відбуватися записана розмова; яка апаратура використовувалася при звукозаписі та ін. Необхідність призначення такої експертизи пояснюється тим, що обвинувачений може в суді повністю відкинути автентичність аудіозапису зі своїм голосом. Особливо це важливо, коли звукозапис є одним із важливих елементів в системі доказів. В цьому випадку, якщо в провадженні не була проведена експертиза щодо виключення монтажу, суду буде досить важко оцінити даний вид доказу, оскільки він має певні технічні параметри [268, с. 208–209].

Висновки до розділу 3

1. Дослідження особливостей провадження окремих ЗЗКП під час досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи (виклик, судовий виклик, привід, грошове стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, тимчасове вилучення майна, затримання уповноваженою службовою особою, запобіжні заходи – особисте зобов'язання та особиста порука) дало змогу окреслити правові підстави затримання підозрюваного, який вчинив кримінальний проступок, а також запропонувати зміни до КПК України в частині передбачення випадків затримання особи та її обшуку під час або після вчинення кримінального проступку, зокрема до випадків затримання необхідно закріпити: якщо цю особу застали під час вчинення кримінального проступку або замаху на його вчинення; якщо безпосередньо після вчинення кримінального проступку очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила кримінальний проступок (ст. 298-2 КПК України).

2. Розглянуто тактику проведення окремих СРД (огляд, допит, обшук) під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи. Результати анкетування дізнавачів показали, що огляд документів, комп'ютерної техніки проводився у 92% випадків. Однак вивчення кримінальних проваджень свідчить, що до цієї процесуальної дії слідчі ставляться формально, складаючи протокол огляду документів через деякий час після його фактичного проведення та з процесуальними порушеннями.

3. Встановлено, що, відповідно до КПК України, за загальним правилом допит проводиться за місцем досудового розслідування, а всі інші випадки потребують погодження з особою, що допитується. Буквальне тлумачення цих положень дає підстави стверджувати, що для того, щоб дізнавачеві під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи провести

допит у своєму кабінеті, необхідне погодження особи, що допитується. Це пояснюється тим, що кабінет не можна вважати місцем досудового розслідування. У зв'язку з цим, ч. 1 ст. 224 КПК України (Допит) запропоновано викласти в такій редакції:

«1. Допит проводиться в службовому приміщенні органу, де працює особа, яка проводить допит, або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків».

У процесі проведення розслідування у 89% випадків виникає необхідність проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб між будь-якими особами, які раніше були допитані: свідками, потерпілими, підозрюваними, експертами (за призначенням суду для з'ясування причин розбіжності в їхніх висновках, що стосуються одного й того самого предмета чи питання дослідження). Основними прийомами підвищення ефективності тактики такого допиту у кримінальних провадженнях щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи є: надання учасникам одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб ініціативи в дослідженні питань, з приводу яких виникли суперечності; розгляд спірних питань у зворотній послідовності розвитку подій; пред'явлення доказів для поживавлення асоціативних зв'язків пам'яті; поділ предмета одночасного допиту на частини; загострення суперечностей у показаннях допитуваних за менш значущими спірними обставинами; припинення брехні одного учасника з акцентуванням на правдивості іншого; використання позитивних рис особистості несумлінного учасника; уповільнений темп одночасного допиту; зміна черговості постановки питань. Доведено доцільність залучення до проведення такої процесуальної дії спеціаліста з метою розширення можливостей дізнавача в одержанні доказової інформації.

Чинний КПК України ані у главі 20 КПК України, ані в інших його нормах не визначає процесуальний порядок застосування такого способу отримання доказів або перевірки вже отриманих доказів як обшук особи на підставі ухвали

слідчого судді, що є його суттєвим недоліком. Зважаючи на наукові розробки вчених-процесуалістів (О. В. Баганець, М. А. Погорецький, О. С. Старенький та ін.), запропоновано доповнити чинний КПК України ст. 236-1 «Обшук особи».

4. Використання спеціальних знань під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи здійснюється у двох основних формах: 1) залучення до кримінального провадження спеціалістів (інженерів-комп'ютерних технологій, медійників, журналістів та ін.) для отримання необхідних консультацій, зокрема щодо: технологій втручання в діяльність органів державної влади, розповсюдження відомостей, поширення документів з метою перешкодити, змінити чи припинити надання правової допомоги (технологій електрозв'язку, зокрема здійснення комп'ютерних операцій), так і щодо суб'єкта-носія адвокатської таємниці (в частині встановлення правомірності діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги, тобто здійснення такими особами будь-яких законних заходів щодо захисту прав та інтересів фізичних осіб під час здійснення кримінального чи адміністративного судочинства, які здійснюються в передбаченому чинним законодавством порядку і не забороненими законом засобами і способами, за умови, що така діяльність є професійною); 2) призначення та проведення судових експертиз: почеркознавчих, техніко-криміналістичних, комп'ютерно-технічних для встановлення обставин кримінального провадження та факультативних (експертиз матеріалів і засобів відео- та звукозапису, лінгвістичних експертиз), які обумовлені видом розповсюджених відомостей, які ганьблять, дискредитують, обманюють захисника / представника чи позбавляють можливості брати участь у провадженні.

ВИСНОВКИ

У дисертації на підставі дослідження комплексу питань, що виникають під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, сформульовано наукові положення та одержано результати, що в сукупності спрямовані на виконання наукового завдання в галузі криміналістичної методики й містять практичні рекомендації щодо розслідування кримінальних проваджень зазначеної категорії, зокрема:

1. Аналіз судово-слідчої практики засвідчив, що здебільшого захисник чи представник особи стає потерпілим у кримінальному провадженні під час перешкоджання до здійснення правомірної діяльності з надання правової допомоги, порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці, що додатково підкреслює суспільну небезпечність цих діянь. Низький рівень наукової розробки вказаної проблематики негативно вплинув у практичній діяльності на ефективне розслідування цього виду кримінального правопорушення. На жаль, в умовах сьогодення питання процесуального статусу захисника чи представника особи розглянуто кримінальною процесуальною доктриною (О. Р. Балацька, С. В. Давиденко, І. В. Дубівка, С. В. Михайлів, Н. М. Обрізан, О. Д. Святоцький, О. М. Скрябін та ін.), втручання в їх діяльність – з позиції кримінального права в контексті кримінально-правової характеристики, кримінальної відповідальності (А. О. Мороз, Г. В. Логвинський), а представники криміналістики таку тематику не порушували, що зумовило відсутність методики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи й ускладнило протидію цьому негативному явищу з боку підрозділів Національної поліції України.

2. До елементів криміналістичної характеристики втручання в діяльність захисника чи представника особи віднесено: особу потерпілого; способи вчинення; обстановку вчинення; слідову картину; особу правопорушника.

Потерпілими у кримінальних провадженнях за ст. 397 КК України можуть бути: 1) захисник (69,7%); 2) представник особи (23,6%); 3) законний представник особи (6,7%), які здійснюють правомірну діяльність, пов'язану з наданням правової допомоги (консультації і роз'яснення з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні її доступу до вторинної правової допомоги та медіації), і така допомога потерпає від незаконних посягань у вигляді вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення цієї діяльності або порушення встановлених законом гарантій цієї діяльності та професійної таємниці.

Представник особи є родовим поняттям, яке в собі об'єднує наступних представників особи, що підтверджується анкетуванням респондентів: 1) законний представник підозрюваного, обвинуваченого (44,7%); 2) законний представник потерпілого (36,5%); 3) представник цивільного позивача, цивільного відповідача (12,9%); 4) законний представник цивільного позивача (5,9%).

Способи вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи проявляються у: 1) вчиненні в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи (викрадення документів, щоб не допустити їх участі у кримінальному провадженні; поширення відомостей, що їх ганьблять, тобто їх дискредитація, щоб усунути від участі у кримінальному провадженні; обман з метою їх дезінформації та позбавлення можливості брати участь у кримінальному провадженні) (34,8%); 2) порушенні встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи (54,9%); 3) порушенні встановлених гарантій професійної таємниці (порушення встановлених законом гарантій діяльності та професійної таємниці захиснику чи представнику особи можуть виявитися у: допиті адвоката як свідка з питань, що становлять адвокатську таємницю; вилученні документів,

пов'язаних з виконанням адвокатом доручення, без згоди останнього; прослуховуванні телефонних розмов без дозволу відповідного прокурора; притягненні потерпілого до будь-якої юридичної відповідальності у зв'язку з наданням ним правової допомоги тощо) (10,3%).

Обстановка вчинення полягає у: місці (місцеперебування потерпілого: приміщення суду (27,9%), службові кабінети (19,8%), підприємства та інші державні установи (18,7%); зали судових засідань (12,4%); офіси захисників (7,9%); квартири та будинки (7,6%); вулиця (5,7%); маршрут пересування потерпілої особи (4,3%)) та часі (безпосереднє здійснення правомірної діяльності з надання правової допомоги);

Типовими слідами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України є: матеріальні сліди – предмети, документи, відображення (клопотання, скарги, листи-відмови тощо) – 100 %, ідеальні сліди, які залишилися в пам'яті учасників кримінального провадження (потерпілий, підозрюваний, свідки: працівники підприємств, установ та організацій) – 54,4 %, електронні сліди, які містяться в електронних документах, сайтах, IP-телефонії – 49,3 %.

Виходячи зі способів вчинення, особою, яка вчиняє такі кримінальні правопорушення, є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), яка до вчинення злочину досягла 16-річного віку (перша форма); службова особа, яка не використовує своє службове становище, неслужбові або приватні особи, які зобов'язані згідно із законом не порушувати гарантій з надання правової допомоги або професійної таємниці; лише службова особа, яка при вчиненні цього злочину використовує своє службове становище (друга та третя форма).

Найчастіше втручання в діяльність захисника чи представника особи вчиняють службові особи чоловічої статі (62%), у віці 30–45 років (19%), 45–50 років (25%) та у віці 50–59 років (56%), для яких характерне зневажливе ставлення до соціальних цінностей і установок (56,2%), корисливі мотиви (100,0%), ігнорування моральних норм заради особистої вигоди (100,0%), переконаність у прийнятності та доцільності незаконних засобів задоволення

власних інтересів (32,7%), безвідповідальне ставлення до своїх обов'язків (75,3%), ігнорування службових інтересів (90,5%). Однак 71 % таких осіб свою вину у вчиненні протиправних дій, передбачених ст. 397 КК України, не визнають (16,9% – повністю визнали; 7% – частково; 7% – визнали у процесі досудового розслідування, але відмовилися в суді). Більше того, використовували свої владні повноваження для отримання незаконних переваг, матеріальних благ та вигод майнового характеру, а також це було не тільки втручання в діяльність захисника чи представника особи, а й зловживання владою або службовим становищем (42%), отримання неправомірної вигоди (37%), службове підробленням (19%).

3. У результаті узагальнення зарубіжного досвіду розслідування та судового розгляду втручання в діяльність захисника чи представника особи встановлено, що причина низького рівня розслідування та латентності цієї категорії кримінальних правопорушень полягає не лише в недоліках практики розслідування цієї категорії кримінальних проваджень та їх судового розгляду. В основі зазначеного явища лежать недоліки українського законодавства про кримінальну відповідальність, яке встановлює невелику міру покарання за вчинення вказаних правопорушень. Звідси впливає й інша проблема – стислі строки притягнення до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені щодо захисника чи представника особи.

З метою подолання зазначених проблем і недоліків запропоновано:

- врахувати висновки з питань правової кваліфікації правопорушень, вчинених щодо захисника чи представника особи; збору та оцінки доказів, що підтверджують їх статус, законність діяльності, а також умисел на втручання;
- змінити практику визначення законності дій захисника чи представника особи залежно від наявності та змісту редакційних завдань, привівши її у відповідність до вимог ст. 10 Європейської Конвенції, ст. 34 Конституції України та чинних нормативно-правових актів України;
- досудове розслідування та судовий розгляд кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, вчинені стосовно захисника чи представника

особи, проводити у розумні строки, які не повинні перевищувати строки давності притягнення до кримінальної відповідальності;

- переглянути практику звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили такі кримінальні правопорушення з мотивів зміни обстановки;

- посилити прокурорський контроль за дотриманням строків досудового слідства в зазначеній категорії кримінальних проваджень та законністю рішень слідчого з метою вчасного усунення порушень прав захисника чи представника особи як потерпілих, у кримінальному провадженні;

- розглянути питання про можливість посилення відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України. Тому, враховуючи вищевикладене, пропонуємо посилити санкції ст. 397 КК України, зокрема: ч. 1 «...караються штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк»; ч. 2 «...караються штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на той самий строк, або позбавленням волі на строк до п'яти років з конфіскацією майна чи без такої».

4. Встановлено, що дізнання за фактом втручання в діяльність захисника чи представника особи, передбаченого ст. 397 КК України, розпочинається у: 88,8% випадків на підставі заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення; 12,2% – за ухвалою слідчого судді про зобов'язання про внесення відомостей до ЄРДР та початок розслідування.

Виокремлені проблемні аспекти, з якими доводиться стикатися при попередній кваліфікації діянь, передбачених ст. 397 КК України. Серед них: 1) чіткі рамки щодо часу для прийняття обґрунтованого рішення про внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР (не більше 24 годин) – 65,7%; 2) обмежений обсяг інформації та обставини вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи – 53,5%; 3) обмежена кількість засобів для можливої перевірки обставин вчинення втручання в

діяльність захисника чи представника особи – 35,7% (згідно з КПК України до внесення відомостей до ЄРДР можливо провести лише одну слідчу (розшукову) дію – огляд місця події, а також: відібрати пояснення, отримати висновок спеціаліста і зняти показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису); 4) складність розмежування норм статей Особливої частини КК України, що безпосередньо стосуються кримінальних правопорушень, вчинених проти захисників, та суміжних (загальних) кримінальних правопорушень (18,6%).

Доведено, що безпосередньо, на початковому етапі дізнавачу, слідчому, прокурору майже не відомі фактичні обставини, що стосуються події втручання в діяльність захисника чи представника особи, особи, яка його вчинила, мотиву, обставин, у яких його вчинено, тощо. Саме тому чинна модель кримінальної процесуальної норми, яка стосується внесення відомостей до ЄРДР досить обмежена для прийняття швидкого та обґрунтованого рішення про початок досудового розслідування. Тому вбачаємо за необхідне внести зміни до першого речення ч. 1 ст. 214 КПК України та викласти її в такій редакції: «1.Слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 48 годин після отримання від особи заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення...».

5. Доведено, що під час розроблення основ методики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи необхідними є деталізація обставин, що підлягають встановленню, та формування їх систематизованого переліку. Вказана необхідність пояснюється специфікою досліджуваного виду кримінальних правопорушень, а зокрема: високими показниками латентності (57,3%); проблемами внесення відомостей до ЄРДР (54,6%), труднощами, що виникають під час досудового розслідування (45,6%); проведенням слідчих (розшукових) дій (34,6%); статусом особи потерпілого (адвокат чи представник особи) (45,6%).

У процесі дослідження було з'ясовано, що до елементів, які найважче встановлювати у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із втручанням в

діяльність захисника чи представника особи, належать: особа правопорушника (13,4%); винність у вчиненні втручання в законну діяльність, форма вини, мотив і мета вчинення – враховуючи статус адвоката чи представника особи (35,7%); встановлення події втручання в діяльність захисника чи представника особи (що саме відбулося – втручання в законну діяльність чи відсутній склад злочину) (24,3%); яким способом і в чому проявлялося втручання (21,1%); інше (5,5 %).

Виділено три групи обставин, що підлягають встановленню під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи: 1) обставини, які пов'язані зі складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України; 2) обставини, пов'язані з кримінально-процесуальною діяльністю у вказаній категорії кримінальних проваджень; 3) обставини, що не входять до предмета доказування, проте мають важливе криміналістичне значення.

6. Обґрунтовано необхідність включення типових слідчих ситуацій, типових версій та алгоритм дій щодо їх вирішення, як обов'язкових елементів методики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи.

З урахуванням чинників інформаційної невизначеності та процесуальних наслідків початку досудового розслідування під час розслідування такого втручання виділено такі типові ситуації початкового етапу розслідування:

1. Типові слідчі ситуації, які виникають у процесі отримання та розгляду заяв і повідомлень про вказані кримінальні правопорушення:

1) відома подія про втручання в діяльність захисника чи представника особи, що потребує реагування правоохоронних органів, проте не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення (9,2%);

2) відома особа, яка вчинила протиправне діяння, проте обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, відсутні (72,3%);

3) відома подія кримінального правопорушення та особа, яка його вчинила (18,5%).

2. Типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі розслідування і можуть завершитися ухваленням рішення щодо повідомлення особи про підозру:

а) наявна достовірна інформація про: особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, суперечливі відомості про окремі елементи обстановки його вчинення (78,5%);

б) наявна достовірна інформація про: особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; окремі елементи обстановки кримінального правопорушення (12,8%);

в) наявна орієнтовна інформація про: особу, яка вчинила кримінальне правопорушення і відсутня інформація про елементи обстановки вчинення кримінального правопорушення (9,7%).

Виходячи із вищевказаних слідчих ситуацій, запропоновані слідчі ситуації, які формуються на підставі обсягу доказової інформації, наявної в дізнавача чи слідчого при розслідуванні втручання в діяльність захисника чи представника особи: 1) дізнавач, слідчий володіє достатньою доказовою інформацією, що дає можливість повідомити особі про підозру; 2) дізнавач, слідчий володіє доказовою інформацією, якої недостатньо для повідомлення особі про підозру; 3) дізнавач, слідчий володіє недостатньою доказовою інформацією і на її основі не можна судити про те, хто вчинив кримінальне правопорушення.

Виокремлено та запропоновано типові версії, які висуваються на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, щодо:

1) виду події, інформація про яку необхідно вносити в ЄРДР: мало місце втручання в діяльність захисника чи представника особи; втручання в діяльність захисника чи представника особи вчинено не було, але мало місце вчинення іншого кримінального правопорушення; мало місце інше правопорушення без ознак кримінального правопорушення (адміністративне, дисциплінарне);

2) особи правопорушника: втручання в діяльність захисника чи представника особи вчинено однією відомою чи невідомою слідству особою;

кримінальне правопорушення вчинено одноосібно чи групою осіб; кримінальне правопорушення вчинене вперше; кримінальне правопорушення вчинено службовою особою з використанням свого службового становища чи іншою особою.

На основі сформованих слідчих ситуацій та версій запропонований алгоритм дій суб'єкта розслідування для встановлення всіх обставин вчиненого кримінально караного діяння або ж відсутності складу кримінального правопорушення.

7. Проведений аналіз кримінальних проваджень за ст. 397 КК України дає змогу констатувати, що основними ЗЗКП є виклик дізнавачем – інформування учасників провадження про необхідність явки з метою участі в проведенні процесуальних дій, гарантією якої є дотримання змісту повістки про виклик і строків її вручення (75,8%); привід – перебуває в системному зв'язку з нормами, якими передбачено застосування виклику, й полягає у примусовому супроводженні особи, до якої його застосовують, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час (18,6%); накладання грошового стягнення – спрямований на забезпечення особистого зобов'язання (14,3%); тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом – тимчасове вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом (5,2%); тимчасове вилучення майна – викрадені документи захисника чи представника особи, щоб не допустити їх участі у кримінальному провадженні; документи, які містять відомості, що ганьблять захисника чи представника особи з метою усунення їх від участі у кримінальному провадженні (57,6%); затримання уповноваженою службовою особою – затримання особи на стадії замаху або вчинення дій, передбачених ст. 397 КК України (57,2%), запобіжні заходи – особисте зобов'язання (20,2%), особиста порука (12,2%) – спрямовані на обмеження окремих прав підозрюваного, обвинуваченого шляхом покладення на нього зобов'язання виконання обов'язків або покладення такого на інших осіб з метою забезпечення завдань кримінального провадження.

Застосування такого тимчасового запобіжного заходу, як затримання під час досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, уповноважена службова особа має право застосовувати без ухвали слідчого судді, суду при затриманні особи, підозрюваної у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ст. 397 КК України, у випадках, передбачених ч. 1 ст. 208 КПК України, та лише за умови, що ця особа: відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір; намагається залишити місце вчинення кримінального проступку; під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи; перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим.

8. Розглянуто тактику проведення окремих СРД (огляд, допит, обшук) під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Аргументовано, що КПК України містить положення, які не дозволяють повною мірою здійснювати роботу з ефективного збирання доказів щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи та виконувати завдання кримінального провадження, передбачені ст. 2 КПК України, щодо забезпечення швидкого розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності. Насамперед це стосується огляду житла чи іншого володіння особи, оскільки відповідно до положень КПК України він здійснюється згідно з правилами, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи, тобто лише на підставі ухвали слідчого судді (ч. 2 ст. 234 КПК України). При цьому добровільна згоди особи, яка є власником майна, не звільняє слідчого від зобов'язання звернення до слідчого судді з клопотанням про отримання ухвали. У зв'язку з цим, ч. 2 ст. 237 КПК України (Огляд) варто викласти в такій редакції:

«...2. Огляд, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, здійснюється за добровільною письмовою згодою хоча б однієї особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням прокурора,

слідчого чи дізнавача, погодженого прокурором, яке розглядається в порядку, передбаченому цим Кодексом, для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи.

Огляд комп'ютерних даних проводиться слідчим, прокурором шляхом відображення у протоколі огляду інформації, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їх змісту (за допомогою електронних засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або у паперовій формі)».

Особливості проведення допитів у досліджуваній категорії кримінальних проваджень полягають у такому: по-перше, механізм протиправної діяльності кримінально-протиправних діянь здебільшого характеризується наявністю різних дій, спрямованих на перешкоду (умовляння, шантажування, погроза відмовити в наданні законних благ та інші форми впливу, окрім прохання вчинити які-небудь дії) захиснику чи представнику особи у виконанні ним службових обов'язків на досягнення неправомірного рішення, що вимагає комплексного підходу до організації допиту, формулювання постановочних питань з їх подальшим розв'язанням; по-друге, допитуваними передусім є службова особа, яка не використовує своє службове становище стосовно захисника чи представника у своєму провадженні, розглядаючи інші провадження, де ці особи не беруть участі у провадженні (23%), або службова особа, яка при вчиненні цього кримінального проступку, використовує своє службове становище (*неправомірно вимагає надання відомостей, які становлять адвокатську таємницю; проводить оперативно-розшукові, СРД чи НСРД стосовно захисника без відповідного дозволу; безпідставне залучає під час проведення оперативно-розшукових чи СРД до конфіденційного співробітництва*) (45 %), вищезазначені особи відразу ж помічають невідповідність слідчого, неконкретність і поверховий характер питань, що негативно позначається на ефективності допиту; по-третє, під час допитів дізнавачеві найчастіше доводиться сприймати специфічну термінологію, за допомогою якої висловлюється більшість допитуваних (що, власне, й

підтвердили опитані респонденти); по-четверте, метою допитів на початковому етапі розслідування є з'ясування умисного діяння, що посягає на правомірну діяльність захисника чи представника особи, пов'язану з наданням правової допомоги, або встановлені законом гарантії їх діяльності та професійної таємниці, яке полягає у вчиненні у будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги (у певний час) або порушенні встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці, а також у вчиненні тих самих діянь службовою особою з використанням свого службового становища; по-п'яте, організаційно-тактичними аспектами одночасного проведення допиту двох і більше осіб. Як показали результати опитування, близько 58% дізнавачів і 70% слідчих обмежені у відомостях про особливості адвокатської діяльності.

Визначено типові недоліки, які допускалися прокурорами під час звернення до слідчих суддів з клопотаннями про проведення обшуку в кримінальних провадженнях за ст. 397 КК України, зокрема: 1) викладена в клопотанні правова кваліфікація кримінального правопорушення суперечила підставам для проведення обшуку, оскільки речі або документи, які планувалося відшукати, не мали стосунку до кримінального проступку, в межах якого подавалося клопотання про проведення обшуку; 2) копії доданих до клопотання документів та інших матеріалів кримінального провадження, а також копія витягу з ЄРДР щодо кримінального провадження, в межах якого подавалося клопотання, належним чином не були засвідчені, а інколи копії були такими, що їх зміст взагалі неможливо встановити; 3) в клопотанні, в якому порушувалося питання про проведення обшуку будівлі або споруди, в якій розташовано декілька приміщень, кардинально різних за своїм функціональним призначенням, не містилося конкретної вказівки на те, в якому саме приміщенні необхідно провести обшук; 4) в клопотанні не вказувалося індивідуальних або родових характеристик речей чи документів, які планувалося відшукати.

9. Дослідження значного масиву матеріальних носіїв (передусім документів) під час розслідування суттєво ускладнює роботу дізнавача, оскільки

потребує комплексного застосування криміналістичних засобів і спеціальних методів роботи із залученням спеціалістів різного профілю для встановлення мети втручання, а саме перешкодити, змінити чи припинити надання правової допомоги. У 71% проваджень допомога спеціаліста використовувалась у різних формах: спеціалісти залучалися до проведення СРД (58,3%); давали поради та консультації (12,9%); були поставлені питання як спеціалістам у суді відповідно до ст. 357, 358 КПК України (28,8%).

Важливою формою застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом втручання в діяльність захисника чи представника особи, є залучення експерта та проведення експертизи. Особливе місце в розслідуванні таких кримінальних проступків належить почеркознавчій й технічній експертизі документів, які становлять адвокатську таємницю; дактилоскопічній (сліди під час огляду, обшуку приміщень, а також залишені на документах, інших предметах); фототехнічній (фотоматеріали, вилучені під час огляду, обшуку); експертизі матеріалів і засобів відео- та звукозапису (фонограма запису розмов; оригінальний пристрій, яким фонограма зафіксована, додаткове обладнання) (78,7%). Крім цього, досить часто проводиться і комп'ютерно-технічна експертиза (20,6%) для встановлення слідів кримінального проступку або іншої значущої для кримінального процесу інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абламський С. Є. Реалізація прав потерпілого на стадії досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 Харків, 2014. 20 с.
2. Авраменко О. В., Благута Р. І. Початок досудового розслідування: проблеми та шляхи вирішення. *Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики* : тези доп. всеукр. наук.–практ. конф. (Дніпропетровськ, 18–19 квіт. 2013 р.). Київ, 2013. С. 16–19.
3. Аленін Ю. П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 198–203.
4. Алексєєв О. О., Весельський В. К., Пясковський В. В. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 278 с.
5. Алфьоров М. М. Особливості впровадження окремих положень КПК України у практичну діяльність. *Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики* : тези доп. всеукр. наук.–практ. конф. (Дніпропетровськ, 18–19 квіт. 2013 р.). Київ, 2013. С. 10–15.
6. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2023 році. *Судова влада України* : [сайт]. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zvi/Analiz_zdisn_pravos_2023.pdf
7. Ананьєв Є. Проблематика «тимчасового вилучення майна» як засобу забезпечення кримінального провадження. *Простір захисту* : [сайт]. URL: <http://pravozahist.com/index.php/2017-08-22-11-59-10/25-2017-08-23-19-48-26>
8. Антощак А. Р. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування привласнення, розтрата або заволодіння майном, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2016. Вип. 38, т. 2. С. 95–98.

9. Арешонков В. В. Загальні засади судової експертизи за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : порівняльно-правовий аналіз. *Митна справа. 2012. № 6 (84), ч. 2, кн. 1. С. 164–167.*

10. Артюх О. М. Класифікація типових слідчих ситуацій, що виникають при виявленні та розслідуванні протидії законній господарській діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис. 2015. № 1. С. 85–88.*

11. Багалій Д. І. Магдебурзьке право на Лівобічній Україні. *Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси в XV–XVIII ст. : в 2 ч. Львів, 1994. Ч. 2. С. 178–462.*

12. Баганець О. В. Обшук особи як засіб отримання доказів стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Вісник кримінального судочинства. 2016. № 3. С. 135–137.*

13. Балацька О. Р. Участь захисника в реалізації засади забезпечення права на захист: правові та організаційні аспекти: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 250 с.

14. Бахин В. П. Криминалистическая методика : лекция. Киев, 1999. 27 с.

15. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002). Київ : Охрана труда, 2002. 268 с.

16. Білоусов О. І. Смоков С. М. Затримання підозрюваного у кримінальному процесі: монографія. Одеса: [б. в.], 2009. 112 с.

17. Бойчук А. Ю. Інститут адвокатури на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX століття (на матеріалах Галичини) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2011. 15 с.

18. Бондаренко О. Виклик особи за кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник прокуратури. 2013. № 12. С. 61–67.*

19. Бортновська З. Реалізація права на свободу і особисту недоторканність в українському кримінальному процесі. *Право України*. 2001. № 10. С. 104–107.
20. Бояров В. І. Криміналістична характеристика кримінально-караних проявів екстремізму. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. Т. 7, № 4 (25). С. 3–8.
21. Буртовий М. О. Процесуальні права потерпілого та їх реалізація на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2022. 288 с.
22. Вакулік О. А. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.
23. Варфоломеева Т. В. Защита в уголовномсудопроизводстве / Ин-т адвокатуры при Киевском ун-те им. Тараса Шевченко. Киев, 1998. 204 с.
24. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2002. 1440 с.
25. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 22 с.
26. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1999. 212 с.
27. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 03 лют. 2016 р. у справі № 344/3089/14-к, провадження № 1-кп/344/27/16. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт].URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/55393819>
28. Вирок Сосницького районного суду Чернігівської області від 10 верес. 2015 р. у справі № 738/2867/14-к, провадження № 1-кп/745/28/2015. Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50054995>

29. Висотенко Ю. В. Формування та зміст криміналістичної характеристики крадіжок, вчинених злочинними групами. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 1–2. С. 241–244.
30. Войчишена М. В. Методика розслідування кримінальних правопорушень за фактами обігу порнографічних предметів : дис. ... д-ра філос. : 081. Кривий Ріг, 2020. 273 с.
31. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2001. 427 с.
32. Воробчак А. Р. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2019. 236 с.
33. Галась І. А. Тимчасове вилучення майна як захід забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2019. 193 с.
34. Гарбовський Л. А., Дідківська Г. В., Топчій В. В. Правовий статус потерпілого у кримінальному процесі України : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2018. 152 с.
35. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції : теоретико-методологічні засади і практика реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 602 с.
36. Головненков П., Спица Н. Кримінальний процесуальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина – Strafprozessordnung (StPO):наук.-практ.комент. и переклад тексту закону. Potsdam : Universitätsverlag Potsdam, 2012. 408 с. URL: <http://pub.ub.uni-potsdam.de/volltexte/2012/6177>
37. Гончаренко В. И., Кушнир Г. А., Подпалый В. Л. Понятие криминалистической характеристики преступления. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1986. Вып. 33. С. 3–8.
38. Гора І. Поняття способ вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Закон и жизнь*. 2012. № 9. С. 35–38.

39. Гринюк В. О. Реалізація змагальності сторін щодо отримання доказів під час досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 24–29.
40. Грошевий Ю. М., Стахівський С. М. Докази і доказування у кримінальному процесі : наук.-практ. посіб. Київ : КНТ ; Фурса С. Я., 2006. 272 с.
41. Давиденко С. В. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: монографія. Харків : Фінн, 2008. 296 с.
42. Давиденко С. В. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2007. 20 с.
43. Демідова В. В. Обставини, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях щодо жорстокого поводження з тваринами. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1, т. 1. С. 195–199.
44. Дізнання в Національній поліції : навч. посіб. / за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Київ : Гол. слідч. управл. Нац. пол. України ; 7БЦ, 2022. 316 с.
45. Досудове розслідування кримінальних проступків : метод. реком. / [С. С. Чернявський, М. С. Цуцкірідзе, Р. М. Дударець та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 160 с.
46. Дояр Є. В. Затримання особи у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 237 с.
47. Дрозд В. Г., Дрозд В. Ю. Порядок застосування запобіжних заходів до окремої категорії осіб. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2016. № 2. С. 58–66.
48. Дрозд В. Г. Окремі питання регламентації початку досудового розслідування в умовах проведення правової реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 268–272.
49. Дубівка І. В. Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 233 с.

50. Дубівка І. В. Правова регламентація участі захисника в кримінальному процесі за законодавством зарубіжних країн. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 350–360.
51. Європейська конвенція з прав людини : підписна в Римі, 04 листоп. 1950 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
52. Ємельянов Р. О. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної процесуальної діяльності адвоката-представника потерпілого. *Наше право*. 2020. № 3. С. 119–127.
53. Єрохін В. В., Юхно О. О. Процесуальні особливості участі захисника як учасника кримінального провадження. *Право і безпека*. 2014. № 4 (55). С. 109–113.
54. Жалдак І. А. Актуальні питання тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1. С. 304–311.
55. Жордания И. Ш. Психолого-правовая структура способа совершения преступления. Тбилиси : Сабчота Сакартвело, 1977. 233 с.
56. Журавель В. А. Криміналістична характеристика злочинів: проблеми формування та застосування. *Вісник академії правових наук України*. 2008. № 4 (55). С. 202–213.
57. Журавель В. А. Обставини, що підлягають з'ясуванню, у структурі криміналістичної методики. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2010. Вип. 10. С. 12–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpsek_2010_10_6
58. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Харків : Апостіль, 2012. 304 с.
59. Заборовський В. В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України : монографія. Ужгород : Гельветика, 2017. 900 с.
60. Загородній І. В. Обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні нанесення тілесних ушкоджень. *Південноукраїнський правничий*

часопис. 2017. Вип. 1. С. 102–105. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2017/1/32.pdf>.

61. Запотоцький А. П. Концепція криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері будівництва, її місце в системі криміналістичних методик. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2017. № 3 (57). С. 64–69.

62. Запотоцький А. П. Теоретичні основи та практика розслідування злочинів у сфері будівництва : дис. ... д-ра юрид. наук :12.00.09. Київ, 2018. 510 с.

63. Затенацький Д. В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації : монографія / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2010. 160 с.

64. Звіт Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2017–2023 рр. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

65. Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні за 2013–2018 роки. Київ : Нац. асоціація адвокатів України, 2018. 44 с. URL: [https://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WE B\(1\).pdf](https://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WE B(1).pdf)

66. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. / за заг. ред. проф. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютюгіна. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 155 с.

67. Іскендерова Г. Т. Представництво та захист адвокатом прав потерпілого у кримінальному провадженні на підставі угоди про примирення. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 45–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2016_2_7

68. Історія адвокатури України / [Т. В. Варфоломеева та ін.]. Київ : СДМ-Студію, 2002. Ч. 1. 286 с.

69. Іщенко А. В., Ієрусалімов І. О., Удовенко Ж. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 160 с.
70. Кавун Д. Й. Кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 214 с.
71. Капліна О. В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 42–43.
72. Карпушин С. Ю. Проведення одночасного допиту у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2015. № 5–2. С. 238–243.
73. Карпушин С. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 210 с.
74. Кікінчук В.В. Деякі напрями удосконалення діяльності підрозділів національної поліції України. *Фаховий науково-практичний журнал МВС «Бюлетень з обміну досвідом роботи»*. № 215/2018. Київ. 2018. С. 121-129
75. Кікінчук В. В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування викрадень бюджетних коштів в агропромисловому комплексі. *Право і безпека*. 2013. № 2 (49). С. 131–136.
76. Клименко О. В. Особливості формування методики розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок ухилення ід сплати податків. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2 (36). С. 165–168. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-2/36>. URL: http://lsey.org.ua/2_2022/36.pdf
77. Клименко О. В. Тактика проведення допиту під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок ухилення від сплати податків. *Київський часопис права*. 2021. № 4. С. 294–299. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/118/107>

78. Книженко С. О. Поняття окремої криміналістичної методики та її види. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4 (83). С. 38–45.
79. Кобилецький М. М. Магдебурзьке право і його застосування в Україні (XIV – перша половина XIX століття) : монографія. Львів : ПАІС, 2010. 435 с.
80. Коваленко А. В. Розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів: монографія. Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 268 с.
81. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 632 с.
82. Ковтун О. В. Слідчі (розшукові) дії як засоби збирання доказів про злочини, пов'язані із перешкоджанням законній професійній діяльності журналістів: окремі проблемні аспекти. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 6. С. 167–174.
83. Ковтун О. В. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із перешкоджанням законній професійній діяльності журналістів : дис. ... канд.юрид.наук : 12.00.09. Київ, 2019. 220 с.
84. Ковтуненко Л. П. Ситуаційна зумовленість тактики слідчих дій: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2008. 236 с.
85. Когутич І. І. Криміналістика : курс лекцій. Київ : Атіка, 2009. 888 с.
86. Козлов А. А. Защита прав адвокатов : доклад. Одеса, 2016. 5 с. URL: <http://unba.odessa.ua/wp-content/uploads/2016/08/VID-ZAHIST-PRAV-ADVOKATIV-sajt-visnik-na-ros.pdf>
87. Колесниченко А. Н. Научные и правовыеосновы методики расследованияотдельныхвидовпреступлений : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харьков, 1967. 509 с.
88. Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений : лекция. Харьков : Юрид. ин-т, 1976. 28 с.
89. Колесниченко А. Н. Способ хищения (понятие и сущность). *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1983. Вып. 27. С. 6–10.

90. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособ. Харьков : Юрид. ин-т, 1985. 92 с.
91. Комарницька О. Особистий обшук: сучасний стан та перспектива. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 2 (23), т. 7. С. 39–44.
92. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология: учеб. пособ. Харьков: Консул, 1999. 157 с.
93. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
94. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. [2-ге вид., переробл. і допов.]. Київ : Ін Юре, 2004. 728 с.
95. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. [2-ге вид., перероб. і допов.]. Харків : Право, 2020. 752 с.
96. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін.]. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 544 с.
97. Криміналістика : мультимед. навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ. URL : <https://arm.naiau.kiev.ua/books/criminalistics/info/lec14.html>
98. Криміналістика : підручник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.]. Київ : Ін Юре, 2016. 636 с.
99. Криміналістика : підручник / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. 2-е вид, перероб. і доповн. Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
100. Криміналістика : підручник / [Р. І. Благута, О. М. Дуфенюк та ін.]. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 946 с.
101. Криміналістика : підручник : у 2 т. / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. Л. Малярової. Харків : ХНУВС, 2018. Т. 1. 384 с.
102. Криміналістична тактика : навч. посіб. / [О. В. Бишевець, Л. Г. Дунаєвська, Н. І. Клименко та ін.]. Київ : Алерта, 2017. 244 с.

103. Кримінальний кодекс Литовської Республіки / [пер. К. В. Менченя]; під ред. О. В. Коротюк. Київ : ОВК, 2021. 158 с.
104. Кримінальний кодекс України: затв. Законом України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
105. Кримінальний кодекс Японії : Закон Японії від 24 квіт. 1907 р. № 45. *LawBook.online* : [сайт]. URL: <https://lawbook.online/gosudarstva-zarubejnogo-pravo/dokument-kriminalniy-kodeks-yaponiji-zakon-vid-63870.html>
106. Кримінальний процес : підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.
107. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 544 с.
108. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.
109. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
110. Кримінально-процесуальний кодекс Естонії : прийнятий 30 груд. 2004 р. *Riigi Teataja* : [сайт]. URL: <https://www.riigiteataja.ee/aNt/13311874?leiaKehtiv>
111. Кримінально-процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 28 груд. 1960 р. № 1001-05. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>
112. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР : затв. ВУЦВК 23 серп. 1922. *ЗУ УСРР*. 1922. № 41. Ст. 598.
113. Кульчицький В. С. Кодифікація права на Україні у XVIII ст. Львів : Світ, 1958. 189 с.

114. Кухарук Ю. О. Відвід захисника від участі у кримінальній справі в кримінальному процесі України : монографія. Київ : Центр навчальної літератури, 2013. 148 с.
115. Кучинська О. П. Проблеми захисту прав потерпілого в кримінальному процесі України. *Адвокат*. 2009. № 5. С. 9–12.
116. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике : учеб. пособ. Киев : КГУ, 1987. 100 с.
117. Лисюк Ю. В. Представник потерпілого як захисник у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 3. С. 159–161.
118. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. Київ : Істина, 2014. 432 с.
119. Лобойко Л.М. Початок досудового розслідування за новим КПК. *Новели Кримінального процесуального кодексу України 2012 року* : зб. статей. Київ, 2012. С. 33–43.
120. Логвинський Г. В. Кримінально-правова характеристика посягання на захисника чи представника особи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2021. 240 с.
121. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Нормативне врегулювання початку кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 57-64.
122. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Негласні слідчі (розшукові) дії – засоби процесуального доказування. *Право України*. 2014. № 10. С. 106–109.
123. Лысенко В. В. Расследование вымогательств : учеб. пособ. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1996. 78 с.
124. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 511 с.
125. Малярова В. О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика : монографія / за ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С. М. Гусарова. Харків : Діса плюс, 2013. 422 с.

126. Мартинців А. М. Невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків у разі застосування особистого зобов'язання як підстава накладення грошового стягнення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 1, т. 4. С. 128–132.
127. Мартовицька О. В. Реалізація правової допомоги на стадії досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2014. 20 с.
128. Мацола А. А. Розслідування перешкоджання законній професійній діяльності журналістів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 217 с.
129. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посіб. / [О. В. Батюк, Р. І. Благута, О. М. Гумін та ін.] ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 324 с.
130. Михайлів С. В. Адвокат-представник потерпілого у кримінальному процесі : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 195 с.
131. Мороз А. О. Кримінально-правове дослідження злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 20 с.
132. Мороз А. О. Кримінально-правове дослідження злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 261 с.
133. Мороз А. О. Порівняльно-правове дослідження злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи з аналогічними діями в кодексах деяких зарубіжних держав. *Юридична наука*. 2015. № 12. С. 86–94.
134. Музиченко П. П., Долматова Н. І., Крестовська Н. М. Практикум з історії держави і права України : навч. посіб. Київ : Вікар, 2002. 421 с.
135. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина : курс лекцій. Київ : Знання, 2000. 771 с.
136. Нагалова І. Ю. Встановлення способу вчинення кримінального правопорушення під час досудового розслідування. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія : Право. 2016. № 1 (13). С. 247–252.

137. Настільна книга слідчого / [редкол. : В. Я. Тацій, В. В. Сташис, М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова]. 2-ге вид., переробл. і допов.]. Київ : Ін Юре, 2007. 728 с.
138. Науково практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина / за ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. Київ : Форум, 2001. Ч. 1. 942 с.
139. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. [2-ге вид., переробл. і допов.]. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
140. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [11-те вид., переробл. та допов.] Київ : Дакор, 2019. 1384 с.
141. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики у злочинах проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2021. № 53. С. 128–131. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.53.25>.
142. Обрізан Н. М. Захисник як суб'єкт доказування в кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 235 с.
143. Одерій О. В. Криміналістична характеристика злочинів проти довкілля: проблеми побудови та використання. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2012. Вип. 12. С. 51–60.
144. Одерій О. В. Криміналістична характеристика злочинів проти довкілля: аналіз літератури. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2012. № 4 (51). С. 141–146.
145. Олійник Я. С. Методика розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи : дис... д-ра філос. : 081. Львів, 2021. 239 с.
146. Олійник Я. С. Судові експертизи при розслідуванні погрози або насильства щодо захисника чи представника особи. *Area Nauki*. 2019. С. 70–79.

147. Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : навч. посіб. / [С. С. Чернявський, О. О. Алексєєв, А. А. Вознюк, І. А. Жалдак та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 66 с.
148. Основні акти, які регулюють адвокатуру і адвокатську діяльність у Франції. *Адвокат Франції* : [сайт]. URL: <http://cnb.avocat.fr/>
149. Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із розповсюдженням у мережі Інтернет забороненого контенту : метод. рек. / [О. М. Стрільців, В. В. Крижна, О. В. Максименко та ін.] ; за заг. ред. Ю. Ю. Орлова. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 80 с.
150. Панасюк Т. І. Захист свідків та потерпілих у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 20 с.
151. Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. Харьков : Вища шк., 1982. 160 с.
152. Пилипенко Д. О. Потерпілий як суб'єкт реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2014. 18 с.
153. Пилипенко О. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування незаконної порубки лісу. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2017. № 5. С. 157–159. URL: <http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/5/35.pdf>
154. Погорецький М. М. Становлення та розвиток інституту гарантій адвокатської таємниці в Україні. *Юридична Україна*. 2015. № 4–5. С. 24–30.
155. Погорецький М.А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103.
156. Пожар В. Г Генеза та деякі перспективи розвитку інституту представництва у кримінальному судочинстві України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 231–240.
157. Положення про адвокатуру : постанова ВУЦВК від 2 жовт. 1922 р. *ЗУ УРСР*. 1922. № 43. Ст. 630.

158. Полонська-Василенко Н. Історія України : у 2 т. Київ : Либідь, 2002. 1280 с.
159. Попелюшко В. А. Способ совершения преступления как элемент предмета доказывания. *Советское государство и право*. 1984. № 1. С. 122–125.
160. Попелюшко В. О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми: монографія. Острог : Нац. ун-т “Острозькаакадемія”, 2009. 634 с.
161. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 30 верес.2021 р. у справі № 556/450/18. Провадження № 51-4229км20. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396>
162. Прийняття процесуальних рішень за новим кримінальним процесуальним законодавством України : навч.-метод. посіб. / [Ю. П. Аленін, В. Г. Пожар, І. В. Гловюк та ін.]. Одеса : Фенікс, 2012. 138 с.
163. Про адвокатуру : Закон України від 19 груд. 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 9. Ст. 62.
164. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
165. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02 черв.2011 р. № 3460-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
166. Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР : указ Президії Верховної Ради Української РСР від 16 квіт. 1984 р. № 6834-X. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/6834-10>
167. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

168. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення :наказ Офісу Генерального Прокурора від 30 черв. 2020 р. № 298.*Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

169. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08 лют. 2019 р. № 100. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>

170. Про звернення громадян :Закон України від 02жовт.1996 р.№ 393/96-ВР.*Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47.Ст.256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>

171. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 02 лип. 2004 р. № 13. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-04#Text>

172. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-ХІІ. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

173. Про ухвалення, затвердження та набуття чинності Кримінально-процесуального кодексу Литовської Республіки : Закон Литовської Республіки від 14 берез. 2002 р. № IX-785. URL: [http://pravo.org.ua/files/_\(2\).pdf](http://pravo.org.ua/files/_(2).pdf)

174. Протидія перешкоджання законній професійній діяльності журналістів в Україні: метод. рек. / [С. С. Чернявський, Л. В. Опришко, А. В. Титко та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 128 с.

175. Пуканич Е. Чи вправі слідчий, дізнавач, прокурор передавати отриману заяву, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення до іншого органу досудового розслідування до внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і чи має відповідати така заява, повідомлення вимогам частини п'ятої статті 214 КПК України. *Протокол* :

юридичний інтернет ресурс : [сайт]. URL: https://protocol.ua/ua/chi_vpravi_slidchiy_diznavach_prokuror_peredavati_otrimanu_zayavu_povidomlennya_pro_vchinene_kriminalnepravoporushennya_do_inshogo_organu_dosudovogo_rozsliduvannya_do_vnesennya_vidpovidnih_vidomostey_do_e_dinogo_reestru_dosudovih_rozsliduvan_i_chi_mae_vidpovidati_taka_zayava_povido_mlennya_vimogam_chastini_p_yatoi_statti_214_kpk_ukraini/

176. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 568 с.

177. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів : ухв. Комітетом Міністрів Ради Європи на 727 засіданні заступників міністрів 25 жовт. 2000 р. *Верховний Суд* : [сайт]. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf

178. Римський Статут Міжнародного Уголовного Суда : прийнят 17 июля 1998 г. *United Nations* : [сайт]. URL: [www.un.org/ru.law/icc/rom_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rom_statute(r).pdf)

179. Рожнова В. В. Щодо поняття «затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину». *Право України*. 2001. № 8. С. 86–89.

180. Розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним розповсюдженням у мережі Інтернет медійного контенту провайдерами програмних послуг та Інтернет-провайдерами : метод. рек. / [О. М. Стрільців, О. С. Тарасенко, І. Р. Курилін та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 44 с.

181. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2002. 18 с.

182. Русанівська Д. Д. Генеза проблеми втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 3. 2022. С. 131–137. DOI : <https://doi.org/10.32782/3922108>

183. Русанівська Д. Д. Деякі проблемні аспекти розслідування та призначення покарання за втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Механізм функціонування громадянського суспільства в мовах війни*

(осінні читання): збірник тез Всеукр. наук. конф. здобувачів вищої освіти (Львів, 18 лист. 2022 р.). Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 313–316.

184. Русанівська Д. Д. Науковий доробок досліджень проблематики втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Київський часопис права*. 2022. № 2. С. 175–180. DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2022.2.26>

185. Русанівська Д. Д. Окремі проблемні аспекти початку досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матер. міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.). Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 251–254.

186. Русанівська Д. Д. Спосіб вчинення як ключовий елемент криміналістичної характеристики втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Право і суспільство*. № 5/2022. С. 131–137. DOI : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.39>

187. Русанівська Д. Д. Типова слідова картина втручання у діяльність захисника чи представника особи. *Global Society in Formation of New Security System and World Order: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference, July 27-28, 2023*. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine. С. 248–249.

188. Русанівська Д. Д. Формування структури методики втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матер. міжвід. наук.-практ. конф. (Київ, 25 лист. 2022 р.). НАВС. С. 198–200.

189. Русанівська Д.Д., Антошук А.О. Початок досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 77: частина 2. 2023. С. 205–210. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.36>

190. Русанівська Д.Д., Антошук А.О. Призначення та проведення експертизи матеріалів і засобів відео-звукзапису при розслідуванні втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики» з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса* : матер. міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 10 лист. 2023 р.). НАВС. С. 142–145.
191. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник : у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. 528 с.
192. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2008. 588 с.
193. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.
194. Самойленко О. А. Основи методики розслідування злочинів, вчинених у кіберпросторі : монографія / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Одеса : ТЕС, 2020. 372 с.
195. Святоцький О. Д., Міхесенко М. Л. Адвокатура України : навч. посіб. для студ. юрид. вищ. навч. закл. і ф-тів. Київ : Ін Юре, 1997. 224 с.
196. Синчук В. Л. Розслідування вбивств: шляхи вдосконалення : монографія / за ред. д-ра юрид. наук, проф. В. А. Журавля. Харків : Харків юридичний, 2005. 288 с.
197. Синчук О. В. Типові версії в структурі криміналістичної методики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2010. 28 с.
198. Сівак О. В. Запобіжні заходи у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 255 с.
199. Сімакова-Єфремян Е. Б. Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 516 с.
200. Сімонович Д. В. Доктринальні засади структури та системності кримінального процесу України: стадії та окремі провадження : монографія. Харків : В справі, 2016. 443 с.

201. Скригонюк М. І. Криміналістика : підручник. Київ : Атіка, 2005. 496 с.
202. Скрябін О. М. Порівняльно-правова характеристика участі адвоката в кримінальному процесі України з іншими зарубіжними країнами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 34, т. 3. С. 98–102.
203. Скрябін О. М. Участь захисника в окремих кримінальних провадженнях : монографія. Запоріжжя : Просвіта, 2017. 380 с.
204. Сміх В. В. Кримінальна відповідальність за порушення права особи на правову допомогу : монографія / за заг. ред. проф. М. І. Мельника, В. В. Сміх. Київ : Атіка – Н, 2012. 200 с.
205. Сокальська О. В. Генеза інстанційних відносин між судовими установами українських земель у XVI ст. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2010. № 2. С. 251–253.
206. Справа «Савіцький проти України» (Заява № 38773/05) : рішення Європейського суду з прав людини від 26 жовт. 2012 р. ; остаточне 26 жовт. 2012 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_878#Text
207. Станіч В. С. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В. Л. Менчинського. Київ : ОВК, 2016. 284 с.
208. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика : монографія / за заг. ред. М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2016. 336 с.
209. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів : навч. посіб. Київ : Правник – НАВСУ, 1997. 41 с.
210. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року : у 2 кн. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юрид. літ., 2004. Кн. 1. 672 с.
211. Стахівський С. М. Кримінально-процесуальні засоби доказування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 414 с.

212. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Харків : НікаНова, 2012. 382 с.
213. Степанюк Р. Л. Ситуаційний підхід у формуванні методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України. *Право і безпека*. 2013. № 3 (50). С. 110–115.
214. Степанюк Р. Л. Сутність і практичне значення криміналістичної характеристики злочинів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 386–388. URL: http://www.pap.in.ua/5_2014/117.pdf
215. Стецик Б. В. Методика розслідування незаконної лікувальної діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 245 с.
216. Субтельний О. Україна : Історія / [пер. з англ. Ю. І. Шевчука]. Київ : Либідь, 1991. 512 с.
217. Тарасенко О. С. Особливості огляду в кримінальних провадженнях, пов'язаних з протиправним контентом в мережі Інтернет. *Юридична наука*. 2019. № 12, т. 2. С. 135–142.
218. Тарасенко О. С. Теорія та практика протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаних з обігом протиправного контенту в мережі Інтернет : монографія. Одеса : Гельветика, 2021. 432 с.
219. Татаров О. Ю. Заходи забезпечення кримінального провадження: перший досвід застосування. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 113–122.
220. Татаров О. Ю. Початок досудового розслідування за кримінальним процесуальним кодексом України: доповідь. *Іновації кримінально-процесуального законодавства* : матеріали наук.- практ. конф. (6 лип. 2012 р., м. Дніпропетровськ). Дніпропетровськ, 2012. URL: <http://www.dduvs.in.ua/assets/files/news3/KPK/material.doc>.
221. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина : підручник. [Академічне вид.]. Київ : Алерта, 2014. 440 с.

222. Тимчишин А. М. Спеціальні знання у кримінальному процесі України : монографія. Одеса : Юридика, 2023. 362 с.
223. Тищенко В. В. Система понять методик расследования преступлений. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1987. Вып. 34. С. 49–55.
224. Тищенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2002. 360 с.
225. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.
226. Трясун П. Р. Використання спеціальних знань у процесі розслідування хуліганства, учиненого в публічних місцях. *Правові новели*. 2020. № 11. С. 291–299.
227. Уваров В. Г. Міжнародно-правові стандарти у кримінальному процесі України : монографія. Харків : НікаНова, 2014. 416 с.
228. Удалова Л. Д. Проблемні питання початку досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 228–239.
229. Ухвала Васильківського міськрайонного суду Київської області від 06 лют. 2018 р. у справі № 362/554/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/721256723>
230. Ухвала Галицького районного суду м. Львова від 04 груд. 2015 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/54298111>.
231. Ухвала Глобинського районного суду Полтавської області від 09 лют. 2015 р. у справі № 527/312/15-к, провадження № 1-кк/527/47/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/51046909>
232. Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 12 лют. 2013 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/46203458>;

233. Ухвала Личаківського районного суду м. Львова від 27 серп. 2021 р. у справі № 463/9528/21, провадження №1-кс/463/5389/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99205551>

234. Ухвала Менського районного суду Чернігівської області від 23 груд. 2014 р. у справі № 738/2867/14-к, провадження 1-кп/738/126/2014. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/42050493>

235. Ухвала слідчого судді Дніпровського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 26 лют. 2014 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44753193>

236. Ухвала Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 06 квіт. 2018 р. у справі № 683/773/18, провадження 1-кс/683/299/2018 *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/683/773/18>

237. Ухвала Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 25 верес. 2018 р. у справі № 683/1787/18, провадження 1-кс/683/695/2018. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76733965>

238. Ухвала Суворовський районний суд м. Одеси від 01 груд. 2021 р. у справі № 523/16710/21, провадження №1-кп/523/1546/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101513931>

239. Ухвала Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 13 серп. 2019 р. у справі № 607/17667/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83807524>

240. Фаринник В. І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика : монографія. Київ : Алерта, 2017. 548 с.

241. Фаринник В. І. Початок досудового розслідування та особливості кримінального переслідування за новим Кримінальним процесуальним кодексом

України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 178–195.

242. Фаринник В. І. Теоретичні, правові та праксеологічні проблеми застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 35 с.

243. Фаринник В. Початок досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Юридичний вісник України*. 2012. № 24 (16–22 черв.).

244. Федоренко М. С. Концептуальні підходи до формування методики розслідування перевищення влади або службових повноважень співробітниками правоохоронних органів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2018. Вип. 35. С. 208–220.

245. Федосова О. В. Становлення та перспективи розвитку криміналістичної методики розслідування злочинів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2020. № 46. С. 174–178.

246. Фіолевський Д. П. Адвокатура : підручник. Київ : Алерта ; Прецедент, 2007. 486 с.

247. Фоміна Т. Г. Забезпечення слідчим процесуальних прав підозрюваного : монографія. Харків : НікаНова, 2014. 232 с.

248. Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посіб. / [упоряд.: А. С. Чайковський (кер.), О. А. Копиленко, В. М. Кривоніс, В. В. Свистунов, Г. І. Трофанчук]. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

249. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. / за ред. В. Д. Гончаренка. Київ : Ін Юре, 1997. Т 1. З найдавніших часів до початку ХХ ст. 561 с.

250. Целуйко О. В. Нормативне регулювання судової товарознавчої експертизи та експертних, товарознавчих досліджень взуття в контексті вимог Закону України «Про захист прав споживачів». *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 148–152.

251. Цивільний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 18 берез. 2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
252. Цимбалістенко О. Проблеми прокурорського нагляду за законністю затримання особи на початковому етапі досудового розслідування. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1 (34). С. 52–57.
253. Цільмак О. М. Основи побудови криміналістичних версій. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 2. С. 334–338. URL: <http://par-journal.in.ua/2014-2>
254. Чайка Р. А. Участь захисника на досудовому слідстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2008. 210 с.
255. Чернявський С. С. Криміналістична характеристика злочинів: порівняльний аналіз наукових концепцій. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 137–146.
256. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 610 с.
257. Чурікова І. В. Початок досудового розслідування у кримінальному процесі України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 226–231.
258. Шалгунова С. А. Особа насильницького злочинця : монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2012. 548 с.
259. Шаповалова Л. І. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності в досудових стадіях кримінального процесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2001. 18 с.
260. Шевчишен А. В. Доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : теорія і практика : монографія. Київ : Алерта, 2019. 536 с.

261. Шевчук В. М. Роль криміналістичної характеристики злочинів у формуванні тактичних операцій. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2012. № 4 (51). С. 134–141.
262. Шевчук В. М. Слідча ситуація: поняття, структура, види та їх значення для оптимізації розслідування злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. С. 146–150.
263. Шеленіна К. Г. Початковий етап розслідування вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі, та відповідний алгоритм дій слідчого. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 602–606.
264. Шепітько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. [2-е изд., перераб. и доп.]. Харьков : Одиссей, 2005. 368 с.
265. Шепітько В. Система слідчих дій за кримінальним процесуальним законом та механізм її реалізації у криміналістиці. *Право України*. 2013. № 11. С. 202–208.
266. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / за ред. акад. НАН України В.Я. Тація. Харків : Право, 2001. 560 с.
267. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 472 с.
268. Шумейко Д. О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 240 с.
269. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.
270. Щербіна А. Внесення відомостей до ЄРДР (частина 1 ст. 214 КПК): глибина занурення. *Судово-юридична газета* : [сайт]. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/251640-vnesennya-vidomostey-do-yerdr-chastina-1-st214-kpk-glibina-zanurennya>

271. Щур Б. В., Косаняк С. С. Проблеми побудови класифікації криміналістичних методик. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2017. Вип. 5. С. 216–221.

272. Яновська О. Г. Адвокатура України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 280 с.

273. Concluding Observations of the Human Rights Committee on Azerbaijan, u N document CCPR/CO/73/AZE. URL: <https://www.refworld.org/docid/3c4d81874.html>

274. Concluding observations of the Human Rights Committee on the Libyan ArabJamahiriya, CCPR/C/79/Add.101, para. 14. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/193/72/PDF/G9819372.pdf?OpenElement>

275. Parliamentary Assembly Recommendation 2121 (2018) : The case for drafting a European Convention on the Profession of Lawyer. URL: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2018/06/Europe-Drafting-a-EU-Convention-on-the-Profession-of-Lawyer-2018-ENG.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Динаміка зареєстрованих кримінальних правопорушень,
передбачених ст. 397 КК України, у період 2017–2023 років

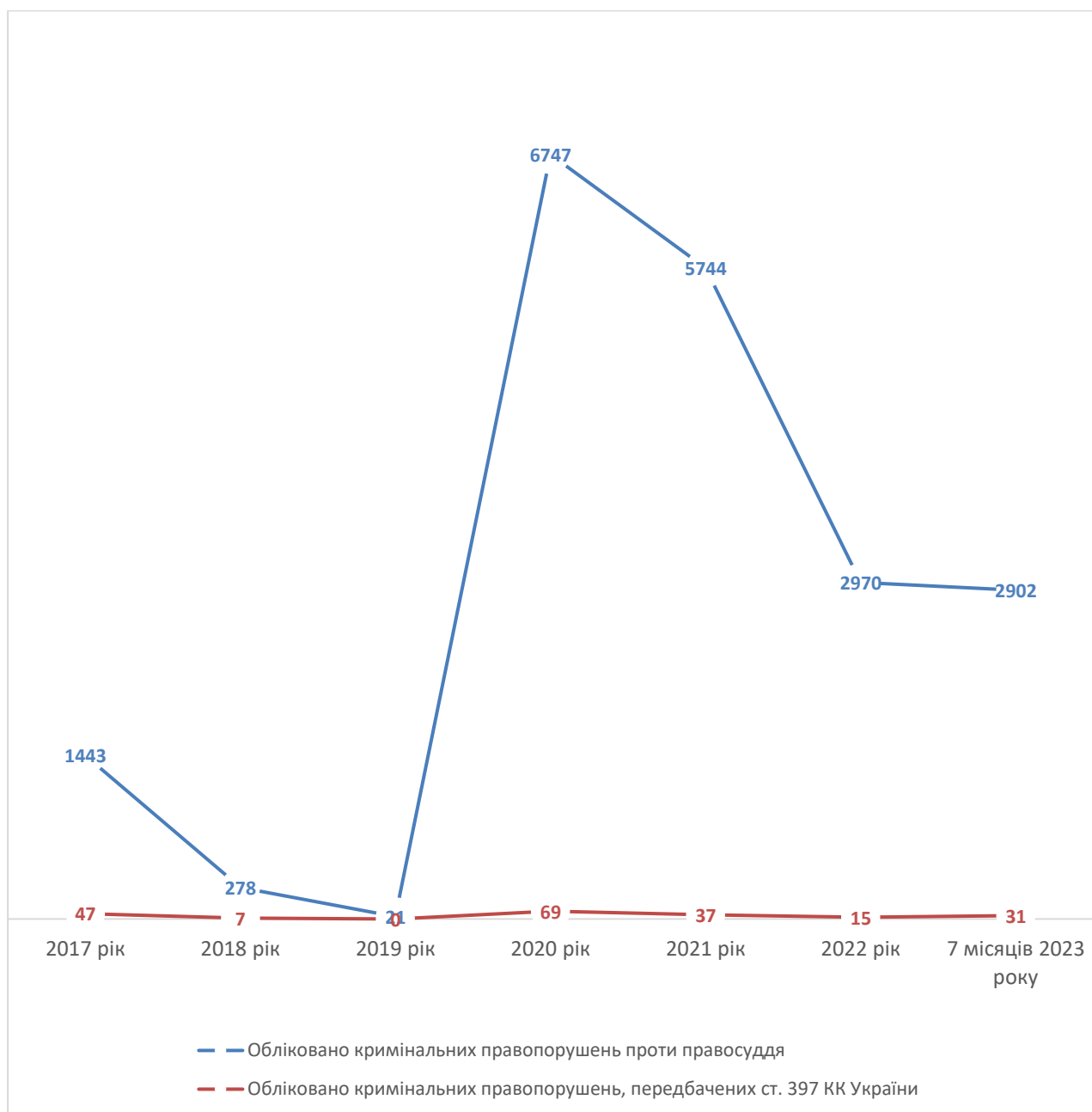
Роки	Обліковано кримінальних правопорушень проти правосуддя	Обліковано кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України	Питома вага	Темп приросту, %
2017	1443	47	3,3%	
2018	278	7	2,5%	–0,8%
2019	21	0	0%	–2,5%
2020	6747	69*	1%	+1%
2021	5744	37*	0,6%	–0,4%
2022	2970	15*	0,5%	–0,1%
7 міс. 2023	2902	31*	1,1%	+0,6%
Загалом	20105	206	9,8%	

Відповідно до офіційної статистичної інформації Офісу Генерального прокурора, кількість облікованих кримінальних правопорушень проти правосуддя та, зокрема, правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, становила: 2017 року було обліковано 1443 кримінальні правопорушення проти правосуддя, з них втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України) – 47; 2018 р. – 278 (7), 2019 р. – 21 (0); 2020 р. – 6747 (69*); 2021 р. – 5744 (37); 2022 р. – 2970 (15*) і за 7 місяців 2023 р. – 2902 (31).

При цьому питома вага кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, серед усіх облікованих кримінальних правопорушень проти правосуддя становила: 2017 р. – 3,3%, 2018 р. – 2,5%, 2019 р. – 0%, 2020 р. – 1%, 2021 р. – 0,6 %, 2022 р. – 0,5 %, 7 міс. 2023 р. – 1,1%. Питома вага цих кримінальних правопорушень у середньому за період з 2017 р. по липень 2023 р. становить 9,8%. Ріст обліку кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, обумовлений Законом України від 22.11.2018 № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень».

* – кримінальні проступки

**Динаміка зареєстрованих кримінальних правопорушень,
передбачених ст. 397 КК України, у період 2017–2023 років**

Додаток Б

**Зведені результати опитувань 356 респондентів
щодо особливостей проведення досудового розслідування у кримінальних
провадженнях, передбачених ст. 397 КК України**

1.	Ваша посада:	
	начальник відділу	1,5%
	начальник відділення (сектору)	6,3%
	старший слідчий	12,3%
	слідчий	16,1%
	дізнавач	41,3%
	адвокат	22,5%
2.	Ваша освіта:	
	середня спеціальна	9,2%
	неповна вища («бакалавр»)	33,4%
	повна вища («спеціаліст», «магістр»)	52,3%
	власний варіант	5,1%
3.	Загальний стаж роботи:	
	до 1 року	8,2%
	від 1 до 3 років	13,6%
	від 3 до 5 років	27,6%
	від 5 до 10 років	29,5%
	від 10 до 20 років	15,9%
	понад 20 років	4,4%
	власний варіант	0,8%
4.	Стаж роботи на займаній посаді:	
	до 1 року	10,4%
	від 1 до 3 років	13,7%
	від 3 до 5 років	31,2%
	від 5 до 10 років	38,5%
	від 10 до 20 років	4,9%
	понад 20 років	1,3%
	власний варіант	0%

5.	Чи здійснювали Ви досудове розслідування або брали безпосередню участь у розслідуванні кримінальних правопорушень за фактами втручання в діяльність захисника чи представника особи?	
	так	76,2%
	ні	23,8%
	власний варіант	0%
6.	На Вашу думку, чи є потреба в розробленні методичних рекомендацій щодо проведення досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи?	
	так	71,6%
	ні	12,5%
	власний варіант	15,9%
7.	Які елементи криміналістичної характеристики є найбільш інформативними в розслідуванні втручання в діяльність захисника чи представника особи?	
	особа правопорушника	78,3%
	спосіб вчинення кримінального правопорушення	71,3%
	обстановка кримінального правопорушення	78,9%
	типова слідова картина кримінального правопорушення	88,9%
	власний варіант	5,8%
8.	Дізнання у кримінальних провадженях, передбачених ст. 397 КК України, розпочинається:	
	на підставі заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення;	88,8%
	за ухвалою слідчого судді про зобов'язання про внесення відомостей до ЄРДР	12,2%
	власний варіант	0%
9.	На Вашу думку, на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, найчастіше виникають труднощі з:	
	внесенням відомостей до ЄРДР	56%
	попередньою кваліфікацією вчиненого кримінального проступку	39,8%
	визначенням переліку обставин, що підлягають встановленню	28,3%
	визначенням першочергових слідчих (розшукових) дій	25,1%
	плануванням початкового етапу розслідування	11,5%
	власний варіант	0%

10.	На Вашу думку, традиційним джерелом інформації про вчинення кримінального правопорушення даного виду є:	
	результати проведення оперативно-розшукових заходів (робота оперативних підрозділів)	12,8%
	громадяни	3,7 %
	потерпілий	76,2%
	результати роботи слідчого, дізнавача	7,3%
11.	Проблемні аспекти, з якими доводиться стикатися при попередній кваліфікації діянь, передбачених ст. 397 КК України:	
	чіткі рамки щодо часу для прийняття обґрунтованого рішення про внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР (не більше 24 годин)	65,7%
	обмежений обсяг інформації та обставини вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи	53,5%
	обмежена кількість засобів для можливої перевірки обставин вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи	35,7%
	складність розмежування норм статей Особливої частини КК України, що безпосередньо стосуються кримінальних правопорушень, вчинених проти захисників, та суміжних (загальних) кримінальних правопорушень	18,6%
12.	Потерпілим у кримінальних провадженнях щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи є:	
	захисник	69,7%
	представник особи	23,6%
	законний представник особи	6,7%
13.	Представником особи в досліджуваній категорії кримінальних правопорушень є:	
	законний представник підозрюваного, обвинуваченого	44,7%
	законний представник потерпілого	36,5%
	представник цивільного позивача, цивільного відповідача	12,9%
	законний представник цивільного позивача	5,9%
14.	Якими проблемами спричинений низький рівень розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України:	
	високими показниками латентності	57,3%
	проблемами внесення відомостей до ЄРДР	54,6%
	труднощами, що виникають під час досудового розслідування	45,6%
	проведенням слідчих (розшукових) дій	34,6%

	статусом особи потерпілого (адвокат чи представник особи)	45,6%
15.	Втручання в діяльність захисника чи представника особи було безпосередньо пов'язано з:	
	зловживанням владою або службовим становищем	42,8%
	отриманням неправомірної вигоди	37,7%
	службовим підробленням	19,5%
16.	Чи вважаєте Ви необхідним планування розслідування у вигляді складання письмового плану?	
	так	67,3%
	ні	24,6%
	власний варіант	8,1%
17.	До елементів, які найважче встановлювати у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із втручанням у діяльність захисника чи представника особи, належать:	
	особа правопорушника	13,4%;
	винність у вчиненні втручання в законну діяльність, форма вини, мотив і мета вчинення – враховуючи статус адвоката чи представника особи	35,7%
	встановлення події втручання в діяльність захисника чи представника особи (що саме відбулося – втручання в законну діяльність чи відсутній склад злочину)	24,3%
	яким способом і в чому проявлялося втручання	21,1%
	власний варіант	5,5%
18.	У кримінальних провадженнях щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи найбільш цінними є такі слідчі (розшукові) дії:	
	допит (свідків, потерпілого, підозрюваного)	36,6%
	огляд	30,5%
	проведення обшуку	7,6%
	призначення та проведення судової експертизи	25,6%
19.	У кримінальних провадженнях втручання в діяльність захисника чи представника особи доцільно проводити такі слідчі (розшукові) дії:	
	слідчий огляд	99,3%
	допит	100%
	призначення та проведення експертиз	98,3%
	обшук	64,6%
	слідчий експеримент	3,7%

	пред'явлення особи для впізнання	5,3%
20.	Які тактичні прийоми застосовуються під час виникнення конфліктних ситуацій у процесі допиту свідка, потерпілого, підозрюваного?	
	роз'яснення несприятливих наслідків, що тягне за собою відмова від показань	98,3%
	уточнення суперечностей, що виникли в показаннях допитуваних осіб	64,7%
	пропозиція викласти обставини кримінального правопорушення власноручно у формі пояснень	88,2%
	пред'явлення доказів та показань інших учасників кримінального провадження, що підтверджують причетність допитуваного до кримінального правопорушення	47,2%
	внесення уточнень та виправлень до протоколу допиту	19,5%
	власний варіант	0%
21.	Які спеціалісти найчастіше залучаються до проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи?	
	спеціалісти, які володіють спеціальними знаннями з комп'ютерної техніки та програмного забезпечення	44,7%
	криміналісти	23,6%
	власний варіант	21,6%
22.	Допомога спеціаліста використовувалась у різних формах:	
	залучалися до проведення СРД	58,3%
	консультації	12,9%
	були поставлені питання як спеціалістам у суді відповідно до ст. 357, 358 КПК України	28,8%
23.	Під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, призначаються такі види експертиз:	
	криміналістичні	78,7%
	експертиза комп'ютерної техніки	20,6%
	власний варіант	0,7%

Додаток В

**Аналітична довідка за результатами вивчення 96 кримінальних
проваджень за фактами втручання в діяльність захисника чи
представника особи**

№	ПИТАННЯ	%
1.	Головною метою вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, є:	
	почуття жалю до обвинуваченого	22,22%
	вплив зацікавлених осіб	44,45%
	користь	16,67%
	ревності, злість та інші особисті почуття	1,39%
	помста	6,94%
	приховання іншого злочину	6,94%
	неприязнь на ґрунті міжнаціональних та релігійних стосунків	1,39%
2.	Типовими слідами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, є:	
	матеріальні сліди – предмети, документи, відображення (клопотання, скарги, листи-відмови тощо)	100%
	ідеальні сліди, які залишилися в пам'яті учасників кримінального провадження (потерпілий, підозрюваний, свідки: працівники підприємств, установ та організацій)	54,4%
	електронні сліди, які містяться в електронних документах, сайтах, IP-телефонії	49,3%
3.	Вік службових осіб, які найчастіше вчиняють втручання в діяльність захисника чи представника особи:	
	19–29 років	19%
	30–39 років	25%
	40–59 років	56%
4.	Освіта осіб, які вчиняли протиправне втручання в діяльність захисника чи представника особи, становила:	
	середня спеціальна	7,6%
	неповна вища («бакалавр»)	34,6%
	повна вища («спеціаліст», «магістр»)	57,8%

5.	Характерними рисами для службових осіб, які вчиняли службове підроблення, було:	
	зневажливе ставлення до соціальних цінностей і установок	56,2%
	корисливі спонукання	100%
	готовність відступитися від закону й норм моралі заради особистої вигоди	100%
	переконаність у прийнятності та доцільності незаконних засобів задоволення власних інтересів	32,7%
	безвідповідальне ставлення до своїх обов'язків	75,3%
	ігнорування службових інтересів	90,5%
6.	Службові особи у переважній більшості випадків характеризуються своїм керівництвом:	
	позитивно	96%
	посередньо	2,7%
	негативно	1,3%
7.	Особа правопорушника свою вину у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України:	
	не визнали	70,5%
	повністю визнали	16,9%
	частково визнали свою вину (в цьому випадку зазвичай визнається сам факт вчинення діяння, але не його злочинний характер)	7%
	визнали свою вину у процесі досудового розслідування, але відмовилися в суді (найчастіше з явно вигаданого мотиву)	5,6%
8.	Місцем вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи є:	
	приміщення суду	27,9%
	службові кабінети	19,8%
	підприємства та інші державні установи	18,7%
	зали судових засідань	12,4%
	офіси захисників	7,9%
	квартири та будинки	7,6%
	вулиця	5,7%
	маршрут пересування потерпілої особи	4,3%
9.	Факт учинення протиправних дій щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи виявлено:	
	у містах	84,9%
	у селищах міського типу	9,8%

	у сільській місцевості	5,3%
10.	Втручання в діяльність захисника чи представника особи здійснено такими способами:	
	вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи	34,8%
	порушення встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи	54,9%
	порушення встановлених гарантій професійної таємниці	10,3%
11.	У разі подачі скарги до суду, відповідно до вимог ст. 303 КПК України щодо відмови у внесенні відомостей до ЄРДР, суди:	
	відмовляють у їх задоволенні	46,4%
	задовільняють їх	53,6%
12.	Типові слідчі ситуації, які виникають у процесі отримання та розгляду заяв і повідомлень про вказані кримінальні правопорушення:	
	відома подія про втручання в діяльність захисника чи представника особи, що потребує реагування правоохоронних органів, проте не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення	9,2%
	відома особа, яка вчинила протиправне діяння, проте обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, відсутні	72,3%
	відома подія кримінального правопорушення та особа, яка його вчинила	18,5%
13.	Типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі розслідування і можуть завершитися ухваленням рішення про повідомлення особі про підозру:	
	а) наявна достовірна інформація про: особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, суперечливі відомості про окремі елементи обстановки його вчинення	78,5%
	б) наявна достовірна інформація про: особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; окремі елементи обстановки кримінального правопорушення	12,8%
	в) наявна орієнтовна інформація про: особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, і відсутня інформація про елементи обстановки вчинення кримінального правопорушення	9,7%

14.	Основними заходами забезпечення кримінального провадження є:	
	виклик дізнавачем	75,8%
	привід	18,6%
	накладання грошового стягнення	14,3%
	тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом	5,2%
	тимчасове вилучення майна	57,6%
	затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок	57,2%
	запобіжні заходи – особисте зобов’язання, особиста порука	32,4%
15.	Обвинувальні акти у кримінальних провадженнях, передбачених ст. 397 КК України, формувалися на основі:	
	показань потерпілого	52,4%
	показань свідків	21,5%
	показань підозрюваного	14,6%
	речових доказів	5,3%
	висновків експерта	4,2%
	слідчого експерименту	3,6%
	обшуку	2,6%

Акти впроваджень

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Станіслав ГУСАРЄВ

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспіранта кафедри криміналістики та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ Русанівської Діни Дмитрівни на тему
«Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника
особи» у освітній процес Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі професора кафедри криміналістики та судової медицини, доктора юридичних наук, професора **Ю.М. Чорноус** (голова комісії), завідувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, кандидата юридичних наук, доцента **Ю. О. Левченка** та заступника навчально-методичного відділу, кандидата юридичних наук **Б.Ю. Бистрицького** склала цей акт про те, що результати дисертації аспіранта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Русанівської Діни Дмитрівни на тему «Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи», на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість, використовуються під час підготовки лекцій, посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з криміналістики, кримінального права, кримінального процесуального права, оперативно-розшукової діяльності, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників системи МВС України.

Голова комісії:

Юлія ЧОРНОУС

Члени комісії:

Юрій ЛЕВЧЕНКО

Богдан БИСТРИЦЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник Управління дізнання
Національної поліції України,
кандидат юридичних наук,
полковник поліції

Олександр КОВТУН

2023 р.

**впровадження у практичну діяльність підрозділів дізнання
Національної поліції України матеріалів дисертації аспірантки кафедри
криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх
справ Русанівської Діни Дмитрівни на тему: «Розслідування втручання
в діяльність захисника чи представника особи»**

Комісія у складі: заступника начальника Управління дізнання НП України – начальника відділу організації роботи дізнання, полковника поліції Гамшеєвої К. В., начальника відділу розгляду звернень Управління дізнання НП України, кандидата юридичних наук, полковника поліції Мазурка О. Я. та старшого дізнавача з особливих доручень відділу організації роботи дізнання Управління дізнання НП України, кандидата юридичних наук, підполковника поліції Васківського А. О. склала цей акт про впровадження у практичну діяльність підрозділів дізнання Національної поліції України результатів проведеного дисертаційного дослідження аспіранткою кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Русанівської Діни Дмитрівни на тему: «Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи».

Представлені пропозиції, отримані на основі проведеного дослідження у галузі криміналістики, мають належний теоретичний і методологічний рівень та можуть бути використані Управлінням дізнання Національної поліції України під час підготовки нормативних документів та методичних рекомендацій щодо удосконалення криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних проступків, а також під час проведення занять у системі службової підготовки.

Члени комісії:

Заступник начальника
Управління дізнання НП України
полковник поліції

Катерина ГАМШЕЄВА

Начальник відділу
Управління дізнання НП України
полковник поліції

Олег МАЗУРОК

Старший дізнавач з ОД
Управління дізнання НП України
підполковник поліції

Андрій ВАСКІВСЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

АКТ

**про впровадження матеріалів дисертаційного дослідження
Русанівської Діни Дмитрівни на тему
«Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи» в
науково-дослідну роботу Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Вознюка Андрія Андрійовича (голова комісії), начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Корольчука Віктора Володимировича та провідного наукового співробітника наукової лабораторії з проблем протидії злочинності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Тичини Дмитра Михайловича склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Русанівської Діни Дмитрівни на тему «Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи» впроваджені в науково-дослідну діяльність академії.

1. Наукові праці Д.Д. Русанівської, присвячені питанням розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, застосовуються у дослідженнях проблем розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя.

2. Матеріали дисертаційного дослідження Д.Д. Русанівської застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, методик правоохоронної діяльності, аналітичних оглядів, пропозицій щодо внесення змін у нормативно-правові акти.

Голова комісії:

Андрій ВОЗНЮК

Члени комісії:

Віктор КОРОЛЬЧУК

Дмитро ТИЧИНА

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Русанівська Д. Д. Науковий доробок досліджень проблематики втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Київський часопис права*. 2022. № 2. С. 175–180. DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2022.2.26>

2. Русанівська Д. Д. Генеза проблеми втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 3. 2022. С. 131–137. DOI : <https://doi.org/10.32782/3922108>

3. Русанівська Д. Д. Спосіб вчинення як ключовий елемент криміналістичної характеристики втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Право і суспільство*. № 5/2022. С. 131–137. DOI : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.39>

4. Антошук А.О., Русанівська Д.Д. Початок досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 77: частина 2. 2023. С. 205–210. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.36>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Русанівська Д. Д. Деякі проблемні аспекти розслідування та призначення покарання за втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Механізм функціонування громадянського суспільства в умовах війни (осінні читання): збірник тез Всеукр. наук. конф. здобувачів вищої освіти (Львів, 18 лист. 2022 р.)*. Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 313–316.

6. Русанівська Д. Д. Формування структури методики втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Актуальні питання криміналістики*

та судової експертизи : матер. міжвід. наук.-практ. конф. (Київ, 25 лист. 2022 р.). НАВС. С. 198–200.

7. Русанівська Д. Д. Окремі проблемні аспекти початку досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матер. міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.). Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 251–254.

8. Русанівська Д. Д. Типова слідова картина втручання у діяльність захисника чи представника особи. *Global Society in Formation of New Security System and World Order: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Internet Conference, July 27-28, 2023*. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine. С. 248–249.

9. Русанівська Д.Д., Антощук А.О. Призначення та проведення експертизи матеріалів і засобів відео-звукзапису при розслідуванні втручання в діяльність захисника чи представника особи. *«Актуальні питання судової експертизи і криміналістики» з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса* : матер. міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 10 лист. 2023 р.). НАВС. С. 71–73.